

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ХАРКІВСЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ»
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ
ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Монографія

Харків

2022

УДК 378.015.3:005.32:373.2(02.064)

Ф 79

Рекомендовано Вченою радою Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради
(протокол № 6 від 14.01.2022 р.)

Автори : Пономарьова Г. Ф., Беляєв С. Б., Павлова О. Г., Степанець І. О.

Рецензенти:

Галус О М., доктор педагогічних наук, професор, проректор з науової роботи Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Петриченко Л. О., доктор педагогічних наук, професор, перший проректор Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Саяпіна С. А., доктор педагогічних наук, доцент, декан факультету гуманітарної та економічної освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Ф 79 Формування професійної мотивації до педагогічної діяльності у майбутніх учителів початкових класів : монографія / автори : Г. Ф. Пономарьова, С. Б. Беляєв, О. Г. Павлова, І. О. Степанець. – Харків : Видавець СПД-ФО Захаренко В.В., 2022. – 199 с.

ISBN

Наукова проблема, яку висвітлено у монографії, полягає у теоретичному обґрунтуванні та практичному розв'язанні важливого наукового завдання щодо формування професійної мотивації до педагогічної діяльності у майбутніх учителів початкових класів.

У роботі представлено аналіз психолого-педагогічної та науково-методичної літератури з проблеми дослідження поглядів на природу і сутність мотивації, що підкреслює складність означеного явища, а також сприяє постійному науковому інтересу. Виокремлено взаємозалежні компоненти професійної мотивації: пізнавальний, потребовий та особистісний, і педагогічні умови формування професійної мотивації до педагогічної діяльності у майбутніх учителів початкових класів.

Монографія розрахована на здобувачів освіти, викладачів педагогічних закладів вищої освіти, методистів, учителів.

УДК 378.015.3:005.32:373.2(02.064)

ISBN

© ХГПА, 2022

Пономарьова Г.Ф., Беляєв С.Б.,
Павлова О.Г., Степанець І.О.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
РОЗДІЛ 1 НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	8
1.1. Проблема формування професійної мотивації до педагогічної діяльності у майбутніх учителів початкових класів у психолого-педагогічній літературі	8
1.2. Сутність та структура професійної мотивації до педагогічної діяльності у майбутніх учителів початкових класів	21
1.3. Критерії, показники та рівні сформованості професійної мотивації до педагогічної діяльності у майбутніх учителів початкових класів	40
Висновки до розділу 1	49
РОЗДІЛ 2 НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	51
2.1. Педагогічні умови формування професійної мотивації до педагогічної діяльності у майбутніх учителів початкових класів	51
2.2. Модель формування професійної мотивації до педагогічної діяльності у майбутніх учителів початкових класів	81
2.3. Методика формування професійної мотивації до педагогічної діяльності у майбутніх учителів початкових класів	109
Висновки до розділу2	152
ВИСНОВКИ	156
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	159

ПЕРЕДМОВА

Сучасний етап розвитку українського суспільства послідовно підвищує рівень вимог до фахівців будь-якої галузі науки, освіти, економіки тощо. Ці вимоги актуалізують низку питань стосовно якості підготовки фахівців у сфері педагогічної освіти, вирішення яких, з огляду на особливості педагогічної професії, максимально наближає освітній процес у педагогічних ЗВО до життєдіяльності людини. Передусім, це стосується майбутніх учителів початкових класів .

У період навчання у закладі вищої освіти закладаються основи професіоналізму, формується потреба і готовність до неперервної самоосвіти в умовах, що постійно змінюються. Відтак постає необхідність виявлення педагогічних умов, які забезпечують становлення суб'єктності, стимулюють готовність до постійного професійно орієнтованого саморозвитку і потребу в ньому. Одним із ключових напрямів оптимізації особистісно-професійного розвитку майбутнього вчителя є формування в нього професійної мотивації до педагогічної діяльності. Мотивація є внутрішньою рушійною силою професійного самовизначення студента, його саморозвитку і самореалізації в професійно-педагогічній сфері. Випускник педагогічного закладу вищої освіти повинен мати стійку професійну мотивацію, яка забезпечує здатність до професійно орієнтованого саморозвитку і спрямованість на педагогічну діяльність.

Актуальність проблеми формування професійної мотивації підтверджена чинними державними документами, а саме: Національною стратегією розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013 р.), Концепцією реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (2017 р.), Законом України «Про освіту» (2017 р.). Концепція «Нова українська школа», метою є «забезпечення проведення докорінної та системної реформи загальної середньої освіти» у декількох напрямках, серед яких «підвищення

мотивації вчителя..., надання академічної свободи та стимулювання до професійного зростання», засвідчує гостроту означеної проблеми.

Практика і досвід переконують, що зниження престижу професії вчителя початкових класів, відповідно до сучасних соціальних настроїв та умов, значно ускладнює його професійну підготовку. Результати психолого-педагогічних досліджень із цієї проблеми та врахування досвіду засвідчують, що значна частина випускників за спеціальністю 013 Початкова освіта надає перевагу іншій сфері діяльності, не пов'язаній із учителюванням, або повертається знову на етап професійного самовизначення. Причини цього вбачаємо в зовнішній негативній мотивації та соціальному впливі, а саме: соціальній незахищеності, низькій заробітній платні, високому рівні вимог з боку батьків, великій відповідальності, низькому статусі вчителів у сучасному суспільстві тощо.

Отже, опанування майбутньої професії необхідно розглядати не як самоціль, а як одну з основ професійно-педагогічної освіти, організація і зміст якої забезпечують формування мотивації до професійно-педагогічної діяльності, що сприяє професійному становленню майбутніх фахівців.

Загальні питання організації навчання та професійної педагогічної підготовки в умовах закладу вищої освіти розглянуто в роботах С. Беляєва, А. Вербицького, В. Курка, П. Лузана, І. Підласого, Г. Пономарьової, А. Простякова, С. Рудишина, В. Сластьоніна, І. Упатової та ін., професійну підготовку майбутніх учителів початкових класів студіювали В. Бадер, Л. Бірюк, М. Вашуленко, О. Суховірський, О. Юрченко, Т. Ульяницька та ін.

Дослідження мотивів, мотивації, розроблення поняттєво-термінологічного апарату мотивації як психологічного феномену, визначення її структурних компонентів висвітлено в розвідках таких учених, як В. Асєєв, Дж. Аткінсон, В. Леонтьєв, О. Леонтьєв, Б. Ломов, В. Мясичев, А. Маслоу, С. Рубінштейн, Д. Узнадзе та ін.; психологічні механізми мотивації розглядали В. Вілюнас, Є. Іллін, Д. Леонтьєв, О. Леонтьєв, М. Магомед-Еміне та ін.; проблему мотивації поведінки і формування особистості

вивчали В. Асєєв, Л. Божович, А. Радугін, П. Якобсон та ін.; формування й розвиток мотивації студентів досліджено в працях Л. Божовича, О. Гребенюка, Є. Климова, А. Кривоногової, А. Маркової, О. Суислової, А. Штейнмеца та ін.

Результати вивчення власне професійної мотивації, ієрархії професійних мотивів, взаємовпливу окремих мотиваційних компонентів представлені в доробках таких науковців, як В. Арнаутов, А. Вербицький, О. Гребенюк, Т. Гребенюк, Н. Кузьміна, М. Сергєєв та ін. Динаміку мотивації особистості на різних етапах професійної підготовки досліджували О. Бірюк, А. Ступнікова та ін. У працях Л. Головей, Є. Климова, В. Сластьоніна, О. Суислової та інших професійну мотивацію внесено до структури професійної спрямованості студента. Проблематикою особливостей формування професійної мотивації студентів педагогічного ЗВО займалися В. Володько, Є. Рогов, В. Сластьонін та ін. Важливість ціннісного ставлення в процесі формування професійної мотивації відзначають В. Карнаухов, Е. Кузьміна, Ю. Лязіна, Г. Печерська, І. Червінська та ін. Особливості формування професійної мотивації майбутніх учителів початкової школи репрезентовано в працях А. Говдош, Л. Кацовой, І. Онищенко, С. Пазухіної, Т. Ульяницької та ін.

Визнаючи високу наукову значущість проведених досліджень, водночас констатуємо недостатній теоретичний і практичний рівень розроблення педагогічних умов формування в майбутніх учителів початкових класів професійної мотивації до педагогічної діяльності.

Актуальність проблеми дослідження підтверджена наявністю суперечностей:

- між високими вимогами до вчителя, зумовленими рівнем розвитку сучасного суспільства і науки, й занепадом престижу, соціального статусу педагогічної професії;

- між об'єктивною потребою суспільства у висококваліфікованих учителях початкової ланки загальноосвітньої школи, здатних реалізувати

особистісний потенціал в умовах школи нового типу, і відсутністю стійкої професійної мотивації у випускників педагогічних ЗВО;

– між соціальними потребами в підготовці педагогічних кадрів для нової української школи та недостатньою розробленістю системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів нової генерації;

– потребою в удосконаленні системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів в аспекті формування в них професійної мотивації та недостатньою розробленістю ефективних механізмів здійснення такої підготовки.

Метою дослідження є розробка та наукове обґрунтування педагогічних умов формування професійної мотивації до педагогічної діяльності здобувачів освіти педагогічних закладів вищої освіти в процесі здобуття кваліфікації «вчитель початкової школи».

РОЗДІЛ 1

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

1.1. Проблема формування професійної мотивації до педагогічної діяльності у майбутніх учителів початкових класів у психолого-педагогічній літературі

Аналіз літератури з проблеми формування мотивації особистості показує, що означеному феномену приділяється значна увага, оскільки саме мотивація визначає характер та особливості навчальної і професійної діяльності майбутнього фахівця, є провідним регулятором його активності. Інтерес до професії та її опанування – це одні з найважливіших чинників успішного навчання студентів і майбутньої професійної реалізації.

Завдяки науковим працям видатних учених ХХ ст. створена фундаментальна база для вирішення проблеми формування мотивації діяльності, яка була доповнена науковцями сучасності. Велике значення мають роботи, присвячені загальним питанням мотивації, розробці понятійно-термінологічного апарату мотивації, визначенню її структурних компонентів (В. Леонтьєв [182], О. Леонтьєв [181], В. Мясіщев [216], С. Рубінштейн [299] та ін.); вивченню психологічних механізмів мотивації (В. Вілюнас [62], Є. Іллін [123], О. Леонтьєв [181], М. Магомед-Еміне [195]); формуванню мотивації (Л. Божович [42], О. Леонтьєв [181], А. Маркова [201], С. Рубінштейн [299] та ін.); формуванню мотивації поведінки та особистості (Л. Божович [41], П. Якобсон [378] та ін.); вивченню професійної мотивації (А. Вербицький [58-60], О. Гребенюк [85], Т. Гребенюк [86], Н. Кузьміна [163] та ін.); дослідженню динаміки мотивації особистості відповідно до етапів професійної підготовки (О. Бірюк [37], А. Ступникова [332] та ін.); особливостям формування професійної мотивації здобувачів

освіти педагогічних закладів вищої освіти (В. Володько [69], Є. Рогов [294], В. Сластьонін [322] та ін.); особливостям формування професійної мотивації майбутніх учителів початкової школи (А. Говдош [329], І. Онищенко [229]). Західна школа представлена роботами Д. Аткинсона [384], К. Левіна [174], А. Маслоу [389], Ж. Нюттена [225], Х. Хекхаузена [359] та ін.

Формування професійної мотивації особистості до педагогічної діяльності майбутнього фахівця в процесі професійної підготовки в педагогічному закладі вищої освіти – це полінаукова проблема, оскільки її дослідження відбувається на перетині декількох наук: філософії, педагогіки, психології та теорії й методики професійної освіти. У категоріальному апараті педагогіки і психології широко використовують поняття «потреба», «мотив», «мотивація».

Доцільно зауважити, що значна кількість літератури з означеної теми дослідження супроводжується різноманітним поглядом на природу і сутність мотивації. Висловлення Х. Хекхаузена про те, що навряд чи знайдеться інша така ж галузь психологічних досліджень, до якої можна було б підійти з настільки різних сторін, як до мотивації, залишається і сьогодні актуальною [359, с. 12]. У зв'язку з цим проблема мотивації і мотивів поведінки та діяльності є однією з актуальних у сучасній науці. Складність явища, до яких відносяться мотивація і мотиви, незавершеність їх осмислення сприяє появі наукового інтересу до них [11, с. 3].

Науковому вивченню причин активності людини, її детермінації поклали початок ще великі мислителі давнини – Арістотель, Геракліт, Демокріт, Лукрецій, Платон, Сократ, які згадували про «потреби» як учителів життя. Демокріт, наприклад, розглядав потребу як основну рушійну силу, яка не тільки спонукала до дії емоційні переживання, але й зробила розум людини витонченим, дозволила оволодіти мовою, мовленням і звичкою до праці. Поза потребами людина не змогла б вийти з дикого стану. Давньогрецький філософ Геракліт докладно розглядав спонукальні сили, потяги, потреби. На його думку, потреби визначаються умовами життя.

Великий філософ Сократ писав про те, що кожній людині властиві потреби, бажання, прагнення. При цьому головне полягає не в тому, які прагнення має людина, а в тому, яке місце вони займають у її житті. У Платона потреби, потяги і пристрасті утворюють «жадану» або «нижчу» душу, яка подібна стаду і потребує керівництва з боку «розумної та благородної душі» [119, с. 9].

Потреба – це прояв необхідності в чомусь певному для забезпечення нормального існування і розвитку [119, с. 21]. Дослідники не одностайні щодо ролі «потреби» у відношенні до мотиву. Дехто з них зазначає, що потреба є частиною мотиву [21; 119; 149; 316], але більшість стверджує, що потреба і є мотив [42; 144; 262; 299].

Однак О. Леонт'єв вважає, що сама по собі потреба не може бути мотивом поведінки з тієї причини, що як стан вона здатна породити лише неспрямовану активність організму. Спрямованість й організованість, тобто доцільність і розумність поведінки, може забезпечити тільки конкретний мотив – предмет цієї потреби [181, с. 93]. За визначенням О. Леонт'єва, мотив – це предмет, який є засобом задоволення потреби [181, с. 96].

На відміну від потреб, мотивом поведінки називають те, що у певний проміжок часу реально спонукає людину діяти відповідним чином, робить її активною, цілеспрямованою, надає їй діям певного сенсу. Уважаємо, що між мотивом та потребою є дещо спільне, а точніше, і мотив, і потреба є внутрішніми регуляторами поведінки. Однак між ними є і відмінності. Потреба – це лише потенційний мотив поведінки, а мотив завжди є актуально дієвим її стимулом і регулятором [26, с. 16–17].

Зупинимось на сучасних дослідженнях, у яких виділено важливі для нашої роботи особливості формування професійної мотивації до педагогічної діяльності у майбутніх учителів початкової школи під час навчання в педагогічному закладі вищої освіти.

У процесі навчання виявляються різні види мотивів, які різняться за своєю стійкістю і впливом на формування професійної мотивації. Дослідники

цієї проблематики відзначають, що вивчення зазначених закономірностей потребує значного теоретичного і практичного обґрунтування [15, с. 146]. Виникає актуальність більш ґрунтовного і диференційованого розгляду проблеми формування професійної мотивації до педагогічної діяльності майбутнього вчителя початкових класів.

Навчання у закладі вищої освіти є важливим етапом професійного становлення особистості, де найбільш актуальна професійна мотивація, яка спонукає і спрямовує діяльність суб'єкта до оволодіння професією. Розробці цього напрямку проблеми сутності мотивації присвячені дослідження провідних педагогів: А. Вербицького [59], О. Гребенюка [85], Т. Гребенюк [85, 86], Н. Кузьміної [163], М. Сергєєвого [311] та ін., які спрямовані на виявлення ієрархії професійних мотивів, взаємовплив окремих мотиваційних компонентів, аналіз психолого-педагогічних умов їх формування.

У низці дисертаційних досліджень Н. Бакшаєвої [21], О. Гаврилова [71], А. Галаль [73], О. Каргіна [135], Г. Кривоногова [159], О. Суховірського [334], Т. Терехова [336], О. Ткаченко [340] та ін. проблема діагностики та формування професійної мотивації розглядається в різних її аспектах.

У дисертаційному дослідженні Т. Терехова розглядає мотивацію як найважливіше джерело унікальної, нормативної доцільності в оволодінні професією, а пізнавальну діяльність як засіб її досягнення, її найважливіший сенсоутворювальний початок [336].

Вивчення професійної мотивації розглядається також в аспекті інтересів [123; 138; 154; 313; 376]. Дослідниками зазначеної проблеми досить часто виокремлюються питання взаємозв'язків професійних і пізнавальних інтересів. Так, педагог В. Курок зазначає, що «студентський пізнавальний інтерес тісно пов'язаний із професійним. У переважній більшості здобувачів освіти пізнавальний інтерес має практичну спрямованість, тому знання у виші повинні мати практичний, дієвий характер. Звідси виникає необхідність у такій побудові навчального процесу, за якого потреба в нових знаннях виникала б у студента свідомо, через професійну мотивацію» [170, с. 56].

У науковій літературі часто натрапляємо на твердження, що початковий рівень професійно-пізнавальних інтересів здобувачів освіти виражається не однаково, а залежить від їх індивідуальних особливостей. Погоджуючись з думкою Г. Щукіної, вважаємо інтерес початковою формою суб'єктних проявів і запорукою професійно-особистісного самовизначення в майбутньому [376].

Професійний інтерес визначають як «складну і динамічну за своєю структурою спрямованість особистості на зміст професійної діяльності як на спосіб реалізації потреби в самовираженні, що містить в собі пізнавальний, емоційний і оцінний компоненти» [282, с. 212].

У психолого-педагогічних дослідженнях [80; 142; 322 та ін.] професійна мотивація включена в структуру професійної спрямованості особистості, при цьому мотиваційні тенденції розглядаються центральним її компонентом.

Науковець А. Маркова, аналізуючи ієрархію мотивів до праці як основу професіоналізму, інтегральною характеристикою мотивації професійної діяльності визначає професійну спрямованість. Зовнішнім проявом мотиваційно-цільового блоку спрямованості, відповідно до її концепції, вважаються професійні інтереси [202].

Виходячи із сучасних уявлень про категорію мотивації (В. Вілюнас [62], В. Ковальов [144], В. Леонтьєв [182], В. Мясичев [215], С. Рубінштейн [299], Д. Узнадзе [349] та ін.), дослідники (Д. Леонтьєв [185], А. Реан [289], Н. Бордовська [45; 289], С. Розум [45] та ін.) слід констатувати, що мотивацію як сукупність мотивів необхідно відрізнити від мотиваційної сфери особистості людини (часто трапляється в психолого-педагогічних роботах), яка теж є певною сукупністю мотивів. На відміну від спрямованості особистості, яка залежить від домінуючих потреб, мотиваційна сфера особистості – це сукупність мотивів, що охоплює утворення, локалізовані на різних рівнях особистісної організації [218, с. 242]. Мотиваційні явища, неодноразово повторюючись, із часом стають рисами особистості людини.

До таких рис передусім можна віднести мотив досягнення успіхів і мотив уникнення невдачі, а також локус-контроль, самооцінку, мотив влади, альтруїзм тощо.

Положення про те, що навчально-пізнавальні мотиви є джерелом формування професійних мотивів, первісною їх формою в професійному навчанні, розкрито в роботах А. Вербицького [59], Н. Бакшаєвої [21], В. Клочко [143]. Виразність пізнавальних мотивів на початкових етапах навчання здобувачів освіти сприяє формуванню позитивного ставлення до професії [143]. Професійні мотиви виконують функцію смислотворення, трансформують зміст навчальної діяльності, який із самого початку визначається власне пізнавальними мотивами, що зі свого боку передують появі професійних мотивів [59, с. 112]. За своїм статусом у загальній ієрархії мотивів навчальної діяльності «професійні мотиви, якщо вони сформовані, завжди є провідними, визначаючи характер пізнавальної діяльності суб'єкта в навчанні» [59, с. 119].

У своєму дослідженні А. Поляков зазначає, що професійне зростання здобувачів освіти педагогічних університетів характеризується «сукупністю їхніх стійких мотивів і спонукань, які визначають зміст і спрямованість динамічного, неперервного і гуманістично зорієнтованого процесу зростання внутрішньої потреби в особистісному перетворенні, здатність до актуалізації внутрішнього потенціалу й усвідомленого вибору індивідуальної професійно-особистісної стратегії й освітнього маршруту впродовж життя, результатом чого є високий рівень сформованості професійної компетентності майбутнього фахівця» [268, с. 7].

Професор О. Дубасенюк визначила «три групи мотиваційних чинників: 1) мотиви вибору педагогічної професії; 2) мотиви привабливості праці педагога-вихователя; 3) мотиви продовження педагогічної діяльності у загальноосвітній та професійній школі» [98, с. 209]. Автором також указано на соціальні мотиви як провідні для професійної діяльності вчителя, проте протиріччя між належним соціальним статусом педагогічної професії та

реальним станом сучасного вчительства позначається на праці педагогічних кадрів, виховній діяльності, самопочутті [98, с. 209–210].

Конкретизуючи підготовку саме майбутніх учителів початкової школи, авторка наголошує на значущості духовних цінностей, творчого спілкування, що є їхньою підтримкою у багатогранному, непростому «творенні» людини. Учителям початкової школи складніше працювати, враховуючи значну кількість особливостей контингенту учнів, який вимагає чималих психолого-педагогічних знань, зусиль і напруги [98, с. 214].

Мотивація до педагогічної діяльності є одним із ключових складників у структурі професійного становлення особистості майбутнього вчителя початкових класів. Педагог О. Сулова в своїй роботі [333] розглядає професійне становлення здобувачів освіти в єдності п'ятих компонентів: цільового, мотиваційного (інтереси, схильності, цінності, ставлення до майбутньої професії, професійна спрямованість), змістовного (завдання: соціально-правова компетентність, спеціальна компетентність, персональна компетентність, аутокомпетентність, екстремальна компетентність), процесуального (методи і прийоми роботи зі здобувачами освіти) і рефлексивно-оцінного. У зв'язку з цим однією з найважливіших передумов успішного професійного становлення майбутніх фахівців є сформованість складових його компонентів, що мають свою специфіку і функціональне призначення.

Досліджуючи проблематику професійно-мотиваційного складника фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів, І. Онищенко стверджує, що успіх формування професійно-педагогічної мотивації повною мірою відповідає мотиваційній сфері студентів. Потреба в реалізації власного внутрішнього потенціалу є рушійною силою особистісно-професійного розвитку, самовдосконалення та креативного підходу до практичної діяльності [229].

Також автор окреслює кілька, на її думку, ефективних шляхів «забезпечення стійкої професійної мотивації майбутніх фахівців у галузі початкової освіти:

1) ознайомлення із обраним фахом, кваліфікаційними характеристиками вчителя початкових класів, вимогами до особистості вчителя початкової школи;

2) розкриття суспільної значущості майбутньої професійної діяльності і необхідності розвитку своїх професійних якостей, здібностей, можливостей;

3) ознайомлення з моделлю сучасного вчителя початкових класів;

4) залучення майбутніх фахівців до професійно-педагогічної діяльності;

5) формування у здобувачів освіти настанови на власну активність і самопізнання як основу професійного самовизначення;

6) вироблення вмінь і навичок володіння сучасними технологіями і творчого застосування їх у майбутній професійній діяльності» [229, с. 384].

Досліджуючи формування професійної мотивації майбутнього педагога, А. Ступникова стверджує, що ефективність цього процесу забезпечує планомірний перехід від педагогічних принципів навчання до андрагогічних. Їх використання уможливорює рівень розвитку професійної мотивації, наявності особистого досвіду, досвіду самовизначення та готовності прояву суб'єктивної позиції в процесі навчання [332, с. 9].

Особливий погляд на формування професійної мотивації в процесі професійної підготовки має дослідник Є. Клімов, на думку якого під час навчання у здобувачів освіти формується мотивація, що відповідає процесу професійної підготовки, а не процесу професійної діяльності. Мотивація, адекватна процесу професійної діяльності, набуває постійного характеру під час профнавчання, оскільки об'єктивно профпідготовка підпорядкована майбутній професійній діяльності і мотивація професійного навчання підпорядкована ієрархії мотивів та мотивації професійної діяльності [142].

У своєму дисертаційному дослідженні Л. Кацова презентує розроблену нею технологію організації практики в школі як засобу формування у здобувачів освіти інтересу до майбутньої професійно-педагогічної діяльності. Авторка акцентує увагу на конкретиці завдань для здобувачів освіти, спрямованих на формування умінь діагностики на тлі створення відповідних спеціальних психолого-педагогічних умов. Створення ситуацій успіху, зацікавленості, проблемного викладу матеріалу, а також творчий пошук допомагають студенту педагогічного закладу вищої освіти підвищити результативність власної професійно-практичної діяльності [138].

Акцентують увагу на ролі педагогічної практики як ключового компонента розвитку професійної мотивації майбутніх учителів і дослідники В. Староста та А. Говдош: «Студенти – майбутні учителі початкових класів – завдяки педагогічній практиці як активній формі навчання у процесі їх підготовки виявляють наявність (а нерідко і відсутність) інтересу до обраної професії. Отже, важливо створити умови для досягнення студентами успіху та задоволення від процесу і результатів педагогічної діяльності під час перебігу педагогічної практики і, як наслідок, активізації їх подальшого всебічного особистісного розвитку» [329, с. 36].

Аналізуючи психолого-педагогічну літературу з досліджуваного питання, нами було відзначено значну кількість робіт, присвячених формуванню професійної мотивації майбутніх педагогів на різних етапах їхнього професійного навчання. Так, частина вчених наголошує на необхідності цілеспрямованого впливу на студентство з метою формування і розвитку професійної мотивації з першого курсу, дехто схиляється до думки, що друга половина навчання, тобто третій та четвертий курси, найбільш доцільні для такого впливу. Але найчастіше трапляються роботи, в яких висвітлено результати досліджень формування професійної мотивації до педагогічної діяльності протягом усього періоду навчання.

Згідно з деякими дослідженнями [44; 52; 332] вивчення динаміки мотивації особистості на різних етапах професійної підготовки, пов'язаних із

різними рівнями оволодіння професією, можна звести до наступних положень:

1) професійна мотивація педагогічної діяльності має багаторівневу структуру;

2) вона зазнає змін у процесі професійної підготовки насамперед відповідно до ієрархії мотивів;

3) змінюється кількість, сила й стійкість мотивів, мотивація все більше відповідає майбутній професійній діяльності;

4) особливих змін зазнає мотивація професійно-діяльнісного рівня;

5) найбільш стійкі – соціальні мотиви;

б) існує зворотній зв'язок між силою утилітарних мотивів та успішністю і прямий зв'язок між науково-пізнавальними та професійними мотивами;

б) успішність діяльності залежить від сили й стійкості мотивів, їх різноманіття, структури та ієрархії мотивації.

У дослідженні О. Гаврилової відзначається безпосередній зв'язок мотивів професійної підготовки та задоволеності майбутньою професією, можливістю розвитку особистості у закладах вищої освіти. Якщо на першому курсі здобувач освіти задоволений навчальним закладом і обраною спеціальністю, то, будучи випускником, відчуває високу мотивацію реалізувати отриману підготовку в професійній діяльності [71].

Досліджуючи особливості мотиваційно-сміслової сфери здобувачів освіти першого курсу, В. Карнаухов виявив, що на початку першого семестру ставлення до навчання значним чином корелювало насамперед із задоволеністю пізнання, а в кінці навчального року провідним стає зв'язок навчання з досягненням. Дослідник пов'язує це явище із розчаруванням у навчанні, з нездійсненими очікуваннями, зумовленими позитивною зміною характеру навчання у закладі вищої освіти порівняно зі школою. Водночас відзначається зниження здобувачами освіти оцінки можливостей майбутньої професії. Виявлені зміни свідчать не стільки про втрату інтересу до навчання

та майбутньої професії, скільки про трансформацію початкових очікувань і уявлень студентів-першокурсників [136].

Науковець А. Ступнікова, спираючись на дослідження вікових особливостей майбутніх педагогів на початковому етапі навчання у закладі вищої освіти, розглядає ранній студентський вік (17–19 років) як найбільш сприятливий для формування професійної мотивації, оскільки саме в цей період відбувається ідентифікація і самовизначення, набуття нового соціального статусу студента, його суб'єктне становлення. Ці процеси відзначаються формуванням і розвитком якісних новоутворень особистості, які детермінують розвиток професійної мотивації [332, с. 8].

Розглядаючи соціально-професійну адаптацію здобувачів освіти першого курсу до умов педагогічного закладу вищої освіти, С. Рунова в емпіричному дослідженні показала несформованість мотивів першокурсників, пов'язаних зі змістом праці обраної професії вчителя. Вона зазначає, що у здобувачів освіти протягом навчання присутня «переорієнтація» і розчарування в професії вчителя, найчастіше це стосується здобувачів освіти з «групи ризику» або початково слабомотивованих. Вона робить висновок про те, що в сучасних умовах педагогічна вмотивованість і педагогічна спрямованість – якості, які досить слабо формуються в стінах закладу вищої освіти [302, с. 6].

У дослідженні М. Сергєєва та В. Арнаутова доведено, що тільки до четвертого курсу навчання в структурах образу професіонала і його мотиваційній сфері починають переважати компоненти, пов'язані зі специфікою майбутньої професійної діяльності. При цьому встановлено, що соціально-ціннісна мотивація професійної діяльності закладається на перших етапах професійної підготовки – перші і другі курси є провідними [311].

Розглядаючи мотиваційні механізми формування педагогічних здібностей, І. Архипова виявила, що потреба в професійній діяльності на першому і другому курсах практично відсутня. Лише на останньому курсі формується потреба в професійній ідентифікації, тобто тільки тоді можна

говорити про часткову сформованість у здобувачів освіти провідної для професійного становлення потреби. А отже, для реалізації цієї потреби під час навчання на останньому курсі вже не вистачає часу [14, с. 24].

У дослідженні Н. Бакшаєвої відзначається, що в контекстному навчанні зростає вираженість пізнавальних і професійних мотивів студентів педагогічного закладу вищої освіти з першого курсу до четвертого. Суб'єктивними формами прояву цих мотивів в діяльності особистості Н. Бакшаєва виділяє цінності, цілі, прагнення, бажання, інтереси, емоції [21].

Дослідження О. Зуєвої показало, що «студенти молодших курсів не усвідомлюють своєї ролі у власному професійному становленні, не враховують того факту, що людина за своєю природою є суб'єктом власної діяльності, вона самотійно планує свою мету, сама будує шляхи, способи і засоби їх реалізації» [114, с. 118].

Вивчення результатів дослідження щодо динаміки професійної мотивації особистості здобувача освіти дає підстави зробити наступні висновки:

- соціально-ціннісна мотивація професійної діяльності зароджується на перших етапах професійної підготовки (перші і другі курси навчання);
- за умови задоволення навчальним закладом та обраною спеціальністю у випускника підвищується мотивація реалізувати отриману підготовку в професійній діяльності;
- формування пізнавальних мотивів на початкових етапах навчання студентів сприяє розвитку позитивного ставлення до професії;
- оцінка здобувачами освіти можливостей майбутньої професії знижується у зв'язку з розчарованістю процесом навчання у закладі вищої освіти, з нездійсненими очікуваннями, пов'язаними з позитивною зміною характеру професійного навчання порівняно зі школою.

Отже, одночасно формуються теоретичні та практичні передумови, що сприяють вирішенню проблеми формування професійної мотивації здобувачів освіти педагогічного закладу вищої освіти. Однак ці тенденції не

отримали належного осмислення щодо підготовки вчителів початкової ланки, оскільки не розроблено цілісне уявлення про сутність, структуру, умови формування професійної мотивації до педагогічної діяльності майбутніх учителів початкових класів під час навчання у закладі вищої освіти.

Огляд сучасних психолого-педагогічних наукових досліджень показує, що попри наявні наукові концепції та технології в галузі формування професійної мотивації здобувачів освіти залишається багато невирішених питань, зокрема, проблема формування професійної мотивації до педагогічної діяльності майбутніх учителів початкових класів. Потребують розв'язання такі питання:

- гармонізації професійної підготовки майбутніх фахівців початкової освіти та системи цілеспрямованого формування професійної мотивації до майбутньої педагогічної діяльності;

- застосування освітнього потенціалу навчання у професійному становленні особистості майбутнього вчителя початкових класів за умов усталених традиційних підходів навчання;

- забезпечення професійної мотивації у випускників педагогічних закладів вищої освіти до майбутньої діяльності;

- необхідності створення системи способів забезпечення формування у здобувачів освіти професійної мотивації до педагогічної діяльності в процесі освоєння професії та розроблення змісту, методів і засобів для розвитку професійної мотивації майбутніх учителів початкової школи.

Таким чином, виокремлена проблема обумовлює науково-педагогічні пошуки щодо забезпечення теоретичного розроблення та обґрунтування педагогічних умов формування професійної мотивації до педагогічної діяльності, моделі формування професійної мотивації до педагогічної діяльності майбутніх учителів початкової школи та створенні методичного забезпечення, яке б відповідало цьому процесу.

1.2. Сутність та структура професійної мотивації до педагогічної діяльності у майбутніх учителів початкових класів

Професійна мотивація посідає провідне місце в структурі діяльності особистості майбутнього фахівця і є одним із основних понять, яке використовують для пояснення мотивів, рушійних сил для здобуття певної професії. Поняття мотиву, його природи, структури, формування та розвиток мотивації особистості були предметом дослідження В. Асєєва [16], Л. Божович [42], В. Вілюнаса [62], Є. Ілліна [119], В. Ковальова [144], О. Леонтєєва [181], Б. Ломова [190], П. Якобсона [378], J. Atkinson [384], E. Kirby [387], A. Maslow [389] та ін.

Якщо звернутися до етимології слова, то мотив (від лат. *moveo* – спонукати, приводити в дію) – одне з понять, яке описує сферу спонукань суб'єкта до діяльності разом з потребами, інтересами, установками, емоціями, інстинктами [81, с. 84].

Мотив найчастіше визначають, виходячи з двох позицій: діяльності [46; 62; 68; 179; 183 та ін.] або поведінки [29; 247; 286 та ін.] особистості. Деякі психологи [181; 201; 262 та ін.] вважають, що мотивами, поряд з психічними станами, можуть бути і властивості особистості. У М. Магоме-Ельмінова мотив – це тільки один із видів спонукань, поряд з потребами, диспозиціями, інтересами тощо [195].

Цікавим є визначення мотиву, запропоноване одним із провідних дослідників цієї проблеми Л. Божович. Згідно з ученим, мотивами можуть бути предмети зовнішнього світу, уявлення, ідеї, почуття і переживання, все те, в чому знайшла втілення потреба [41, с. 41–42]. Таке визначення мотиву має багато суперечностей у його тлумаченні, в якому об'єднуються енергетична, динамічна і змістовна сторони.

Багато дослідників розглядають мотив як ціль. Психолог О. Леонтєєв не відкидає можливість перетворення мети у мотив, говорячи про те, що їх збіг є вторинним явищем: або результат набуття метою самостійної

спонукальної сили, або результат усвідомлення мотивів, що перетворюють їх в мотиви-цілі [181].

Педагог та психолог Н. Кузьміна розглядає мотиви в єдності із завданнями, цілями діяльності. Вона вважає, що мотиви для певної дії виявляються саме у ставленні до завдання, мети, обставин і умов, під час яких дія виникає [163].

Мотив також розглядають як предмет спонукування та спрямування діяльності [41; 174; 181] чи причину [119; 122; 299; 359], що є основою цієї діяльності та пояснює її. Вважається, що мотивами можуть бути ідеали, інтереси особистості, переконання, соціальні установки, цінності, але при цьому допускається, що за всіма цими причинами все одно стоять потреби особистості у всьому їх різноманітті (від біологічних до вищих соціальних).

Щодо питання класифікації мотивів серед учених немає єдиної думки. Визначення видів мотивів і їх класифікація у більшості дослідників залежать від того, як вони розуміють сутність мотиву (табл. 1.1).

Таблиця 1.1.

Класифікація мотивів

Автор	Принцип класифікації	Види мотивів
1	2	3
Н. Бадмаєва [18, с. 48]	відповідно до їх структури	первинні (абстрактні)
		вторинні, які мають певну конкретну мету (зі свого боку, поділяються на повні й скорочені)
М. Магомед-Емінов [195, с. 159]	з погляду специфічних мотиваційних утворень	диспозиційні змінні: мотиви, потреби, цінності, настанови
	з погляду неспецифічних мотиваційних утворень	функційні змінні: стимули, специфічні мотиви, драйви, підкріплення, цільові об'єкти
О. Леонт'єв [181, с. 121–124]	номінальні	група мотивів, у яких відсутня функція спонукування та смислотворення
	«реально дієві»	група мотивів, які поділяються на стимули та смислоутворювальні мотиви

Продовження таблиці 1.1.

1	2	3
М. Мельник [207, с. 47], О. Мірошниченко [211, с. 89]	відповідно до принципу, що базується на виділенні та класифікації різних видів потреб (біологічних і соціальних)	мотиви самоповаги, самоактуалізації мотиви-прагнення до результату (мотиви досягнення) мотиви-прагнення до діяльності мотиви до успіху уникнення невдач
Є. Іллін [123, с. 194]	засновані на потребах особистості та відносно до них можуть бути найрізноманітнішими	біологічні соціальні усвідомлені неусвідомлені
Л. Божович [42, с. 23]	відповідно до зв'язку мотиву з настановами особистості, моральністю, спрямованістю	особистісні та суспільні егоїстичні та суспільно значущі
С. Занюк [107, с. 8–11]	відповідно до ситуативних чинників, які є досить динамічними, що створює значні можливості впливу на них і на активність у цілому, виділяє види мотивів, які мають найбільш практичне значення	мотив самоствердження, пов'язаний з почуттям власної гідності, честолюбством, самолюбством мотив ідентифікації з іншою людиною мотив влади процесуально-змістові мотиви соціальні усвідомлені неусвідомлені
А. Маркова [202, с. 46–50]		пізнавальні (мотиви власного розвитку у процесі навчання, діяльність разом з іншими і задля інших, пізнання нового, невідомого) соціальні (усвідомлення необхідності навчання для подальшого життя)

1	2	3
О. Кочарян [156, с. 12–13]		соціальні (почуття обов'язку і відповідальність, схвалення)
		пізнавальні (одержання нових знань та засобів їх оволодіння)
		комунікативні
		мотиви саморегуляції (додаткові знання й самовдосконалення)

Як і класифікація мотивів, їх форми прояву також мають свої особливості, які утворюють динамічні характеристики мотивів (рис. 1.1).

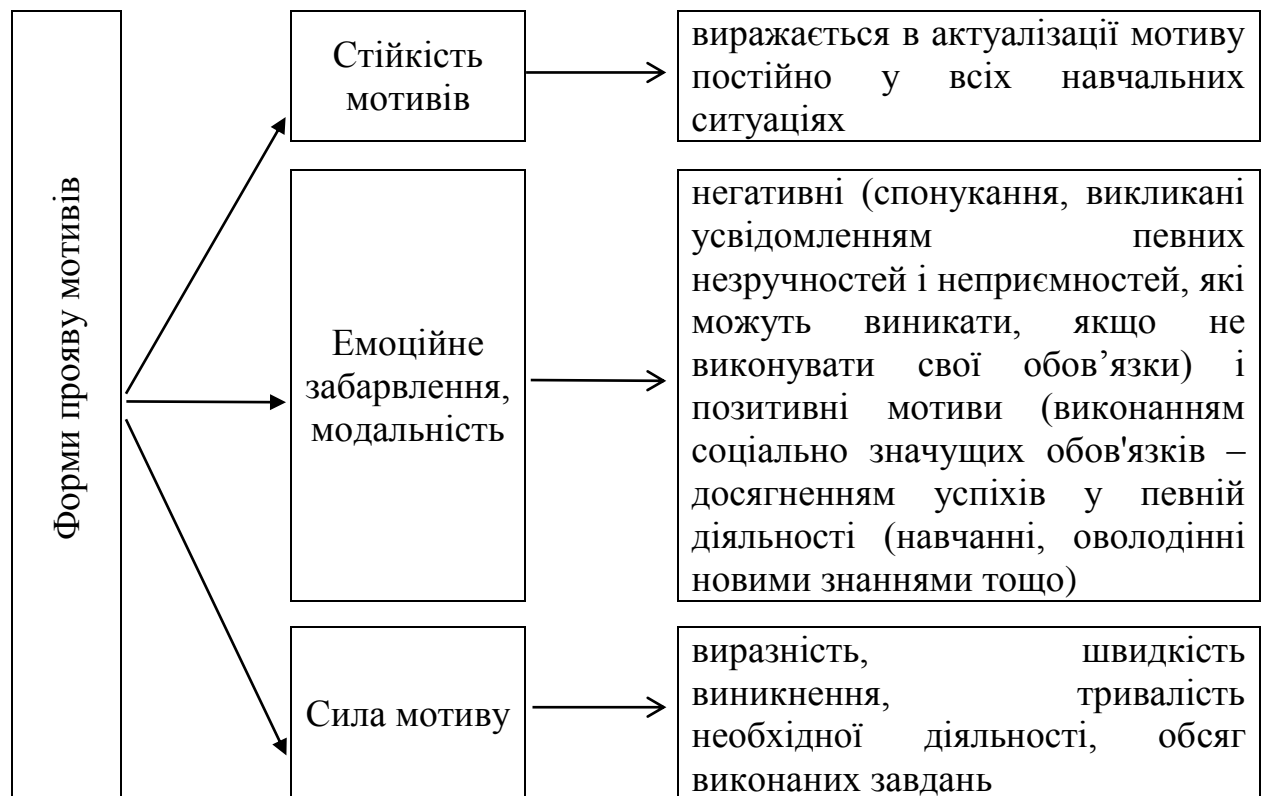

Рис. 1.1. Форми прояву мотивів

Усі особливості розвитку мотивів зв'язані з їх змістовими особливостями – дієвістю, домінуванням серед інших мотивів, особистісним змістом, самостійністю виникнення і проявами, рівнем усвідомлення мотиву, ступенем його поширення на різні види діяльності [201, с. 78]. Залежно від

форм розвитку тих чи інших мотивів можна зробити висновок щодо характеру мотивації особистості.

Термін «мотивація» у сучасній науці розглядається дwoяко через те, що по-перше, кожна наука, залежно від предмета вивчення, розглядає різні аспекти мотивації, а по-друге, певну роль відіграє невизначеність основних елементів механізму мотивації. Отже, перше значення пояснює мотивацію як систему чинників, які зумовлюють поведінку людини. У другому значенні виділяється чинник, який стимулює і підтримує поведінкову активність.

Уперше для пояснення поведінки людини термін «мотивація» застосував А. Шопенгауер, після чого він став використовуватися для пояснення причин поведінки [123, с. 65]. У подальшому, досліджуючи різні аспекти мотиваційної проблематики, «мотивація» знаходила все більше і більше пояснення. У табл. 1.2 наведені окремі визначення поняття мотивації, запропоновані різними авторами як у зарубіжних, так і у вітчизняних джерелах.

Таблиця 1.2

**Визначення поняття «мотивація»
зарубіжними та вітчизняними вченими**

Визначення поняття «мотивація»	Джерело
1	2
сукупність потреб і мотивів, яка стійко характеризує особистість, утворює його мотиваційну сферу	[43, с. 43]
причина поведінки і діяльності людини, яка надає доцільність живій системі	[52]
«родове поняття для позначення всієї сукупності психологічних утворень і процесів, які спонукають спрямовувати поведінку на життєво важливі умови і предмети, котрі визначають ... цілеспрямованість психічного відображення і регульованої ним активності. В такому випадку вольові процеси становитимуть лише частину мотиваційних процесів»	[62, с. 3]
сукупність чинників, що підтримують і спрямовують, тобто визначають поведінку	[78, с. 249]

Продовження таблиці 1.2

1	2
система мотивів або стимулів, яка спонукає людину до конкретних форм діяльності або поведінки	[81, с. 217]
система детермінант, причин, стимулів, мотивів, що спонукає людину до трудової діяльності	[100, с. 528]
сукупність чинників, які викликають активність особи і визначають напрям її діяльності	[107, с. 18]
сукупність зовнішніх і внутрішніх рушійних сил, які спонукають людину до діяльності, визначають поведінку, форму діяльності, надають цій діяльності спрямованості, орієнтованої на досягнення особистих цілей і цілей організації	[149, с. 12]
сукупність чинників, які впливають на поведінку людини,	[160, с. 13]
характеристики процесу, що стимулює і підтримує активність поведінки на певному рівні	[188, с. 93]
процес психічної регуляції конкретної діяльності	[195, с. 20]
«особливий стан суб'єкта, який при своїй появі може безпосередньо призводити до здійснення суб'єктом відповідної дії (поведінкового акту, вчинку, фрагмента діяльності) тут і тепер і проявляється суб'єктивно специфічним емоційним переживанням, а в мозку – збудженням «ансамблю» специфічних інтегрованих нейронних структур»	[209, с. 23]
процес дії мотиву і як механізм, що визначає виникнення, напрям і способи здійснення конкретних форм діяльності	[232, с. 254]
система спонукань, які зумовлюють активність організму і визначають її спрямованість	[274, с. 53]
сукупність стійких мотивів, що мають певну ієрархію і виражають спрямованість особистості	[289, с. 107]
процес, який відбувається в самій людині та спрямовує її поведінку в конкретне русло, спонукає її поводитися в конкретній ситуації певним чином	[312, с. 118]
сукупність мотивів, доказів для обґрунтування чогось; мотивування	[326, с. 810]
сукупність мотивів або чинників ефективності навчально-пізнавального процесу	[375, с. 29]

Аналіз сутності мотивації в роботах багатьох педагогів розглядається з позиції системно-цілісного підходу: мотивація представлена як складноорганізована система в більш складній метасистемі особистості [311]. Цілісними властивостями мотивації є ціннісно-смысловий зміст, предметна

спрямованість діяльності та динамічні властивості. При цьому сутність поняття мотивації як складної системи розкривається через компонентний, структурний, функціональний аналіз.

Важливе значення у з'ясуванні сутності мотивації має поняття про ієрархію структурних компонентів, які стають помітними в роботах більшості дослідників [62; 86; 182 та ін.]. Окремо можна виділити ознаки, що характеризують внутрішню організацію і динаміку мотивації людини: ієрархічну підпорядкованість мотивів [42; 182 та ін.]; полімотивований характер діяльності, полівалентність мотивів щодо потреб [95; 356 та ін.]; пластичність, взаємозамінність [22; 52; 94 та ін.].

Головне, на думку Т. Гребенюк, що відрізняє один вид мотивації від іншого, полягає у відмінності «соціальної ситуації розвитку», в якій вона формується. У зв'язку з цим мотивацією вона називає частину мотиваційної сфери, яка формується на певному етапі життя людини [86, с. 18].

Професор М. Сергєєв виділяє загальне для різних класифікацій мотивації здобувачів освіти:

1) мотивація, безпосередньо пов'язана з навчальною діяльністю, процесами її здійснення. Провідними в цій мотивації є інтерес до навчання, до майбутньої професії, пізнавальні потреби та ін.;

2) мотивація навчання, що відображає більш широкі відносини особистості з навколишнім світом, соціумом («широкі соціальні мотиви, «зовнішня мотивація навчання» та ін.);

3) мотивація, пов'язана з «внутрішнім світом» особистості, її прагненнями, сенсом життя, потребами самореалізації та бажаної діяльності. Провідними є мотиви «само»;

4) «негативна мотивація», «мотивація вимушеності», пов'язана з усвідомленням можливих неприємностей, незручностей тощо [311, с. 40].

Таким чином, аналіз робіт із проблеми мотивації показав, що до розуміння її сутності є різні підходи, але в усіх відзначається наявність

потреб, цілей, інтересів, переконань, ідеалів, намірів тощо, при цьому у всіх теоріях мотивації центральним є поняття мотиву.

Дослідниця О. Карпова відзначає, що «мотивація не фатальна і не вроджена» [137, с. 329]. Її можна і потрібно формувати через виховання соціально бажаних потреб і мотивів.

Таким чином, в усіх випадках мотивація є вторинною щодо мотиву утворення чи явища.

Вивчаючи мотивацію, важливо розуміти, наскільки мотиваційна система складна за своєю структурою. При цьому структуру розуміють як відносно стійке об'єднання елементів, їх співвідношення й цілісності об'єкта; як інваріант системи. Необхідно також взяти до уваги положення дослідників щодо структури мотиваційної сфери, яка знаходиться в постійному розвитку, змінюється освітою протягом життя. У роботах В. Асєєва [16], В. Бодрова [40], Л. Божовича [42], А. Джумагулової [94], Б. Додонова [95], О. Ларіної [171; 172], Дж. Аткинсона [384], А. Маслоу [389] та багатьох інших аналізується поєднання різноманітних складових компонентів мотивації.

Ураховуючи визначення поняття «мотивація», мотиваційну структуру особистості слід розглядати як складне структурне утворення, яке охоплює потреби, мотиви, діяльність, мету та результат [16; 95; 137; 190; 372; 389 та ін.] (рис. 1.2).

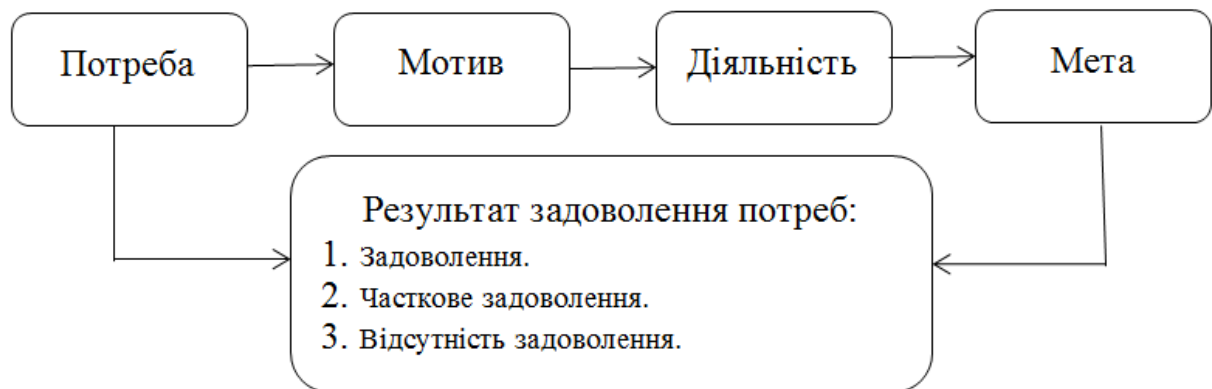

Рис. 1.2. Мотиваційна структура особистості [149]

Діяльність особистості спрямована на досягнення мети, яка усвідомлюється як засіб задоволення потреби. Досягнувши такої мети, особистість задовольняє свою потребу, часково задовольняє чи не задовольняє зовсім [372].

Мотиваційна структура особистості ґрунтується на потребах. Рушійною силою, джерелом активності, в тому числі й трудової, є постійна неузгодженість між мінливими потребами і реальними умовами для їх задоволення. За умови наявності потреби присутня активність особистості, якщо ж потреба відсутня – відсутня активність.

Психолог Л. Божович також зазначає, що структура мотиваційної сфери людини, яка досягла високого рівня сформованості особистості, передбачає наявність у неї стійко-домінуючих моральних мотивів, які, підпорядковуючи собі всі інші потреби і мотиви, набувають у її житті провідного значення [42, с. 7–8]. Кожна людина має свою особисту мотиваційну структуру, яка ґрунтується на багатьох чинниках: рівень добробуту, соціальний статус, кваліфікація, посада, ціннісні орієнтації та ін.

Учений О. Радугін зазначає, що виникнення, довготривалість та стійкість поведінки, її спрямованість і припинення після досягнення цілі, попереднє налаштування на майбутні події, збільшення ефективності, змістова цілісність окремого поведінкового акту – все це потребує мотиваційного пояснення [281, с. 83].

Дослідники розглядають багато видів мотивації. Для аналізу слід у першу чергу виділити актуальну для майбутніх фахівців професійну мотивацію. Це поняття розглядається як усвідомлення предметів актуальних потреб особистості (одержання вищої освіти, саморозвитку, самопізнання, професійного розвитку, підвищення соціального статусу тощо), що задовольняються за допомогою виконання навчальних завдань і спонукають її до вивчення майбутньої професійної діяльності [355].

Таким чином, аналіз психолого-педагогічної літератури, проведений у контексті означеної проблеми, показав, що на сьогодні накопичено значний

обсяг наукових даних про сутність поняття «мотивація» як однієї з пріоритетних галузей досліджень у дидактиці і педагогічній психології, та уможливив визначити трактування понять «мотивація» і «мотив». Поділяючи позиції авторитетних педагогів (Н. Бордовської, В. Ковальова, К. Платонова, А. Реана), мотивацію доречно розглядати як сукупність стійких мотивів, що мають певну ієрархію і виражають спрямованість особистості.

Поняття діяльності нерозривно пов'язано з поняттям мотиву. Діяльності без мотиву не можна навіть уявити, «невмотивована» діяльність – це діяльність, не позбавлена мотиву, а діяльність з суб'єктивно і об'єктивно прихованим мотивом» [167, с. 30].

Відповідно до закону Йеркса-Додсона ефективність діяльності залежить від сили мотивації. Точніше, слабкої мотивації недостатньо для досягнення успіху, чим сильніше спонукання до дії, тим вищий результат діяльності. Але безпосередній зв'язок зберігається лише до певного предмета. Якщо вже досягнуто відповідних результатів, а сила мотивації продовжує збільшуватися, то ефективність діяльності зменшується [359, с. 53].

Професійна мотивація досліджувалася і в рамках проблеми психологічної готовності до вибору професії, в тому числі й педагогічної [267 та ін.], і в контексті професійного самовизначення і ставлення до професії [110; 264; 285 та ін.], формування професійної самосвідомості [66; 248; 355 та ін.]. Однак проблема професійної мотивації у цих дослідженнях розглядається відповідно до окремого аспекту, а не як загальна. Аналіз психолого-педагогічну літературу відповідно до даної проблематики дає підстави констатувати відсутність наукових публікацій щодо формування та особливо розвитку професійної мотивації майбутніх учителів початкових класів на етапі їх професійної підготовки у закладі вищої освіти.

Професійну мотивацію визначають по-різному:

– відповідно до теорії ієрархії мотивів (А. Маслоу) як сукупність потреб, інтересів, що спонукають людину до професійної діяльності, до професійної самореалізації та професійного вдосконалення [260, с. 111];

– відповідно до розвитку особистості фахівця як внутрішні рушійні чинники розвитку професіоналізму та особистості, оскільки лише на основі її високого рівня сформованості можливий ефективний розвиток освіченості та культури особистості [24, с. 129];

– відповідно до орієнтацій студента як чинники, які впливають на ефективність навчальної діяльності здобувачів освіти, оптимізацію її окремих компонентів, на успішність адаптації до пізнавальної або іншої діяльності в процесі професійної підготовки [52, с. 6], [59, с. 123];

– відповідно до теорії діяльності як внутрішні рушійні чинники розвитку професіоналізму та особистості [228, с. 81].

Оскільки мотивація є віддзеркаленням передусім внутрішніх стимулюючих сил індивіда, його внутрішньої особистісної структури, професійна мотивація також є відображенням прагнення та готовності до здійснення певних учинків на шляху до задоволення відповідних потреб і досягнення професійних та в цілому життєвих цілей [134].

Відповідно до сучасних досліджень професійна мотивація розуміється як система усвідомлених взаємопов'язаних внутрішніх спонукань особистості до навчально-практичної та професійної діяльності у закладах вищої освіти і поза його межами, що забезпечує зростання активності особистості студента щодо оволодіння професією.

Професійна мотивація має роль компенсаторного чинника: за умов недостатнього розвитку здібностей студент, володіючи професійною мотивацією, має значно більше перспектив досягти вагомих успіхів, ніж здібний здобувач освіти, у якого не сформована професійна мотивація. Тому одне з першочергових завдань закладу вищої освіти полягає у цілеспрямованому формуванні у здобувачів освіти професійної мотивації [289, с. 154]. Дослідник В. Мясіщев з цього приводу говорив, що результати, яких досягає людина протягом свого життя лише на 20–30%, залежать від його інтелекту, а на 70–80% від мотивів, які спонукають її певним чином діяти [148].

Однією з основних проблем професійної освіти є перехід від навчальної діяльності здобувачів освіти до засвоєння ними видів професійної діяльності. Передусім здійснюються перетворення пізнавальних мотивів здобувачів освіти у професійні мотиви майбутнього фахівця. Розвиток зазначених мотивів сприяє становленню фахівця. У зв'язку з цим можна зробити висновок, що в процесі навчання у закладі вищої освіти мотивація у здобувачів освіти зазнає певних змін залежно від курсу навчання.

Під час професійного навчання мотиви використовуються як інструмент впливу на особистість. У процесі опанування професією, навчання і практичної діяльності відбувається розвиток і трансформація мотиваційної структури суб'єкта діяльності. Цей розвиток йде в двох напрямках: по-перше, загальні мотиви особистості трансформуються в практичні; по-друге, зі зміною рівня професіоналізму змінюється і система професійних мотивів.

Загалом професійну мотивацію можна звести до трьох основних компонентів: інтерес, обов'язок, самооцінка професійної придатності [16, с. 22]. Безпосередній інтерес, що виникає на основі привабливості змісту і процесів конкретної діяльності, охоплює: професійно-специфічний інтерес; загальнопрофесійний інтерес; романтичний інтерес; ситуативний інтерес. Опосередкований інтерес, зумовлений деякими організаційними, соціальними та іншими характеристиками професії, передбачає: професійно-пізнавальний інтерес; інтерес до самовиховання; престижний інтерес; інтерес супутніх можливостей; невизначений інтерес.

Мотивом суспільного обов'язку у виборі професії автори називають усвідомлення студентом реальної суспільної користі від безпосередньої участі у певній сфері діяльності, особисту відповідальність за успішну працю, готовність до подолання можливих труднощів. Можна виділити такі групи мотивів обов'язку:

- відповідальність щодо повсякденних професійних обов'язків і вимог;

- прагнення до вдосконалення майстерності в обраній справі;
- новаторство у праці та організації;
- загальноальтруїстичні прагнення.

Щодо процесу формування самооцінки професійної придатності, то С. Єрохіна, Ю. Нікітіна та І. Нікітін визначають його як суперечливий. Студентові інколи важко співвіднести відомі йому властивості професії зі своїми особистими якостями (дефіцит самопізнання) або він не може визначитися з професією, яка б відповідала його потребам (дефіцит професійної інформації). З віком зміст самооцінки особистості поступово поповнюється, але ці зміни не є процесом, який має послідовний та інтенсивний розвиток [105, с. 23].

Загалом вибір професії – досить складний і часом довгий мотиваційний процес, оскільки від правильного вибору професії багато в чому залежить задоволеність людини своїм життям.

Свідомий вибір професії відбувається з орієнтацією людини на її соціальні цінності. Якщо головним для людини є суспільний престиж, то професія обирається, виходячи з панівної моди, престижності професії у суспільстві. Багато хто вибирає професію залежно від того, якою мірою вона може забезпечити їх матеріальне становище.

Педагог Г. Щукіна, як і багато інших, вважає інтерес головним мотивом вибору професії. Стрижневі, домінуювальні інтереси, на думку Г. Щукіної, «лежать в основі схильностей, здібностей студентів, визначають майбутню професію і тому є великою цінністю для особистості» [376, с. 100]. Дослідниця А. Ступнікова також визначає інтерес як інтегратор мотиваційної сфери особистості [332].

Абітурієнти часто обирають професію через цікавість до неї, і нерідко вона має романтичний характер, нав'язаний літературою, побаченим фільмом, ЗМІ. Такий вибір, заснований на поверхневому, неглибокому враженні або підкріпленій порадами батьків, друзів, виявляється вдалим. Але часто романтика професії швидко зникає й актуалізуються реальні потреби, до

вирішення яких студент не готовий ні морально, ні фізично, ні за своїм психічним станом. У майбутньому така робота може перетворитися на тортур, що спонукатиме особистість до зміни професії.

Таким чином, професію можна обирати залежно від багатьох обставин, але важливо насамперед урахувувати, наскільки обрана діяльність відповідає схильностям і здібностям людини. Механізм вибору майбутньої професії може бути наступним (рис. 1.3). [120, с. 271].

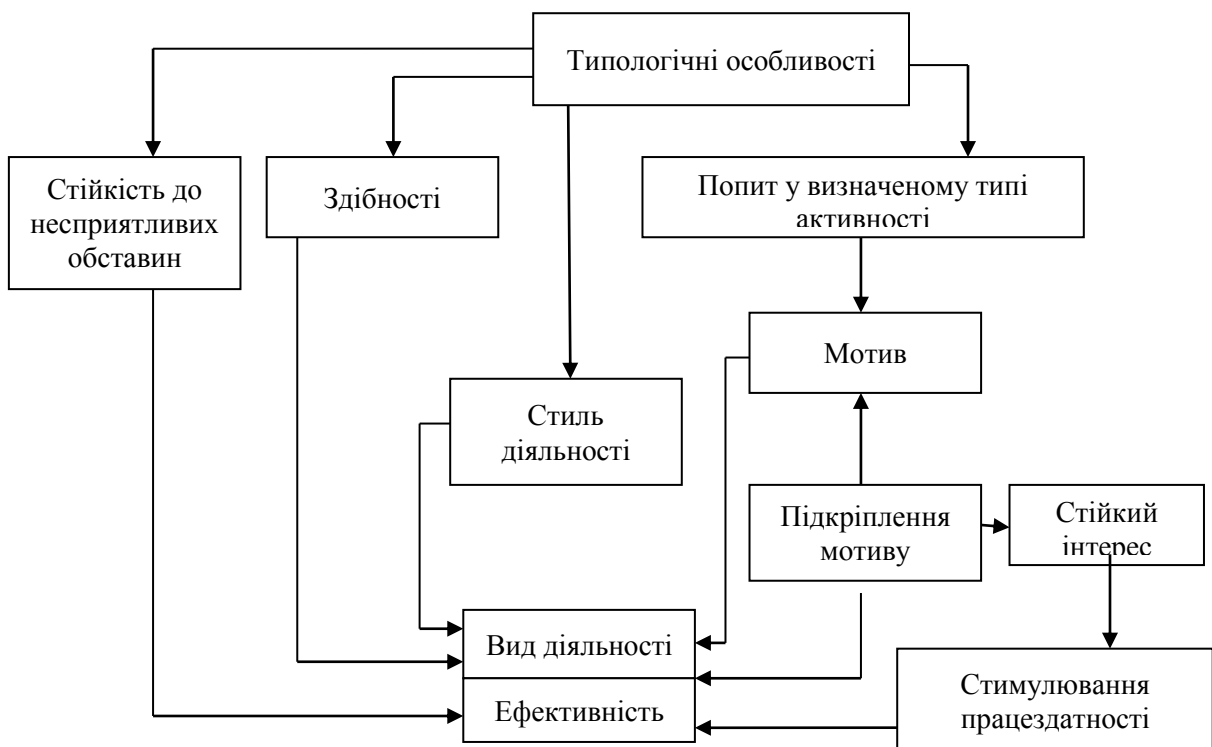

Рис. 1.3. Психологічні механізми вибору виду діяльності та її ефективності

Наявні у людини певні поєднання типологічних особливостей прояву властивостей нервової системи (сила–слабкість, рухливість–інертність, врівноваженість–неврівноваженість) можуть зумовлювати схильність людини до певного типу діяльності – до швидкої, але короткочасної роботи, до роботи змінного характеру тощо. Усвідомлення цієї схильності та її причини призводить до формування мотиву, який спонукає людину

займатися певним видом діяльності, оскільки для неї ця діяльність за своїм характером відповідає характеру наявної схильності.

Відповідне ж поєднання типологічних особливостей сприяє прояву здібностей до цього ж виду діяльності, що веде до високої її ефективності, створює задоволеність працею і підкреслює мотив вибору професії, перетворюючи його в стійкий інтерес. Останній впливає на активність людини і «закріплює» його у певній професії. Відбувається самопідкріплення мотиву [120, с. 35].

Якщо ж особистість має поверхневе і неадекватне уявлення про професію, про ті вимоги, які вона висуває, то відбувається неузгодженість між схильностями і здібностями – з одного боку, і змістом роботи – з іншого. У результаті не буде ні високої ефективності такої діяльності, ні задоволення нею. Схильність до певного типу діяльності може виявлятися в різних видах праці (професіях), а це означає, що вона ще не зумовлює вузькоспрямованого професійного вибору. Одні й ті ж схильності і здібності можна реалізувати в різних професіях; так, маючи схильність до спілкування з дітьми, можна стати педіатром, вихователем в дитячому садку, вчителем у школі.

Мотиви вступу в педагогічний заклад вищої освіти і вибору професії педагога різноманітні, причому деякі з них не відповідають педагогічній діяльності. Ця обставина давно турбує педагогічну громадськість та вищу школу. За даними багатьох опитувань, як, наприклад робота А Штейнмеца, тільки від 30 до 45% студентів 1 курсу навчання в педагогічних вишах позитивно ставляться до професії вчителя. Близько 40% навчаються у вищій школі через цікавість до того чи іншого предмета («предметні мотиви»), не маючи інтересу до вчительської діяльності. Від 13 до 22% здобувачів освіти позитивно не ставляться ні до діяльності вчителя, ні до профільного предмета. Мотивами вступу до закладів вищої освіти у цьому випадку є або прагнення уникнути служби в армії (у юнаків), або престижність вищої освіти (у дівчат). Часто мотивом вступу до педагогічного закладу вищої освіти є його зручне для студента місце розташування. На жаль, ця тенденція

зберігається вже протягом багатьох років і різко контрастує з мотивами вступу молоді в інші заклади вищої освіти – технічні, медичні, юридичні, в які близько 65% молоді вступають відповідно до зацікавленості майбутньою професією [375, с.19–20]. За статистикою, у педагогічному закладі вищої освіти до кінця навчання тільки чверть здобувачів освіти відзначають, що праця в школі – це їх покликання [228, с. 64].

Відповідно до концепції професійного становлення особистості, майбутній спеціаліст, обираючи та здобуваючи професію, постійно спрямований на професійне вдосконалення, що дає можливість формувати досвід та компетентності, сприяє розвитку професійно значущих якостей. Важливо, що протягом навчання у студента, який має стійку професійну мотивацію, формуються професійні позиції, позитивне ставлення до майбутньої професійної діяльності, відбувається професійне становлення особистості, розвиток професійної майстерності. Тільки за таких умов в організації навчальної діяльності випускник педагогічних закладів вищої освіти може досягти високого рівня професіоналізму.

Зміст професійної підготовки фахівця педагогічної справи можна сформулювати у вигляді хронологічної послідовності зв'язку семи напрямів, кожен з яких є основою для наступного (рис. 1.4 [254, с. 74]).

Запропонована модель має дві позиції, які відображають мотиваційний компонент, що ще раз засвідчує важливість цієї складової підготовки педагогічних кадрів, зокрема вчителя початкової школи. Вона ілюструє виникнення мотивації та її трансформацію: мотивація оволодіння професією переходить в професійну мотивацію.

Компетентний педагог має бути високоерудованим, володіти педагогічною культурою та розвиненим педагогічним мисленням. До підготовки майбутнього вчителя висуваються вимоги щодо психолого-педагогічної, предметної та методичної її складових, а також опанування прикладних знань, умінь і навичок [352, с. 41–46].

Рис. 1.4. Зміст професійної підготовки

Випускник педагогічного закладу вищої освіти має володіти знаннями: «методологічних основ і категорій психології та педагогіки; закономірностей розвитку і соціального формування особистості; мети, завдань, змісту, принципів, форм і методів національного виховання й навчання; вікових, індивідуальних особливостей дітей, підлітків, юнаків та методик їх вивчення; принципів управління педагогічним колективом, засад наукової організації педагогічної праці» [352, с. 42].

Педагог та науковець В. Сластьонін у своїх працях [322; 323 та ін.], розкриваючи наукове уявлення про сутність і творчий характер педагогічної діяльності, основні напрями професійного становлення особистості вчителя, шляхи його самовиховання і самоосвіти, розробив структуру педагогічної діяльності відповідно до особистості педагога. Дослідник розглядає особистість педагога як цілісне утворення, в центрі якого знаходиться

мотиваційна сфера, яка визначає соціальну, професійно-педагогічну і пізнавальну спрямованість.

Вивчення психолого-педагогічних досліджень засвідчують винятковість професійної діяльності вчителя початкових класів. Передусім вважаємо за потрібне акцентувати увагу на тому, що специфіка професійної діяльності вчителя початкових класів залежить від вікових особливостей учнів молодшого шкільного віку та його ролі у становленні їх особистості [330, с. 92]. Саме на початку навчання у школі в учнів починає формуватися все те, що буде розвиватися і зміцнюватися разом із ними. Тому здійснення навчально-виховного процесу в початкових класах надзвичайно складне, специфічне та відповідальне завдання, важливість якого дуже важко переоцінити. Необхідно усвідомлювати, що саме вчитель початкових класів закладає основу знаннєвої бази своїх учнів, працює над формуванням їх світогляду та соціальною адаптацією. До того ж слід відзначити багатопредметність вчителя початкової ланки загальноосвітньої школи, «основу якої складають дисципліни різного профілю – математичного, гуманітарного, природничого, художньо-естетичного» [330, с. 93].

Вищезазначене вимагає від учителя високого рівня професійної підготовки, відповідних особистісних якостей, сформованої системи цінностей, умінь за потреби оновлювати та поповнювати свої знання тощо. Також варто зауважити, що унікальність означеної професії полягає ще і в тому, що учні початкової школи різносторонньо сприймають свого першого вчителя, тобто вчитель об'єднує в собі відразу кілька соціальних статусів.

Спираючись на результати аналізу психолого-педагогічної літератури, враховуючи особливості професії вчителя початкових класів та маючи за мету підвищення якості підготовки майбутніх фахівців, необхідно вирішувати питання, пов'язані з формуванням мотивації, що спонукає здобувачів освіти до активного оволодіння професійними вміннями та навичками і бажання працювати за фахом. Тому в даному дослідженні формування професійної мотивації до педагогічної діяльності є основним

аспектом успішності професійного становлення майбутнього вчителя початкових класів.

Вагоме функціональне призначення професійної мотивації до педагогічної діяльності полягає в тому, що її сформованість окреслює характер і цілеспрямований розвиток складників професійних компетенцій учителя початкових класів [58, с. 125]. Професійні мотиви є рушійною силою освоєння педагогічної спеціальності, викликають активність і визначають професійно-педагогічну спрямованість. Система професійних мотивів відображає єдність мотивів до навчання, професійної діяльності та дає здобувачеві освіти можливість активно оволодівати загальнокультурними і професійними знаннями, вміннями та навичками.

Ураховуючи мотиваційну структуру особистості, механізми вибору виду діяльності та її ефективності, зміст професійної підготовки й об'єктивні особливості професії вчителя початкової ланки шкільної освіти, ***професійну мотивацію до педагогічної діяльності майбутніх учителів початкових класів*** слід розуміти як усвідомлене прагнення до професійної самореалізації, ефективної професійної діяльності на основі фахової самоідентифікації.

Отже, формування у здобувачів освіти – майбутніх учителів початкових класів – мотивації до майбутньої професійної діяльності є невід'ємним компонентом фахової підготовки. Аналіз різних поглядів на сутність проблеми дав підстави для висновку, що мотивація до професійної діяльності полягає в інтеграції спонукань, пов'язаних із навчальною та професійною діяльністю, основою якої є взаємна трансформація пізнавальних і професійних мотивів. Так, усвідомлення здобувачами освіти в процесі навчання необхідності знань для успішного оволодіння професією, для орієнтації в різних ситуаціях професійної діяльності викликає у них потребу в оволодінні професійними вміннями та навичками. А включення в структуру професійної мотивації до педагогічної діяльності вчителя початкових класів групи особистісних мотивів спонукає до саморозвитку та самовдосконалення, що впливають на формування особистості і розкриття її

творчого потенціалу, вироблення у майбутніх фахівців прагнення до постійного вдосконалення професійних знань, безперервного професійного розвитку [350, с. 28].

1.3. Критерії, показники та рівні сформованості професійної мотивації до педагогічної діяльності у майбутніх учителів початкових класів

Основна проблема навчання у закладах вищої освіти пов'язана зі створенням передумов, що дають здобувачеві освіти можливість перейти від навчальної діяльності до професійної. Цю ж проблему можна сформулювати і по-іншому: яким чином у рамках одного типу діяльності можна створити інший? Розв'язання означеної проблеми пов'язане з пошуком способів, що забезпечать трансформацію мотивації, оскільки саме вона є констатувальною ознакою діяльності. Проблемаам діагностики, формування та розвитку професійної мотивації у процесі навчання у закладі вищої освіти присвячені роботи педагогів і психологів [61; 174; 183; 359], які по-різному оцінюють вплив мотивів на ефективність навчальної діяльності. Це дає підстави для висновків про необхідність створення відповідних педагогічних умов формування професійної мотивації до педагогічної діяльності у здобувачів освіти під час навчання.

На думку вчених Ю. Забродіна [106], О. Леонтьєва [181] та ін., вищі рівні розвитку пізнавальної діяльності характеризуються особливою мотивацією, пов'язаною з узагальненим способом отримання результату. У поведінці здобувачів освіти це проявляється по-різному: в одних випадках спосіб узагальнюється відразу, в інших – після зміни цілої низки власних способів.

В онтогенезі формування мотиваційної основи пізнавальної діяльності здійснюється спочатку стихійно, в процесі практичної діяльності. Лише під час поступового розвитку предметного змісту діяльності, що відбувається під

упливом шкільного навчання і навчання у закладах вищої освіти, пізнавальна мотивація набуває своєї специфіки, відносної автономії і набуває професійної форми [278, с. 67].

Визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості професійної мотивації до педагогічної діяльності майбутніх учителів початкових класів є ключовим інструментарієм контролю та забезпечення об'єктивних висновків щодо результативності спеціально створених педагогічних умов.

У сучасній психолого-педагогічній, філософській та соціологічній науковій літературі знаходимо неоднозначні трактування понять «критерії» та «показники». Лексема «критерій» має грецьке походження та означає «засіб для судження, мірило, за допомогою якого оцінюється визначення або класифікація досліджуваного об'єкта, тобто критерії є еталоном оцінки сутності певного поняття, категорії, процесу або явища. З філософської точки зору, критерії як певні норми і правила сприяють вирішенню правильності сприймання кожного окремого кроку, висвітлюючи об'єктивні закони і логіку розвитку явища» [376, с. 95].

Враховуючи позиції В. Сластьоніна та Л. Подимової слід констатувати, що критерії необхідно визначати, виходячи із сукупності специфічних ознак, які відображають усі компоненти структури, підтверджуючи зміну якості відповідно до певного часу, та слугують для встановлення зв'язків між компонентами досліджуваної проблеми [267, с. 115].

Термін «показник» у поєднанні із певним критерієм розглядають як засіб вимірювання. Виділення конкретних показників обґрунтовано необхідністю змістовного та ретельного аналізу феномена діяльності. Показники не охоплюють загальне вимірювання, а відображають якості та ознаки пізнаваного об'єкта і слугують засобом накопичення кількісних і якісних даних для критеріального узагальнення. Головними характеристиками поняття «показник» є конкретність і діагностичність, що передбачає його доступність для спостереження, обліку і фіксації, а також

уможливило розглядати показник як більш наближене поняття до критерію, а отже, вимірювач останнього [373, с. 97].

Таким чином, аналіз літератури, який розкриває сутність понять «критерій» і «показник» [57; 146; 160; 267; 373], дає змогу сформулювати їх дефініцію. Під критерієм слід розуміти узагальнену ознаку, на підставі якої проводиться оцінка діяльності. Показник є кількісною і якісною характеристикою сформованості ознаки досліджуваного об'єкта.

Для виявлення критеріїв важливо визначити складники професійної мотивації до педагогічної діяльності, які б ґрунтувалися на об'єктивно значущих мотивах успішного опанування професією вчителя початкових класів та безпосередньої професійної діяльності. Дослідниця А. Кривоногова [159] у своїх дослідженнях стверджує, що структуру мотивації до педагогічної діяльності складають пізнавальні, професійні та особистісні групи мотивів. До пізнавальної групи належать мотиви і прагнення, які характеризують спрямованість на опанування змісту дисциплін та оволодіння способами дій (навчально-пізнавальні мотиви, пізнавальні інтереси до професійних знань, прагнення до одержання міцних знань і оволодіння новими способами пізнавальної діяльності, ставлення до пізнавальної діяльності, орієнтація на результат навчальної роботи) [159, с. 11].

Група спеціальних (професійних) мотивів представлена навчально-професійними мотивами й інтересами, професійно-ціннісними орієнтаціями та ставленням до майбутньої професії, які зумовлені змістом і структурою самої діяльності (прагнення засвоїти професійні компетенції і стати кваліфікованим фахівцем; усвідомлення значущості діяльності вчителя початкової школи; прояв позитивного емоційного ставлення до діяльності; потреба в оволодінні професією). До особистісної групи належать мотиви, пов'язані зі спрямованістю на особисту значущість навчальних дій, власним добробутом, потребою до професійного зростання (прагнення опанувати способами самостійного набуття професійних знань; прагнення до

саморозвитку, самоосвіти; професійні наміри; прагнення до самореалізації, самовираження в професійно-педагогічному середовищі) [159, с. 11–12].

Дослідники Т. Бобкова [38], О. Бобков [38] визначають такі компоненти формування професійної мотивації здобувачів освіти, як спонукання, активність та результат. Відповідно до компонентів та використовуючи методику оцінки сформованості навчально-професійної мотивації здобувачів освіти, дослідники визначають наступні основні показники професійної мотивації:

- наполегливість, старанність й ініціатива у підготовці до занять;
- активність, зосередженість, стійкість уваги в ході їх проведення;
- ставлення до успіху або невдач на заняттях, до отримуваних оцінок відповідно до раціонального та емоційного рівнів;
- характер подолання труднощів у навчанні;
- характер висловлювань про свою професію;
- стан дисциплінованості й участь у громадській діяльності;
- стан успішності з предметів навчання;
- перевага цільових орієнтацій навчальної діяльності [38, с. 6–7].

Виходячи з вищезазначеного, виокремлено такі структурні компоненти професійної мотивації до педагогічної діяльності майбутніх учителів початкових класів, які є, з одного боку, відносно незалежними утвореннями, а з іншого – взаємодієвими і взаємообумовленими в своєму розвитку компонентами єдиної системи:

1) пізнавальний компонент, що охоплює сукупність професійних знань, необхідних для вирішення завдань, пов'язаних із діяльністю вчителя початкових класів; сукупність умінь, навичок і досвіду та рівень обізнаності щодо майбутньої професійної діяльності;

2) потребовий компонент, який відображає особистісне ставлення до майбутньої професійної діяльності, до професії вчителя початкових класів взагалі та охоплює мотиви, цілі, потреби, відображає особисте значення для студента його навчально-практичної підготовки. Цей компонент охоплює

професійно важливі якості особистості вчителя, що забезпечують ефективно виконання навчально-виховної діяльності;

3) особистісний компонент, який проявляється у вивченні індивідуальних особливостей здобувача освіти: ціннісно-особистісної спрямованості, здатності до самоаналізу, самовдосконалення, саморозвитку та здійснення майбутньої педагогічної діяльності.

У праці М. Сергєєва та В. Арноутова [311, с. 86] на основі узагальнення робіт О. Гребенюка, Ф. Савіної, П. Якобсона та інших учених виділено критерії і характеристики сформованості окремих мотивів і мотивацій особистості як системно-цілісного утворення. Відповідно до отриманих дослідниками висновків маємо такі критерії:

– ціннісно-смісловий зміст мотивації, який розкривається в складі, структурі, усвідомленості, узагальненості мотивації і визначає ступінь «просякнутості» мотивації системою світоглядних ідей, особистісних смислів, ідейними і моральними переконаннями людини;

– предметна спрямованість мотивації, що відображає, на яку галузь знань, на які способи діяльності, наукового пізнання спрямована мотивація навчання, якими розділами, проблемами, предметами, аспектами майбутньої професійної діяльності суб'єкт навчання цікавиться;

– динамічні властивості мотивації навчання, які розкриваються через характеристику стійкості, сили і дієвості мотивації; саме через них енергетизує ту чи іншу поведінку, діяльність особистості [311, с. 86–91]

Ще один варіант визначення критеріїв сформованості професійної мотивації здобувачів освіти висувають С. Єрохін [105], Ю. Нікітін [105], І. Нікітіна [105]. Вони зазначають, що процес формування у здобувачів освіти високого рівня мотивації професійного «досягнення» підпорядковується таким критеріям: «успішне навчання на оптимальному рівні складності, який визначається вимогами навчального курсу, а також можливостями зони актуального й найближчого розвитку кожного студента; індивідуалізація процесу навчання; об'єктивність педагогічної й моральної

оцінок як показника особистісних досягнень студента, а не засобу його заохочення або покарання» [105, с. 26].

Учені Л. Трусова [347], О. Соболева [347] у своїх дослідженнях визначають такі показники професійної мотивації: емоційне ставлення до ситуації вибору професії, автономність вибору, інформованість про світ професій та вміння співвіднести інформацію зі своїми особливостями, уміння приймати рішення, планувати своє професійне життя [347, с. 206],

Дослідники Л. Пузеп [284], А. Ривера [284], оцінюючи рівень професійної мотивації здобувачів освіти педагогічного закладу вищої освіти з огляду на результати семестрових успіхів та експертної оцінки викладачів, визначили основні показники сформованості професійної мотивації:

- наявність позитивної професійної мотивації;
- позитивна експертна думка керівників баз практики про сформованість і прояв компетенцій здобувачів освіти у процесі виконання професійної діяльності;
- успішне складання екзаменаційної сесії.

З огляду на цю обставину доречним є визначення основних показників сформованості успішної мотивації до професійної діяльності, які неможливо відстежити у випускників закладу вищої освіти на завершальному етапі навчання [284, с. 129].

Узагальнюючи вищезазначені дослідження та враховуючи визначені компоненти професійної мотивації до педагогічної діяльності майбутніх учителів початкових класів для виявлення рівнів цієї сформованості визначено критерії і показники, які доповнюють один одного (табл. 1.3.)

Виділені критерії професійної мотивації взаємопов'язані. Однак ступінь їх впливу в процесі формування професійної мотивації майбутнього вчителя початкових класів динамічна, вона змінюється залежно від рівнів їх розвитку. Необхідно враховувати і те, що формування професійної мотивації здобувачів освіти відбувається не відразу. Для кожної особистості властиве прагнення до розвитку в індивідуальному темпі й умовах.

Критерії та показники сформованості професійної мотивації до педагогічної діяльності майбутніх учителів початкових класів

Критерії	Показники
1	2
Пізнавальний	<ul style="list-style-type: none"> – прагнення до оволодіння новими знаннями у професійній сфері; – пізнавальний інтерес; – прагнення досягти успіху у професійній діяльності.
Потребовий	<ul style="list-style-type: none"> – рівень самоактуалізації особистості; – усвідомлення соціальних очікувань від майбутньої професійної діяльності; – гармонізація особистих потреб і професійних вимог.
Особистісний	<ul style="list-style-type: none"> – прагнення до саморозвитку та самоосвіти; – наявність педагогічних схильностей і здібностей; – система ціннісних орієнтацій майбутнього фахівця.

Відповідно до теоретичного аналізу проблеми дослідження, зазначених критеріїв та показників було визначено такі рівні сформованості професійної мотивації до педагогічної діяльності майбутніх учителів початкової школи, а саме: високий, достатній, початковий.

Високий рівень. Чітко виражене бажання оволодіти професією. Усвідомлене ставлення до опанування професійних знань, умінь і навичок та сформована потреба в їх удосконаленні. Навчально-пізнавальні мотиви сформовані повною мірою. Поточна й академічна заборгованість відсутня. Здобувачі освіти демонструють ґрунтовні, глибокі, систематизовані фахові знання та їх використання у нетипових ситуаціях; створення нових алгоритмів дій, нових продуктів педагогічної діяльності. Діяльність усвідомлена, відповідає умовам та ситуації, часто має місце творчий підхід. Чітко виражене усвідомлення мети професійної діяльності. Професійні цінності трансформувалися та складають значну частину особистісних цінностей студента. Здобувачі освіти демонструють здатність до свідомої постановки професійно діяльнісних цілей, життєвих завдань і персональної

активності в їх досягненні. Наявна висока здатність приймати рішення. Мотиваційна спрямованість охоплює потребу глибокого вивчення спеціальних дисциплін, готовність до професійної діяльності, прагнення до самоосвіти. Здобувачі освіти виявляють високу відповідальність до побудову особистої професійної траєкторії та професійну ідентифікацію. Навички самооцінки і самоаналізу проявляються регулярно. Внутрішня мотивація значно переважає над зовнішньою позитивною та негативною мотивацією.

Достатній рівень. Бажання оволодівати професією помірно стабільне. Усвідомлене ставлення до опанування професійними знаннями, уміннями та навичками. Навчально-пізнавальні мотиви сформовані частково. Можлива поточна чи академічна заборгованість. Здобувачі освіти демонструють усвідомлення необхідності якісного вивчення дисциплін, чітку спрямованість на оволодіння теоретичними знаннями, способами пізнавальної та професійної діяльності; наявна відносна їх стійкість. Прояв потреби у вдосконаленні професійних знань і умінь виражений на достатньому рівні. Загальне усвідомлення мети професійної діяльності. Професійні цінності усвідомлені та більшість із них трансформувалися в особистісні. Навички самооцінки і самоаналізу демонструються нерегулярно. Здобувачі освіти частково уникають відповідальності щодо побудови особистої професійної траєкторії. Часткова професійна ідентифікація. Внутрішня мотивація переважає або дорівнює зовнішній позитивній, але є більшою за зовнішню негативну мотивацію.

Початковий рівень. Бажання оволодівати професією нестабільне. Неусвідомлене ставлення до набуття професійних знань, умінь і навичок та відсутність потреби в їх удосконаленні. Навчально-пізнавальні мотиви не сформовані. Наявна поточна й академічна заборгованість. Здобувачі освіти фрагментарно володіють галузевими знаннями та, спираючись на опис дії, підказку, зразок, самостійно відтворюють і застосовують їх в раніше обговорюваних, типових ситуаціях, при цьому діяльність залишається репродуктивною. Здобувачі освіти демонструють невпевненість дії,

результати виконуваних завдань нечіткі та неповні, фіксується значна кількість помилок. Пізнавальні інтереси короткочасні і проявляються до знань емпіричного, прикладного характеру. Навички самооцінки, самоаналізу та самовдосконалення виражені слабо, позиція здобувачів освіти не пов'язана з усвідомленням значущості професійних вимог. Особистісні цінності не перетинаються з професійними. Відсутність відповідальності до побудови власної професійної траєкторії. Професійна ідентифікація відсутня. Зовнішня негативна та позитивна мотивація значно переважає порівняно з внутрішньою.

Слід відзначити, що систематичний, цілеспрямований педагогічний вплив може забезпечити перехід студентів із початковим та достатнім рівнем сформованості професійної мотивації до педагогічної діяльності на наступний. Водночас очевидно, що досягнення високого та достатнього рівня майбутніми вчителями початкової школи в умовах опанування майбутньою професією об'єктивно вимагає випереджувального педагогічного проектування організації навчально-практичної діяльності, що й буде описано далі.

Таким чином, мотиваційний складник професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів відіграє ключову роль під час навчання у закладі вищої освіти та в процесі становлення молодого спеціаліста, через що має обов'язково окреслювати реальну майбутню педагогічну діяльність. Для того щоб окреслити сформованість професійної мотивації до педагогічної діяльності доцільним є виділення когнітивно-операційного, мотиваційно-сислового та аналітико-оцінного критеріїв, відповідно до яких схарактеризовано показники і визначено три рівні сформованості. Зауважимо, що якісний показник сформованості професійної мотивації до педагогічної діяльності можливо підвищити, створивши відповідні умови у процесі здобуття професії вчителя початкової школи.

Висновки до розділу 1

Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що накопичено значний обсяг наукових даних про сутність поняття «мотивація» як однієї з пріоритетних галузей досліджень у педагогіці та педагогічній психології. Виходячи з контексту сучасних досліджень, мотив слід розуміти як внутрішній стан особистості, що спонукає її до дії, при цьому мотивами можуть бути інтереси, наміри, потреби тощо. Мотивацію слід розуміти як усвідомлену систему взаємопов'язаних внутрішніх спонукань, яка актуалізує і спрямовує діяльність особистості.

Мотиви вибору педагогічної професії й мотивація педагогічної діяльності не є тотожними явищами. Мотиви вступу до педагогічного закладу вищої освіти і вибору професії вчителя початкових класів різноманітні, причому деякі з них не відповідають педагогічній діяльності, а часто пов'язані з привабливістю отримання вищої освіти без обов'язкової мотивації на професійну педагогічну діяльність.

Професійне становлення вчителя початкових класів у закладах вищої освіти є поступовим і цілеспрямованим накопиченням здобувачем освіти професійно значущих якостей в умовах навчальної та квазіпрофесійної діяльності в процесі освоєння професії, що забезпечують ціннісно-мотиваційне ставлення до оволодіння професійними знаннями, вміннями й навичками.

Однією з основних проблем професійної освіти є перехід від навчальної діяльності до засвоєння здобувачами освіти видів професійної діяльності. Передусім здійснюються перетворення пізнавальних мотивів у професійні мотиви майбутнього спеціаліста. Розвиток зазначених мотивів сприяє становленню фахівця. Під час професійного навчання мотиви використовуються як інструмент впливу на особистість. У процесі освоєння професії, навчання і практичної діяльності відбувається розвиток і трансформація мотиваційної структури суб'єкта діяльності. Цей розвиток

відбувається в двох напрямках: по-перше, загальні мотиви особистості трансформуються в практичні; по-друге, зі зміною рівня професіоналізму змінюється і система професійних мотивів.

Професійною мотивацією до педагогічної діяльності майбутніх учителів початкових класів вситупає усвідомлене прагнення до професійної самореалізації, ефективної професійної діяльності на основі фахової самоідентифікації. Професійна мотивація до педагогічної діяльності майбутнього вчителя початкових класів – це динамічне структурно-рівневе утворення, яке відображає єдність компонентів, до яких належать пізнавальний, потребовий, особистісний. Критеріями аналізу рівня сформованості професійної мотивації до педагогічної діяльності майбутніх учителів початкових класів є: пізнавальний – критеріальні показники сформованості системи знань, умінь і навичок, що уможлиблює усвідомлення значущості навчальної діяльності для майбутньої професії; потребовий – критеріальні показники сформованості системи професійно важливих мотивів і мотиваційної спрямованості; особистісний – критеріальні показники здатності до самоаналізу та самовдосконалення, саморозвитку, особистісно-ціннісного ставлення майбутнього вчителя до професійної діяльності. На їх основі виділено три рівні сформованості професійної мотивації до педагогічної діяльності: початковий, достатній, високий.

Окреслення теоретичних засад формування професійної мотивації до педагогічної діяльності майбутніх учителів початкових класів дає підстави для прогнозування продовження дослідної роботи:

- визначення психолого-педагогічних умов формування професійної мотивації до педагогічної діяльності майбутніх учителів початкових класів;
- розроблення моделі формування професійної мотивації до педагогічної діяльності майбутніх учителів початкових класів;
- розроблення методики формування професійної мотивації до педагогічної діяльності майбутніх учителів початкових класів.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

2.1. Педагогічні умови формування професійної мотивації до педагогічної діяльності у майбутніх учителів початкових класів

Сучасна модернізація системи вітчизняної освіти висуває особливі умови до особистості вчителя початкової освіти, який має вільно орієнтуватися в складних соціокультурних обставинах, активно працювати над реалізацією особистісного та творчого потенціалу в професійній діяльності, мати навички самонавчання і саморозвитку відповідно до вимог часу та суспільства. Професійне становлення і розвиток майбутніх учителів початкових класів найінтенсивніше відбувається в процесі первинної соціалізації безпосередньо в педагогічних освітніх установах [20, с. 16].

Педагоги В. Рубцов, А. Столяренко [279] та інші у своїй праці відзначають, що постійний склад педагогічних освітніх організацій, як правило, мало цікавиться якісними показниками засвоєння соціального досвіду студентами-майбутніми педагогами, внаслідок чого їх соціалізація досить часто йде на самоплив. Тим часом за умови якісного засвоєння соціального досвіду в педагогічній освітній організації (закладі вищої освіти, педагогічному коледжі) майбутній педагог здатний накопичити професійно-особистісний досвід, щоб формувати власний потенціал, без якого неможливе повноцінне становлення педагога-професіонала [279, с. 91].

Виявлено, що професійне визначення та становлення педагога розуміється як процес розвитку, саморозвитку, самореалізації суб'єкта педагогічної діяльності. Водночас це динамічний процес розвитку психологічних властивостей і якостей особистості педагога, що виявляється у

формуванні та подальшому розвитку інтересу до педагогічної діяльності, в оволодінні професійно важливими і соціально значущими якостями особистості. Психолого-педагогічну систему професійно-особистісного становлення і розвитку педагога слід розуміти як процес розвитку, саморозвитку педагога у вирішенні ним професійних педагогічних завдань, оволодіння професійними компетенціями [20, с. 16].

В умовах сучасної вищої школи майбутній фахівець отримує систему професійних знань, умінь та уявлення про особливості майбутньої діяльності, а також формує відповідні особисті якості. Модернізація початкової школи України відповідно до Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» передбачає підготовку висококваліфікованого, конкурентоспроможного, вмотивованого вчителя початкових класів, яку уможливорює удосконалення змісту дисциплін професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів [221].

У зв'язку із цим першою педагогічною умовою формування професійної мотивації до педагогічної діяльності є **удосконалення змісту дисциплін професійно орієнтованої підготовки майбутніх учителів початкових класів.**

У Законі України «Про вищу освіту» зазначається, що «підготовка за напрямами і спеціальностями фахівців усіх освітніх та освітньо-кваліфікаційних рівнів здійснюється за відповідними освітньо-професійними програмами ступенево або неперервно залежними від вимог оволодіння певною сукупністю умінь та навичок, необхідних для майбутньої професійної діяльності» [275, с. 5]. Закон також передбачає створення всіх відповідних умов для самореалізації та самоствердження особистості, забезпечення потреби суспільства у кваліфікованих фахівцях.

У трактуванні поняття «професійна підготовка» спостерігається неоднотайність у думках і твердженнях педагогів-науковців. Нерідко поняття «підготовка» вчені ототожнюють із готовністю до професійної

діяльності, деякі вважають, що формування готовності майбутніх учителів до професійної діяльності є складником підготовки. Учені Н. Кузьміна [163] й Н. Тализіна [335] визначають професійну підготовку майбутніх учителів як процес набуття знань, формування вмінь, необхідних спеціалісту для належного виконання завдань навчально-виховного процесу [163, 203]. Загальнопедагогічну підготовку вчителя О. Абдуліна пояснює як процес, що характеризується формуванням загальнопедагогічних знань, умінь, навичок та певним рівнем розвитку особистості вчителя, шляхами опанування педагогічних дисциплін і педагогічної практики. Система психолого-педагогічних компетенцій є необхідною та обов'язковою для кожного педагога, зокрема і для вчителя початкової школи, для ефективного вирішення покладених на нього завдань і реалізації його професійних обов'язків [2]. Інші науковці (І. Богданова [25], З. Курлянд [168], Р. Хмелюк [360] та ін.) наголошують на тому, що професійна підготовка вчителя – це цілісний процес сприймання й закріплення загальнопедагогічних та соціальних знань, умінь і навичок. Професійну підготовку майбутнього спеціаліста, що орієнтується на досвід діяльності, власний стиль та методіку інноваційної професійної діяльності, визначають як професійно орієнтовану, яку, за результатами наукової розвідки, все частіше застосовують під час підготовки майбутніх фахівців.

Професійно орієнтована підготовка майбутнього вчителя початкових класів забезпечується освітнім процесом з урахуванням специфіки майбутньої професійної діяльності. Це певним чином організований освітній процес із підготовки компетентного спеціаліста, здатного вирішувати в майбутньому професійні завдання [129]; вона повинна розглядатися як особлива система, яка охоплює мету підготовки, змістовно процесуальний аспект підготовки, результат підготовки [250, с. 31].

Метою професійної підготовки вчителя є:

– формування професійно-педагогічних якостей майбутнього вчителя [157], [165], [307];

- оволодіння знаннями, вміннями і навичками, необхідними для самостійної професійної діяльності [121], [163], [371];
- формування професійно-педагогічної спрямованості здобувача освіти і його готовності до педагогічної діяльності [252];
- становлення професійно-педагогічної спрямованості особистості здобувача освіти, формування у нього готовності до роботи в закладах освіти [176].

Визначення мети підготовки майбутнього вчителя початкових класів серед науковців не є одностайним, але результатом цієї підготовки повинно стати усвідомлення сутності своєї професії як діяльності, її мети та прагнення до саморозвитку.

Професійна підготовка майбутнього вчителя початкових класів дещо специфічна порівняно з іншими спеціальностями, навіть педагогічними, що пояснюється особливостями майбутньої діяльності, які було проаналізовано в першому розділі. І ця специфіка відображається в навчальних планах та робочих програмах навчальних дисциплін професійного спрямування, вимоги яких зобов'язують синхронізувати викладання і навчання в закладах вищої педагогічної освіти відповідно до єдності трьох складників: організації освітнього процесу, націленої на здобуття знань, ознайомленні з методами використання їх в умовах школи і формуванні вміння застосовувати набуті під час професійної підготовки прийоми розвитку особистості учнів. Кожен із цих складників педагогічної озброєності вчителя вимагає розв'язання конкретних завдань [139], які, на жаль, не вирішують проблему оптимізації особистісно професійного розвитку майбутнього вчителя, ключовим напрямом якої є формування професійної мотивації до педагогічної діяльності. Окрім того, що професійну мотивацію можна використовувати як компенсаторний чинник під час процесу навчання, вона ще й слугує внутрішньою рушійною силою професійного самовизначення здобувача освіти, професійної ідентифікації, його саморозвитку і самореалізації у професійно-педагогічній сфері. Майбутній учитель початкових класів

повинен не лише теоретично бути знайомий з поняттям «мотивація», її структурою та видами, а й мати високий рівень сформованості стійкої професійної мотивації, яка забезпечує здатність до професійно орієнтованого саморозвитку і спрямованість на педагогічну діяльність.

Аналізуючи процес формування професійної мотивації здобувачів освіти до успішної фахової діяльності І. Ляшенко порушує проблему доцільності досягнення високого рівня підготовки спеціаліста (на основі зусиль викладачів, студента, його батьків), оскільки в подальшому в нього виникають складнощі із працевлаштуванням, закріпленням на постійному місці роботи, в інших сферах діяльності, забезпеченням його соціальних та правових гарантій [193]. Зазначене вище є причиною відмови молодих спеціалістів працювати за фахом, невпевненості в правильному виборі фаху, непоборних страхів щодо початку вчительської кар'єри, відсутності умінь саморозвитку.

Авторка зазначає, що реальну професійну підготовку складають три компоненти: наявність студента, слухача; наявність науково-педагогічного складу; належна матеріально-технічна база [193]. Проте варто зважати й на інтерес, потреби, мотиви й бажання студента. Часто у майбутніх учителів відсутня пізнавальна та професійна мотивація через те, що вони не знаходять перспектив у майбутній професійній діяльності (реалізації сформованих компетенцій), напрямів професійної реалізації та шляхів досягнення успіху у професійній діяльності.

Змістовий компонент виступає ключовим в освітній діяльності, таким, «який в умовах конструювання освітнього середовища професійної підготовки повинен будуватися відповідно до діяльнісної структури особистості і відображати її потреби в діяльності і практичному перетворенні себе і навколишнього світу, прагнення до творчості, самовдосконалення та пізнавальної активності, мотивацію особистих і професійних досягнень, внутрішню єдність когнітивного, предметно-практичного та особистісно-професійного досвіду» [380, с. 135]. Зміст освіти відображається в

навчальних планах, програмах, підручниках як основних регуляторів підготовки майбутнього фахівця [340, с. 205]. Це свідчить про те, що ефективність використання змісту для формування професійної мотивації залежить від його аналізу та доцільного вдосконалення.

Аналіз змісту дисциплін професійно орієнтованої підготовки майбутніх учителів початкових класів було проведено на основі дослідження навчальних планів та робочих програм навчальних дисциплін трьох закладів вищої педагогічної освіти, а саме: Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії та Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет». Документи, обрані для аналізу, сформовані таким чином, щоб майбутні вчителі початкових класів могли успішно реалізувати мету початкової освіти, яка полягає у «всебічному розвитку дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості» [276, с. 1].

Навчальні плани професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів охоплюють цикл дисциплін загальної і професійної підготовки. Для аналізу було обрано фахові дисципліни, які окреслюють специфіку, конкретизують предметну сферу професійної діяльності, ґрунтуючись при цьому на загальнопредметному змісті освіти, а саме: педагогіка, основи педагогічної майстерності, методика виховної роботи.

Проаналізовані у процесі розвідки навчальні плани та робочі програми навчальних дисциплін професійного спрямування за спеціальністю 013 Початкова освіта недостатньо уваги приділяють проблемі формування професійної мотивації до педагогічної діяльності у майбутніх учителів початкових класів. У навчальних планах не передбачено вивчення дисциплін, які спрямовані на розгляд професійної мотивації, її компонентів, методів формування, а в робочих програмах практично відсутні заняття, які б

пояснювали майбутньому вчителеві залежність навчально-пізнавальної та професійної мотивації, важливість проектування траєкторії саморозвитку і самореалізації в майбутній педагогічній діяльності, а головне – забезпечили б бажання вчитися та працювати за обраною професією. Натомість прослідковується фрагментарність вивчення мотиваційного феномену, системи ціннісних орієнтацій майбутнього фахівця, шляхів саморозвитку та самоосвіти, а також слабкі міждисциплінарні зв'язки щодо вирішення означеної проблеми.

Безперечно, що жодна дисципліна не може містити всього обсягу необхідних знань, умінь і навичок. Проте в умовах сучасної модернізації шкільної освіти «учитель – це людина, на якій тримається реформа. Без неї чи нього будь-які зміни будуть неможливими, тому один із головних принципів НУШ – умотивований учитель» [221]. Сформована під час навчання у закладі вищої освіти професійна мотивація допомагає молодому вчителю подолати труднощі реалій професійної діяльності, ідентифікувати себе як висококваліфікованого, конкурентоспроможного, успішного фахівця та має продовження у майбутніх професійно-педагогічних зверненнях.

Незначна кількість тем, присвячених вивченню загальних питань мотивації, її видів, формування й розвитку можуть гарантувати лише поверхову обізнаність здобувачів освіти і аж ніяк не можуть забезпечити їхньої стійкої професійної мотивації та самоствердження у навчально-професійній діяльності. Диференціація професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів проявляється в багатьох аспектах: великій кількості мотивів професійного вибору, усвідомленості професійних особливостей і вимог, результатах самої професійної діяльності. Це засвідчує необхідність урізноманітнення шляхів та умов його підготовки.

Процес становлення вчителя завжди суперечливий. У ньому перетинаються вимоги до вчителя і можливості їх задоволення, прагнення, бажання, інтереси вчителя і результати його діяльності, бажання, амбіції і ті вміння, які необхідні для їх реалізації. Реалізація мети сформувавши

професійну мотивацію майбутнього вчителя вимагає об'єднати зусилля всіх зацікавлених сторін, необхідна розробка різних варіантів допомоги та підтримки вчителю, потрібно створювати відповідні умови [70], одна з яких передбачає удосконалення змісту дисциплін професійно орієнтованої підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Етап підготовки за спеціальністю «Початкова освіта» передбачає не лише озброєння здобувача освіти певною кількістю знань, професійними вміннями й навичками, не тільки надання програми його дій, а й формування професійних ідеалів, соціальних установок, особистих і професійних переконань і цінностей, професійної зацікавленості та мотивації. Особливо наголошуємо на ролі професійної мотивації до педагогічної діяльності, оскільки це внутрішній стан особистості, який є рушійною силою діяльності вчителя та передбачає безперервний його розвиток з метою самовдосконалення (задоволення потреб, інтересів, цінностей тощо).

Навчальна діяльність спрямована на організацію та здійснення процесу навчання відповідно до нормативних документів: проведення лекційних, практичних занять, консультацій, контрольних заходів, керівництво курсовими і кваліфікаційними роботами тощо [76]. Для формування повноцінної навчальної діяльності здобувачі освіти повинні систематично вирішувати позитивно мотивовані навчальні завдання. Відповідно до такого трактування роль здобувача освіти є дещо пасивною, адже весь процес організований відповідно до керівних документів та за допомогою професорсько-викладацького складу. Однак особливістю підготовки майбутніх учителів початкових класів є те, що вони є одними з найактивніших суб'єктів процесу навчання.

Систематичне вивчення навчальних дисциплін у певній послідовності створює стійку наукову основу і має забезпечити свідому оцінку здобувачем освіти обраної професії та свої досягнення в її опануванні. Вся організація навчальної діяльності має бути заснована на тому, що здобувачі освіти

повинні виявити максимальну увагу та творчу активність. Лише за таких умов навчальна діяльність має позитивний результат [12].

Під час змістового наповнення слід урахувати також мотиви діяльності здобувачів освіти педагогічного закладу вищої освіти, що спонукає їх, що лежить в основі їх ставлення до навчальних занять і до педпрактики: соціально-професійні мотиви (свідомість соціальної значущості діяльності, професійної відповідальності перед суспільством, свідомість боргу, можливість безпосереднього спілкування з дітьми, одержання професійних знань і умінь, прагнення до подолання труднощів, участь у формуванні особистості, спілкування з колегами по роботі) або особистісні мотиви (успіх, самореалізація, можливість прояву своїх здібностей, самоствердження, схвалення оточення) [2, с. 24].

У процесі вдосконалення змісту дисциплін професійно орієнтованої підготовки майбутніх учителів початкових класів необхідно акцентувати увагу на цілісності сприйняття професії вчителя початкових класів. Зміст дисциплін профільного спрямування має допомагати студентові у більш глибокому розумінні становлення педагогічної думки; формувати бажання долучитися до вирішення проблем сучасної школи; з'ясувати роль окремих дисциплін як складників професіоналізму майбутнього вчителя початкових класів; мотивувати до відмінного навчання як запоруки майбутнього професійного зростання; вдосконалювати навички аналізу і корекції своєї професійної діяльності, групової роботи, співробітництва; осмислити сутність «педагогічної цінності» та «ціннісного ставлення»; стимулювати трансформації педагогічних цінностей в особисті; ознайомити з основами планування кар'єри; формувати уявлення про перспективи персонального кар'єрного розвитку студентів; забезпечити пошук студентами ефективних засобів професійного самовираження, вибору ними внутрішньої позиції, відповідно до якої вчитель початкових класів має здійснювати свою діяльність; закріпити основні закономірності перебігу навчально-виховного процесу.

Отже, виникає необхідність додати до змісту профільних дисциплін теми, які сприятимуть формуванню у майбутніх учителів початкових класів професійної мотивації до педагогічної діяльності. У загальному вигляді тематика дисципліни «Педагогіка» повинна бути доповненою такими темами:

1. Співвідношення вимог суспільства, соціальних очікувань, індивідуальності педагога та його суб'єктивна готовність відповісти на ці вимоги (практичні заняття «Розробка професіограми вчителя»).

2. Вимоги до вчителя відповідно до НУШ (семінар «Напрями реформування професійної підготовки за вимогами НУШ»).

3. Вивчення актуальних проблем педагогіки за траєкторією минуле–сучасність–майбутнє (ігрове моделювання «Діалог крізь епохи»).

4. Поняття «педагогічної аксіології». Педагогічні цінності як основа професіоналізму особистості вчителя (гра-дебати «Що таке педагогічні цінності», рольова гра-імпровізація «Між нами – вчителями»).

5. Освітні програми. Створення та затвердження власної освітньої програми (ігрове моделювання «Створення своєї авторської школи»).

Навчальна дисципліна «Основи педагогічної майстерності» має доповнитися такими темами:

1. Основи планування успішної кар'єри (заняття-семінар з подальшим індивідуальним консультуванням «Основи планування успішної кар'єри»; заняття-семінар «Імідж сучасного вчителя початкових класів»).

2. Професійна мотивація. Взаємозалежність навчальної та професійної мотивації. Професійна мотивація як запорука самореалізації (оглядові лекції, круглий стіл «Сучасний учитель – ідеальний учитель»).

До змісту навчальної дисципліни «Методика виховної роботи» доцільно додати такі теми:

1. Особистісно-професійне самовиховання (семінар «Особистісно-професійне самовиховання»).

2. Система діяльності педагога-вихователя (рольова гра «Виховна робота в початковій школі та характеристика діяльності вчителя»).

Професійна підготовка має не тільки дати здобувачеві освіти програму його дій, а й урахувати потенційні можливості самореалізації, усвідомлення особливостей професійної діяльності, інтерес та бажання студента, який увійде в клас у ролі вчителя [139].

Підсумовуючи зазначені вище зазначене, можна зробити висновок, що першою педагогічною умовою формування професійної мотивації до педагогічної діяльності є **удосконалення змісту дисциплін професійно орієнтованої підготовки майбутніх учителів початкових класів.**

Формування професійної мотивації до педагогічної діяльності майбутнього вчителя початкових класів вимагає зовнішнього управління процесом їх професійного становлення, що окреслює необхідність забезпечення психолого-педагогічної підтримки здобувачів освіти, метою якої є усвідомлення власних професійних намірів, сформованість професійно-ціннісних орієнтацій та позитивної мотивації до педагогічної діяльності. Відповідно до означених цілей психолого-педагогічну підтримку слід розглядати як «процес, що результує себе актами самодетермінації та саморозвитку особистості» [199, с 248].

У зв'язку із цим другою педагогічною умовою формування професійної мотивації до педагогічної діяльності є **забезпечення психолого-педагогічної підтримки майбутніх учителів початкових класів у процесі їх професійного становлення.**

Відповідно до українського тлумачного словника, «підтримка – це те, що підтримує кого-, що-небудь, служить опорою комусь, чомусь» [222, с. 669]. У педагогіці поняття «підтримка» використовується відносно недавно і трактується як професійна діяльність педагогів, яка передбачає надання допомоги у вирішенні певних проблем. Сутність цього поняття відображається в ідеях гуманістичної педагогіки та низки досліджень авторитетних педагогів (Ш. Амонашвілі [5], І. Бех [31], О. Яцій [383] та ін.).

У сучасній педагогіці досить широко використовуються поняття «соціальна підтримка», «педагогічна підтримка», «психолого-педагогічна підтримка» тощо.

Професійне становлення майбутніх учителів початкових класів залежить не лише від умов, які пропонує заклад вищої освіти, а й від професорсько-викладацького складу, рівня якості освітніх послуг, від задоволення власних потреб, особистого комфорту та процесу саморозвитку. Процес здобуття педагогічної освіти паралельно з потребою в особистому та професійному саморозвитку і самореалізації потребує підтримки, оскільки студентам бракує досвіду. Сутність поняття «підтримка» з педагогічної точки зору полягає в тому, що її надання залежить від об'єктивної дійсності, тобто допомогти можна тому, що вже існує [63, с. 55].

Стратегія підтримки є важливим орієнтиром сучасної освіти, який пов'язаний із практичним утіленням положень про особистісно орієнтований підхід у освітньому процесі. Це пояснює інтерес науковців та практиків до психолого-педагогічної підтримки як необхідного компонента сучасного освітнього процесу [153, с. 77].

Проблемі психолого-педагогічної підтримки присвятили свої дослідження багато науковців, зокрема, загальні питання, основні види, способи, механізми та умови психолого-педагогічної підтримки знайшли своє відображення в дослідженнях А. Батаршева [25], А. Виселко [64], О. Газмана [72], Є. Казакова [127;128], Л. Косенко [153], М. Малькової [199], Ю. Олексіна [227], Н. Осухова [234], Н. Письменної [259], Г. Сороки [328], С. Якубовської [227] та багатьох інших.

Ідея психолого-педагогічної підтримки полягає в можливості і необхідності спеціальної психологічної та педагогічної діяльності, спрямованої на розвиток здатності студента вирішувати свої життєві проблеми, в іншій термінології, ставати суб'єктом (конструктивним активним початком) щодо складнощів свого життя [153, с. 78]. Результати аналізу психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що психолого-

педагогічна підтримка передусім націлена на вирішення конкретно означених проблем здобувачів освіти та реалізується педагогічним складом закладу вищої освіти [227].

Таким чином, психолого-педагогічна підтримка в багатьох дослідженнях розглядається як складна система педагогічної взаємодії в умовах сучасної освіти [153, 227]; як багатовимірний процес, зосереджений на позитивних сторонах і перевагах особистості, що сприяє зміцненню впевненості в собі і в своїй можливості, підвищенню стійкості особистості до деструктивних зовнішніх і внутрішніх факторів [306]; як створення оптимальних умов для особистісного розвитку [63, 249].

Сама підтримка може розглядатися як особлива діяльність, яка відмінна від процесів навчання і виховання. Однак проблеми (труднощі) не виникають самі по собі, а пов'язані з певними процесами: навчанням, вихованням, розвитком, соціалізацією, адаптацією. Проміжні та кінцеві результати педагогічної підтримки будуть звернені на ці процеси, і лише за ними можна буде визначати ефективність діяльності педагога і здобувача освіти. Психолого-педагогічна підтримка не суперечить основним освітнім процесам, а доповнює їх, знаходиться всередині них, посилює їх. Схематичне зображення освітньо-виховного процесу в закладі вищої освіти (рис. 2.1) яскраво ілюструє гармонійність включеної психолого-педагогічної підтримки в його основні складові [153, с. 80].

Підтримка здобувачів освіти у процесі їх професійного становлення, на відміну від традиційних технологій освіти, навчально-виховних методів, реалізується безпосередньо під час діалогічної взаємодії здобувача освіти та викладача і передбачає самостійне визначення в «ситуації вибору і подальше самостійне рішення своєї проблеми» [391].

Рівень ефективності психолого-педагогічної підтримки майбутніх учителів початкових класів більшою мірою залежить від цілеспрямованого впливу на оптимальний розвиток кожного студента. Означений вплив

доцільно здійснювати у вигляді психолого-педагогічного супроводу, що інтенсифікує його та урізноманітнює.

Рис. 2.1. Структура освітнього процесу [90, с. 80]

Поняття «підтримка» і «супровід» широко використовуються в теорії і практиці освіти як взаємопов'язані поняття. «Педагогічну підтримку можна подати як систему спільних дій педагогів і здобувачів освіти, спрямованих на визначення інтересів, цілей, можливостей і шляхів подолання студентських проблем, що заважають їм самостійно досягти бажаних результатів у професійно-навчальній діяльності, самоактуалізуватися в ній. Психолого-педагогічний супровід розглядається вченими як недирективна форма надання допомоги, яка спрямована на розвиток і саморозвиток самосвідомості особистості. Його складовими є процеси психологічної та педагогічної підтримки, допомоги з боку «супроводжуючих» педагогів, психологів, наставників, консультантів» [64, с. 70].

Дослідниця Н. Осухова стверджує, що супровід – це особлива форма здійснення пролонгованої соціальної та психологічної допомоги, яка передбачає підтримку природного розвитку реакцій, процесів і станів особистості [234, с. 3].

У межах професійної педагогіки сутність психолого-педагогічного супроводу розглядало багато авторів. Спираючись на аналіз робіт Г. Безюлевої [27;28], М. Битянової [34], Л. Бучевської [53], Н. Глуханюк [77], О. Євдокімова [102], Е. Ф. Зеєра [108;109], Є. Казакової [127;128], А. Капланського [133], Г. Меднікової [206], С. Рудкової [301], Ю. Слюсарєва [327] про сутність та особливість організації психолого-педагогічного супроводу слід визначити психолого-педагогічний супровід як умову формування професійної мотивації до педагогічної діяльності майбутніх учителів початкових класів.

У кінці 90-х років ХХ століття у психології та педагогіці психолого-педагогічний супровід набув широкого використання як у контексті освітнього процесу, спрямованого на розвиток особистості, так і в ролі інструменту з надання соціально-психологічної допомоги. Нині психолого-педагогічний супровід у сфері освіти використовується досить широко щодо проблем організації навчання і виховання в контексті освітньої модернізації. Усе більшого значення набувають уявлення щодо психолого-педагогічного супроводу як системи професійної діяльності педагога, спрямованої на створення соціально-психологічних умов для успішного навчання і професійного становлення майбутнього фахівця.

У науковій літературі сутність психолого-педагогічного супроводу трактується по-різному. У педагогіці супровід розуміють як діяльність (підтримку, сприяння, співпереживання, співпрацю, метод), що забезпечує створення умов для прийняття суб'єктом розвитку оптимального рішення в різних ситуаціях життєвого вибору [127, с. 17] При цьому під суб'єктом розвитку розуміється як особистість, яка розвивається, так і система, що постійно має розвиватися (психолого-педагогічна система). У психології супровід розглядається як система професійної діяльності, що забезпечує створення умов для успішної адаптації людини до умов його життєдіяльності [34, с. 18], або комплексний метод, в основі якого лежить єдність взаємодії супроводжувачого і супроводжуваного, безпосередня або опосередкована

взаємодія психолога, педагога і людини, результатом якого є допомога особистості у вирішенні проблем, які у неї виникають [27, с. 12]. А загалом успішно організований психолого-педагогічний супровід допомагає людині увійти в нову «зону розвитку», яка йому поки що недоступна [127, с. 21]. У працях Є. Зеєра супровід професійної підготовки називається «психологічним супроводом становлення професіонала» і трактується як цілісний процес вивчення, формування, розвитку і корекції професійного становлення особистості [109, с. 154].

Під терміном «психолого-педагогічний супровід навчально-виховного процесу» прийнято розуміти цілісний і неперервний процес вивчення й аналізу, формування, розвитку і корекції всіх суб'єктів освітнього процесу, особливу культуру підтримки і допомоги тим, хто навчається, в утворенні компетентної діяльності [226, с. 13].

Педагог А. Горбатюк визначає психолого-педагогічний супровід професійної підготовки як систему професійної діяльності викладача, яка спрямовується на створення психолого-педагогічних умов для успішного навчання, виховання і професійно-особистісного розвитку студента в ситуації взаємодії в закладах вищої освіти [83, с. 215]. На її думку, головна мета психолого-педагогічного супроводу здобувача освіти пов'язана з перспективним напрямом його діяльності, орієнтованої на максимальне сприяння особистісному та професійному розвитку [83, с. 217].

На думку Г. Безюлевої, психолого-педагогічний супровід у професійній освіті спрямовано на створення сприятливих психологічних та педагогічних умов для успішного розвитку молоді, забезпечення особистісного розвитку, соціального і професійного самовизначення, становлення і самореалізації, збереження психологічного здоров'я учасників педагогічного процесу, що репрезентують стан суб'єктивного благополуччя особистості, забезпечуючи оптимальні можливості ефективної взаємодії з навколишнім світом, людьми, і дають можливість вільно реалізовувати внутрішні ресурси [28, с. 102].

Психолого-педагогічний супровід процесу професійної підготовки майбутнього педагога – це рух разом зі змінною особистості здобувача освіти, водночас це і своєчасна вказівка на можливі професійні перспективи, а за необхідності – психологічна і педагогічна допомога і підтримка у виборі шляхів професійного й особистісного розвитку [25, с. 16–17].

Компонентами психолого-педагогічного супроводу професійної підготовки є: систематичне відстеження соціально-психологічних характеристик здобувачів освіти і динаміки їх розвитку; надання їм можливості самостійно обирати освітні програми для успішного навчання і професійного розвитку; створення спеціальних психолого-педагогічних і соціальних умов для надання допомоги здобувачам освіти, які відчують проблеми чи труднощі протягом навчання [83, с. 216]. Запропоновані компоненти дають підстави трактувати психолого-педагогічний супровід як багаторівневе і поліморфне утворення, основна функція якого – стимулювання індивідуальної сукупності особистісно-значущих потреб суб'єкта професійної підготовки [83, с. 217].

На думку О. Гончарової, вибір цілей і спрямованості психолого-педагогічного супроводу визначається двома основними принципами: нормативності і системності розвитку діяльності. Вибір засобів і способів досягнення визначених цілей розглядається відповідно до діяльнісного принципу супроводу [82, с. 358]. Також слід зазначити, що основу психолого-педагогічного супроводу складає особистісно-орієнтований підхід, спрямований на особливості і потенціал кожної окремої людини, а також на володіння методами вирішення найбільш типових проблем, які можуть з'явитися у фахівця протягом професійного розвитку [131].

Беручи до уваги специфіку професійної діяльності вчителя початкових класів, психолого-педагогічний супровід під час підготовки здобувачів освіти за цією спеціальністю слід розглядати як цілеспрямовану системно-організовану діяльність, у процесі якої утворюються соціально-психологічні та педагогічні умови для успішного навчання і формування професійної

мотивації кожного студента в освітньому середовищі закладів вищої освіти педагогічної ланки з метою забезпечення успішної майбутньої професійної діяльності з учнями молодшого шкільного віку.

Психолого-педагогічний супровід професійної підготовки призначений забезпечувати формування самостійної, відповідальної, психічно здорової особистості, здатної до успішної соціалізації в суспільстві; актуалізацію саморозвитку людини, її прагнення до особистісного та професійного зростання й активної адаптації до ринку праці [131]. Психолого-педагогічний супровід покликаний не тільки надавати своєчасну допомогу і підтримку, а й навчити самостійно долати труднощі протягом професійної підготовки, відповідально ставитися до навчання, яке має стати повноцінним суб'єктом їх професійного життя [151, с. 102].

Основне завдання психолого-педагогічного супроводу майбутніх учителів початкових класів під час навчання полягає в оптимальному розвитку кожного здобувача освіти на основі психолого-педагогічної підтримки його індивідуальності (здібностей, інтересів, схильностей, розвитку) в умовах спеціально організованої навчальної, практичної та науково-дослідної діяльності у закладах вищої освіти, де студент виконує різні функції (навчальну, практичну, наукову, організаторську тощо).

Психолого-педагогічний супровід майбутніх учителів-початківців має охоплювати надання кваліфікованої допомоги на всіх етапах навчання у закладах вищої освіти; диференціацію психолого-педагогічного супроводу залежно від особливостей індивідуальності кожного здобувача освіти й етапів його навчання.

Аліз психолого-педагогічної літератури дає підстави для висновку, що психолого-педагогічний супровід є цілісною методикою, особливою культурою забезпечення підтримки здобувача освіти у вирішенні таких завдань, як розвиток, навчання, успішна соціалізація та адаптація до нових умов, формування і розвиток стійкої професійної і пізнавальної мотивації.

У визначенні специфіки організації психолого-педагогічного супроводу з метою формування професійної мотивації до професійної діяльності за напрямом підготовки «Початкова освіта» було встановлено, що означений напрям роботи має скоординувати діяльність усіх суб'єктів освітнього процесу на створення умов для успішного професійного самовизначення, формувати професійну свідомість та впливати на свідоме працевлаштування випускників за фахом.

Численні дослідження в галузі організації психолого-педагогічного супроводу (А. Батаршев [25], Р. Овчарова [226], Л. Слободенюк [324;325], Л. Столяренко [331] та ін.) дають змогу виокремити основні напрями його реалізації: психологічна діагностика з метою виділення труднощів, визначення ресурсів і допомоги у використанні знань про себе для саморозвитку; психологічне просвітництво як підвищення рівня індивідуальної психологічної компетентності, що забезпечує зростання ефективності взаємодії суб'єкта в різних сферах – «Я–інші», «Я–сам», «Я–професійна діяльність», «Я–світ»; психологічне консультування, в процесі якого надається допомога особистості в її самопізнанні, адекватній самооцінці й адаптації до реальних життєвих умов, формуванні ціннісно-мотиваційної сфери, подоланні кризових ситуацій та досягненні емоційної стійкості, сприянні безперервному особистісному зростанню і саморозвитку; відпрацьовуються способи і прийоми адаптивної поведінки, відбувається навчання конструктивних способів взаємодії; психолого-педагогічна корекція, активний психолого-педагогічний вплив, спрямований на усунення відхилень в особистісному розвитку, гармонізацію особистості та міжособистісних відносин у конкретних освітніх умовах [186, с. 695].

Виділимо основні напрями психолого-педагогічного супроводу:

– адаптаційний – уможлиблює процес пристосування студента-першокурсника до нових для нього умов, у які він потрапляє у закладі вищої освіти. Від того, наскільки успішно буде проходити процес адаптації, залежить успішність у навчанні і становленні майбутнього фахівця;

– профорієнтаційний – забезпечує формування у майбутніх фахівців готовності до виконання професійної діяльності в обраній сфері, початкова стадія формування професійної мотивації. Професійне становлення здійснюється у межах навчально-виховного простору закладу вищої освіти;

– діагностичний – забезпечує визначення за допомогою різних методик соціально-психологічного клімату в академічній групі і в стосунках із адміністративно-викладацьким складом закладу вищої освіти, виявлення потреб здобувачів освіти, їх мотиваційної спрямованості, що так само допомагає створити умови, які сприяють всебічному розвитку здобувача освіти як майбутнього фахівця;

– розвивальний – пов'язаний із вибором індивідуальної траєкторії розвитку особистості в професійній сфері. Стійкість мотивів до професійної діяльності забезпечується позитивним досвідом майбутньої професійної діяльності;

– консультаційний – забезпечує експертну підтримку всіх учасників освітнього процесу з особистих і навчальних питань. Реалізація консультаційного напрямку допомагає підтримувати сприятливий психологічний клімат в освітньому закладі [162, с. 183–184].

Ученими-педагогами та психологами [112, 113, 151, 279] визначено три етапи психолого-педагогічного супроводу професійної підготовки здобувачів освіти під час навчання у педагогічному закладі вищої освіти:

– адаптаційний – передбачає створення умов, які сприяють полегшенню адаптації на початковому етапі навчання у закладах вищої освіти. На цьому етапі будуть доречними бесіди куратора про особливості навчання у закладі вищої освіти, етику взаємостосунків із викладачами, однокурсниками; можливі консультації з психологом тощо. [113]. На цьому етапі доцільним буде проведення діагностики готовності до навчальної та професійної діяльності, виявлення мотивів навчання, особистісних орієнтацій і цінностей та соціально-психологічні настанови. Показник вдалого проходження першого етапу – це адаптація до навчального процесу в умовах

закладу вищої освіти, власне самовизначення та створення комфортного стилю поведінки [112].

– інтенсифікаційний – головним завданням супроводу на цьому етапі є допомога у закріпленні професійного, соціального та особистісного становлення, яке здійснюється в межах навчально-виховного простору закладу вищої освіти. На другому етапі доцільно проводити консультування першокурсників з метою попередження розчарування у професійному виборі [112, 113]. Відбувається розвиток та поглиблення професійних знань, розпочинається професійна соціалізація, переоцінка багатьох життєвих цінностей та формування професійних. Головною функцією супроводу стає допомога у визначенні життєвих орієнтирів і професійних перспектив, в особистому та професійному самопізнанні. Протягом етапу проводиться розвивальна діагностика, консультування, корекція. Стійкість мотивів до професійної діяльності забезпечується позитивним досвідом майбутньої діяльності [113].

– ідентифікаційний – у цей період вагомою стає професійна ідентичність, рівень її сформованості, а також готовність до подальшої професійної діяльності; відбувається переорієнтування цінностей, актуалізуються матеріальні цінності. Супровід цього періоду покликаний допомогти визначитися із професійною самореалізацією та майбутнім місцем роботи, прогнозуючи успішність майбутньої професійної діяльності. Наприкінці останнього етапу здобувач освіти має ототожнювати себе з обраною професією, бути готовим до виконання професійних обов'язків, розвивати вміння самопрезентації як молодого перспективного фахівця під час працевлаштування [280, с. 91].

Деякі дослідники етап професійного відбору абітурієнтів вважають ще одним етапом психолого-педагогічного супроводу через те, що вже з перших днів, забезпечивши реалізацію діагностичної, корекційної та розвивальної технології, підвищується ймовірність якнайшвидшої адаптації здобувачів освіти до нових умов навчальної діяльності в закладах вищої освіти [112].

Зазначене вище уможлиблює зробити висновок, що другою педагогічною умовою формування професійної мотивації до педагогічної діяльності є **забезпечення психолого-педагогічної підтримки майбутніх учителів початкових класів у процесі їх професійного становлення.**

Забезпечення умов психолого-педагогічного супроводу дає майбутнім учителям початкових класів можливість усвідомити мету їх теоретичної підготовки в педагогічному закладі вищої освіти та залучення до практичної діяльності (практика в оздоровчому таборі, в школі), що буде мати вплив на подальший професійний розвиток, формування професійно-ціннісних орієнтацій, особистісних характеристик і мотивів навчання, професійної позиції, розвиток рефлексивних умінь.

Формування професійної мотивації майбутніх учителів початкової школи відрізняється від формування професійної мотивації здобувачів освіти інших напрямів підготовки. Насамперед потрібно відзначити важливість ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя, без вивчення яких професійна підготовка у педагогічному закладі вищої освіти не може здійснюватися, тому що для переходу здобувача освіти в позицію суб'єкта свого становлення цільові орієнтири мають узгоджуватися з системою його цінностей.

Третьою педагогічною умовою формування професійної мотивації до педагогічної діяльності майбутніх учителів початкових класів вистпає **аксіологізація професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої освіти.**

Посилення аксіологічних підвалин сучасного освітнього процесу викликає необхідність перегляду цілей, змісту, технологій професійної підготовки вчителя з урахуванням нових ціннісних орієнтацій, що диктуються сучасним етапом розвитку людства [252]. Відповідно до цього сучасність та суспільство вимагає від вищої педагогічної школи вдосконалити професійну підготовку майбутнього вчителя, зокрема вчителя початкових класів. Підвищення рівня педагогічно-професійної підготовки –

це мета та засіб соціального, економічного, інтелектуального та духовного розвитку суспільства.

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває проблема аксіологізації професійної підготовки сучасного педагога, що складається з систематичного обліку в процесі професійної підготовки ціннісних систем і орієнтирів, у межах яких устанавлюються зразки, норми й обмеження поведінки майбутнього фахівця в професійній сфері. Означене підтверджує необхідність акцентувати увагу не тільки на професійному становленні студентів під час навчання у закладі вищої освіти як фахівців обраної професійної сфери, але й на їх духовності і самостійності (самоформуванню, саморозвитку) особистості і професіонала [303, с. 37].

Таким чином, професійна підготовка сучасного вчителя початкових класів потребує використання аксіологічних орієнтирів, які забезпечать формування ціннісного ставлення до педагогічної діяльності. «Аксіологія (від грец. аксія – цінність) – наука про цінності, вчення про природу духовних, моральних, естетичних та інших цінностей, їхній зв'язок між собою, із соціальними, культурними чинниками та особистістю людини» [103, с. 12].

Педагогічна аксіологія вивчає цінності освіти, в яких представлена система значень, принципів, норм, канонів, ідеалів, які регулюють взаємодію в освітній сфері і формують відповідний компонент у структурі особистості [130, с. 64], [74, с. 20]. Як зазначає Т. Калюжна, педагогічна аксіологія, вивчаючи особливості ціннісних орієнтацій, підкреслює, що їх феномен полягає в тому, що саме цінності додають стійкості особистості педагога і вихованця, визначають принципи їх поведінки, спрямовують інтереси і потреби особистості, регулюють мотиваційну сферу в системі освіти [130].

Дослідженню проблематики «цінностей» та «ціннісного ставлення» присвятили свої роботи багато науковців різних галузей, зокрема філософії, психології, соціології та педагогіки: Т. Андреева [7], В. Андрущенко [8], С. Анісімов [9, 10], Л. Божович [42], Л. Буєва [50], М. Головатий [79], С. Єрмакова [104], М. Каган [126], Д. Леонтьєв [178, 180], В. Магун [196],

О. Молчанова [213], О. Невмержицька [216, 217], М. Пірен [261], С. Рашидов [288], С. Рубінштейн [298], Л. Савченко [304], Ф. Семенченко [309], В. Тугарінов [348] та ін. Роль та рівень впливу цінностей на розвиток особистості розглядають Є. Барбіна [23], І. Бех [32], В. Білоусова [35], І. Булах [51], Е. Помиткін [271], М. Савчин [305], Л. Хомич [362] та ін. Зокрема, педагогічні цінності вчителя початкових класів досліджують С. Бадюл [20], С. Мартиненко [203], В. Мясичев [215], В. Паскар [253], Р. Хмелюк [360], Л. Хоружа [363] та ін.

Значна кількість трактувань поняття «цінність» зумовлена відмінностями підходів до його пояснення. «Цінністю» у літературі часто називають явища дійсності, характеризуючи їх щодо значення для людини, соціуму чи культури [204]. У науковому розумінні найчастіше говорять про три форми існування цінностей. У першому випадку розглядають цінність як значущість та ідеал, вироблений суспільною свідомістю [79, 205, 364]. У другому випадку цінність виявляється в спрямованій на об'єкт або матеріальній формі втілення цих ідеалів [10, 299, 365]. У третьому варіанті цінності входять у психологічну структуру особистості, є фактом свідомості і джерелом відносин людини з навколишньою дійсністю і мотивації її поведінки [6, 48, 179]. У зв'язку з цим одні дослідники вважають цінності об'єктивними, інші – суб'єктивними феноменами, одні стверджують, що цінність – це відношення, інші – якість [99, с. 55]. Суб'єктивно цінність – це настанова, відношення особистості, а об'єктивно – відображення її спрямованості [252].

На думку Ю. Шерковіна, по-перше, цінності є основою формування і збереження в свідомості людей настанов, які допомагають індивіду зайняти певну позицію, висловити свою точку зору, дати оцінку. Таким чином, вони стають частиною свідомості. По-друге, цінності в перетвореному вигляді є мотивами діяльності і поведінки, оскільки орієнтація людини в світі і прагнення до досягнення певних цілей неминуче співвідноситься з цінностями, що увійшли в його особистісну структуру [99, с. 55–56].

Будь-яка професія визначає свою систему ціннісних орієнтацій, тобто професійну етику. Професійні цінності – це ті особистісні чинники, на основі яких людина робить вибір на користь професійної сфери, освоює і виконує свою діяльність. Вони забезпечують особистісний соціально значущий результат усіх видів професійної діяльності [161, с. 16]. Педагогічна діяльність належить до таких, де особливого значення набуває результативність діяльності залежно від характеру ціннісних орієнтацій її суб'єкта.

Педагогічні цінності – це емоційно засвоєний внутрішній регулятор діяльності, що визначає світогляд, зміст і якісні характеристики педагогічної діяльності [1]. Ці орієнтири суспільної і професійної активності педагога є гуманістичними, оскільки охоплюють широкий діапазон усіх духовних цінностей суспільства. Тільки в тому випадку, якщо професійні цінності педагогів становитимуть цілісну систему, вони стануть головними регуляторами їх професійної діяльності [152, с. 11].

Педагогічну діяльність можна схарактеризувати як досить специфічну, складну, напружену, комунікативну. Учитель має орієнтуватися, приймати рішення та діяти як у запланованих ситуаціях, так і в тих, що несподівано можуть виникати в педагогічному процесі щодо всіх його учасників. В умовах сучасної освітньої парадигми розвитку цілісної особистості фахівця вимагає посилення уваги до формування цінностей професійної діяльності.

Нині ціннісна переорієнтація суспільства вимагає від вищої педагогічної освіти підготовку вчителя початкових класів із розвиненим педагогічним мисленням, розумінням творчого характеру педагогічної праці, стійкими інтересами, знанням законів дитинства, теорії і практики навчання і виховання, входження в педагогічну діяльність, основу якої визначають особистісні якості вчителя, його мотиваційно-ціннісне ставлення до неї.

«Ціннісне ставлення» в філософії є категорією високої спільності і протиставляється пізнавальному ставленню до світу, відображаючи передусім аспект упередженого і суб'єктивного на противагу об'єктивному

[117, с. 48]. У педагогіці «ціннісне ставлення» конкретизується і, набуваючи специфічного змісту, визначається як стійка система відносин вчителя до себе та інших у професійній діяльності [219, с. 13].

Дослідниця І. Макарова описала аксіологічні засади формування професійних орієнтацій студентів у системі вищої професійної освіти. Вона вважає, що в професійній освіті приділяється недостатньо уваги формуванню професійних ціннісних орієнтацій, оскільки, беззастережно приймаючи усталені професійні цінності, в підсумку фахівець сприймає їх формально, що неможливо для педагогів, адже вони працюють з дітьми [198].

Важливість ціннісного ставлення під час формування професійної мотивації відзначає Ю. Лязіна, яка розглядає бажання молодшої людини продовжити освіту у закладі вищої освіти, «не тільки як її готовність до зміни звичної системи інформаційної взаємодії, а й апріорне усвідомлення цінностей майбутньої професійної діяльності. Очевидно, якщо престиж і відповідні йому соціальні цінності майбутньої професії недостатньо привабливі для особистості, то в її мотиваційній структурі домінувальне місце займуть лише соціально-статусні аспекти. Відповідно до цього складається певна стилістика процесу соціалізації людини, яка характеризується прагненням досягти результату (отримати диплом про вищу освіту і формально заявити про свій соціальний статус) шляхом найменших власних витрат. І, навпаки, усвідомлення причетності до «престижної» сфери професійної діяльності багато в чому обумовлює високий рівень цілеспрямованої пізнавальної активності особистості» [192, с. 3]. Авторка підкреслює роль цінностей майбутнього фахівця та характеризує стиль його соціалізації. Усвідомлення особистістю цінностей майбутньої професійної діяльності забезпечує цілісність і правильне функціонування її мотиваційної структури.

На думку Е. Кузьміної, цінності педагогічної діяльності – це ті особливості, які дають змогу задовольнити потреби вчителя і слугують орієнтиром його соціальної активності, спрямованої на досягнення

поставленої мети. Цінності дуже тісно пов'язані із розвитком особистості, вони формуються та розвиваються в процесі того, як особистість здобуває свій досвід [164].

Отже, вимоги сьогодення щодо процесу підготовки майбутніх учителів початкових класів актуалізують необхідність створення умов для перетворення свідомості здобувачів освіти, їх світогляду, оволодіння ними новими способами діяльності, вибудовування іншої системи ціннісних орієнтацій. При цьому згідно з індивідуальною парадигмою в центрі освітнього процесу знаходиться особистість майбутнього вчителя (його цінності, здібності, інтереси, творча і пізнавальна активність тощо), а особистісно-орієнтоване навчання і виховання є інструментом реалізації системи суб'єкт-суб'єктних відносин, що забезпечує процес становлення і розвитку професійної індивідуальності педагога з урахуванням тих цілей і завдань, які майбутній учитель ставить перед собою [168, с. 87]. До того ж, як зазначає В. Сластьонін, професійна педагогічна підготовка має розглядати процес формування вчителя через детермінацію ціннісно-змістового ставлення особистості до навчальної діяльності, образу професіонала (ідеалу) і до свого наявного духовного (внутрішнього) потенціалу [320].

«Професійні цінності є важливим моментом у підготовці й фаховому становленні майбутнього вчителя. Багатогранність цінностей у структурі особистості дає змогу досліджувати їх у контексті багатьох феноменів: світогляд, мислення тощо. Процес оволодіння особистістю професійно-педагогічними цінностями проходить низку послідовних етапів: орієнтація в педагогічній дійсності і набуття професійних знань, умінь, навичок; використання набутих знань на практиці; створення власної системи професійно-педагогічних цінностей» [366, с. 246].

Слушною є думка Ю. Сенько, що екзистенційні смисли сучасної освіти стають у ній пріоритетними, знаходять статус цілей і цінностей. Аксиологічна адекватність педагогічної освіти відповідно до вимог часу передбачає наявність у ньому орієнтирів для пошуку його учасниками свого життєвого

призначення [310, с. 83]. «Становлення професійних ціннісних орієнтацій відбувається у взаємодії двох полярностей у єдиному полі – особистості і професії, які зумовлюють розвиток одна одної. Утворювана єдність утілюється у професійних ціннісних орієнтаціях, узгодженість яких попереджає дихотомію між вимогами професії й особистісними потребами, визначає становлення професійної аксіосфери фахівця» – стверджує Г. Печерська [257, с. 253].

Особистий та професійний розвиток майбутнього педагога забезпечується його соціальною активністю та продуктивністю. Вступаючи до педагогічного закладу вищої освіти, здобувач освіти змінює свою соціальну роль, відповідно до чого й функції, діяльність, суспільні відносини. Все це вимагає активізувати особисті ресурси та здібності особистості, що в результаті спричиняє переоцінку більшості власних цінностей з урахуванням уже професійної специфіки. Як результат у майбутніх учителів початкових класів формуються професійні цінності.

«Процес формування педагогічних цінностей учителя початкових класів є важливим соціально-етичним і духовним потенціалом, реалізація якого має стратегічне значення для його сталого функціонування і розвитку в умовах здійснення національних проектів у сфері освіти, що реалізуються відповідно до європейських інтеграційних процесів» – зазначає І. Червінська [366, с. 246]. Формування ціннісної складової підготовки майбутнього вчителя початкових класів пов'язують із зміною поглядів особистості на світ в цілому та особисті пріоритети зокрема. Її також слід розглядати як відображення впевненості у виборі майбутньої професії, усвідомлення мети педагогічної діяльності, сприйняття її як цінність, як одну із власних потреб.

Сформовані професійні цінності майбутнього вчителя початкових класів – це орієнтир усіх сфер його діяльності. «Зі свого боку ціннісне ставлення до професійної діяльності є значущим компонентом індивідуальної системи ціннісних орієнтацій професійно значущої особистості. Мотиваційно-ціннісну складову ціннісного ставлення до

майбутньої професії можна реалізувати, переконуючи здобувачів освіти у потребі опанування знаннями відповідних функцій та вмінь, створюючи для цього сприятливе освітнє середовище (організація освітнього процесу на засадах гуманізації, демократизації, інноваційності)» [374, с. 226–227].

Формування педагогічних цінностей, як і будь-яких інших духовних цінностей, не відбувається спонтанно. Рівень суб'єктивації педагогічних цінностей є індикатором як особистісного, так і професійного зростання педагога. «Вони формуються під впливом об'єктивної дійсності, шляхом оволодіння професійними знаннями, уміннями та навичками. На цій підставі суб'єкт (учитель початкової школи) реалізує засвоєні професійні цінності, порівнюючи їх із власними переконаннями, потребами та інтересами. «Психологічний і педагогічний аспекти підготовки майбутнього фахівця формують у структурі особистості професійні ціннісні орієнтації, а також цінності, що є вихідним чинником особистісно-професійного становлення майбутнього вчителя початкової школи», – стверджує М. Чумак [368].

Як зазначено в дослідженні Л. Разбегаєвою, у досвіді ціннісного самовизначення суб'єкт співвідносить суспільну оцінку з оцінкою іншого суб'єкта і з особистим досвідом (рефлексія, самооцінка). Знання про цінності із зовнішніх, нормативних переходять у внутрішню вимогу до себе. В єдине смислове поле об'єднуються потреби, інтереси, установки, позиції, ідеали, здійснюється ціннісне утворення особистої мети, формується потреба і здатність бачити, знаходити сенс своєї життєдіяльності [287, с. 36].

Лише в тому випадку, якщо професійне становлення особистості відповідає основним її ціннісним уявленням, можна домогтися єдності особистісного розвитку і професійного зростання особистості.

Таким чином, сутність формування цінностей педагогічної діяльності полягає в трансформації структурних складових професіоналізму як суспільно значущих цінностей в особистісні та реалізації їх у діяльності. Набувши особистісної значущості, ці цінності постають як внутрішні

регулятори діяльності вчителя початкових класів. Одже, ціннісне ставлення є вищим рівнем ставлення вчителя до своєї педагогічної діяльності.

Формування педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів слід розпочинати з моменту адаптації здобувачів освіти до нового освітнього середовища. Ймовірний інтерес та бажання отримання знань з метою успішного оволодіння майбутньою професією та утвердження у своєму виборі стане початком ціннісного ставлення до педагогічної діяльності. Подальший розвиток формування ціннісного ставлення до майбутнього вчителювання укорінюється у структурі інтересів до обраної сфери діяльності, сприймається особистістю як настанова до професійної та особистісної діяльності під час забезпечення активних дій з набуття досвіду педагогічної діяльності (практичні, семінарські, лабораторні заняття та педагогічна практика в початковій школі, дитячих оздоровчих таборач), що забезпечує основні зміни, переоцінку та асиміляцію системи особистих і професійних цінностей та орієнтацій. А вивчення передового педагогічного досвіду спонукає приймати образи успішних, авторитетних педагогів як орієнтир у життєвій та професійній діяльності.

Процес підготовки майбутніх учителів початкових класів необхідно збагатити інтерактивними методами навчання, які будуть інформаційно насиченими, сприятимуть отриманню практично-професійного досвіду та матимуть емоційне забарвлення. Емотивний компонент професійних ціннісних орієнтацій учителя охоплює емоційні оцінки власних професійних позицій, переживання їх значущості, позитивне емоційно оцінене ставлення до професійної діяльності, тобто емоційне прийняття професійних ціннісних орієнтацій [257]. Комплекс методів навчання має забезпечити прагнення до отримання досвіду педагогічної діяльності креативного характеру, застосування отриманих знань, умінь та навичок практично-професійної діяльності, усвідомлення необхідності вдосконалення власної компетентності як перспективи самоствердження та самореалізації і, зрештою, стати висококваліфікованим, компетентним фахівцем.

Результати сучасних психолого-педагогічних досліджень доводять, що основним провідним компонентом у структурі особистості є система мотивів, яка визначає поведінку особистості, її спрямованість. Але, щоб цінність спонукала до активної діяльності, мало досягти чіткого уявлення про неї. Цінність може мати спонукальну властивість мотиву у випадку, якщо вона, з одного боку, інтеріоризована особистістю, з іншого боку, якщо особистість вміє чітко формулювати цілі власної діяльності, знаходити ефективний засіб їх реалізації, правильно і своєчасно контролювати, оцінювати та коректувати свої дії [252]. Завдяки одержаним протягом навчання зазначеним умінням та за умови психолого-педагогічного супроводу ціннісне ставлення здобувачів освіти до професійної діяльності після закінчення закладу вищої освіти набуває ролі рушійного, спонукального чинника професійної ідентифікації та самовдосконалення вчителя початкових класів, виключаючи зовнішній вплив. Це означає, що сформоване під час освоєння професії ціннісне ставлення набуває мотиваційного характеру для молодого спеціаліста, який після закінчення закладу вищої освіти не отримує консультування, підтримки та заохочення в рамках психолого-педагогічного супроводу.

Отже, педагогічними умовами формування професійної мотивації до педагогічної діяльності майбутніх учителів початкових класів є: удосконалення змісту дисциплін професійно орієнтованої підготовки майбутніх учителів початкових класів, забезпечення психолого-педагогічної підтримки майбутніх учителів початкових класів у процесі їх професійного становлення та аксіологізація професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої освіти.

2.2. Модель формування професійної мотивації до педагогічної діяльності у майбутніх учителів початкових класів

Формування професійної мотивації до педагогічної діяльності у майбутніх учителів початкових класів забезпечується за умов організації її як

науково обґрунтованої системи, процесу тощо. Основними ознаками об'єкта цілісної системи є:

- 1) він складається з певної кількості частин (компонентів);
- 2) між ними існують специфічні зв'язки й відносини, тобто певна внутрішня організація (структура);
- 3) система активно впливає на компоненти, з яких вона створена, перетворюючи їх відповідно до власної природи, а наслідком цього є те, що вихідні компоненти або втрачають деякі свої первинні властивості й набувають принципово нових якостей, або зберігають старі риси із суттєвими кількісними й якісними змінами.

Отже, під системою розуміється певна сукупність елементів, які взаємопов'язані та взаємодіють між собою і створюють певну цілісність [3, 30, 223].

Модель формування професійної мотивації до педагогічної діяльності у майбутніх учителів початкових класів має розглядатись в контексті характеристик чинної моделі педагогічної системи в спеціально створеному об'єкті з метою підвищення якості педагогічної освіти та підготовки конкурентоспроможних фахівців педагогічної галузі.

Професійну мотивацію можна звести до трьох основних комплексів: інтерес, обов'язок, самооцінка професійної придатності. Безпосередній інтерес, що виникає на основі привабливості змісту і процесів конкретної діяльності, складається з професійно-специфічного, загально професійного, романтичного та ситуативного інтересів. Опосередкований інтерес, зумовлений деякими організаційними, соціальними та іншими характеристиками професії, охоплює: професійно-пізнавальний інтерес, інтерес до самовиховання, престижний інтерес, інтерес супутніх можливостей, невизначений інтерес.

Аналізуючи психолого-педагогічні особливості розвитку навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти, науковці період навчання у закладі вищої освіти поділяють на три етапи:

I етап (1-й курс) – характеризується високорівневими показниками професійних і навчальних мотивів. Водночас вони ідеалізовані, тому що зумовлені розумінням їх суспільного, а не особистісного сенсу;

II етап (2–3-й курси) – відрізняється зниженням інтенсивності всіх мотиваційних компонентів; пізнавальні та професійні мотиви вже не керують навчальною діяльністю;

III етап (4–5-й курси) – характеризується зростанням рівня усвідомлення та інтеграцією різних форм мотивів [141, с. 62].

Формування у студентів педагогічних закладів вищої освіти мотивації до майбутньої професійної діяльності є невід’ємним компонентом професійної підготовки. Аналіз різних поглядів на сутність проблеми дає підстави для висновку, що мотивація до професійної діяльності полягає в інтеграції спонукань, пов’язаних з навчальною та професійною діяльністю, на основі взаємних трансформацій пізнавальних і професійних мотивів. Так, усвідомлення в процесі навчання необхідності знань для успішного оволодіння професією, для орієнтації в різних ситуаціях професійної діяльності, важливості обраної професії, відповідальне ставлення до майбутньої діяльності викликає у потребу в оволодінні професійними вміннями та навичками.

У процесі отримання професії реалізуються три базові форми діяльності здобувачів освіти на контекстній основі і кілька проміжних, перехідних від однієї базової форми до іншої [60].

До базових форм відносяться:

– навчальна діяльність, у процесі якої відбувається передача й засвоєння інформації. Форми занять: інформаційна, проблемна лекції, лекція-візуалізація, семінар, на яких беруть початок предметний і соціальний контексти майбутньої професійної діяльності шляхом моделювання дій фахівців, обговорення теоретичних, суперечливих питань і проблем;

– практична діяльність, що моделює умови, предметний і соціальний зміст діяльності, динаміку практично-професійної та комунікативної

діяльності. Форми і види занять в аудиторних умовах: практичне заняття (лабораторна робота, практикум, аналіз педагогічних ситуацій та задач, ділова, рольова гра тощо);

– навчально-професійна діяльність, де здобувачі освіти виконують реальні практичні функції (практика в оздоровчому таборі, виховна та навчальна практика в школі). Ця форма роботи, залишаючись навчальною, за своїми цілями, змістом, формами і технологіями фактично є професійною діяльністю. На цьому етапі завершується процес трансформації навчальної діяльності в професійну.

Таким чином, запропонована структурно-функціональна модель формування професійної мотивації до педагогічної діяльності у майбутніх учителів початкових класів є педагогічною системою, що забезпечує розвиток сукупності мотивів і складових професійних знань, умінь та навичок. Структурно-функціональна модель охоплює компоненти педагогічної системи (мета, зміст, процес і результат) як блоки: цільовий, змістовий, організаційно-діяльнісний, оцінно-результативний (рис. 2.2. Структурно-функціональна модель формування професійної мотивації до педагогічної діяльності у майбутніх учителів початкових класів). Сутність кожного блоку визначається функціональною характеристикою.

Структурно-функціональна модель формування професійної мотивації до педагогічної діяльності у майбутніх учителів початкових класів за змістом опирається на професіограму – кваліфікаційну характеристику з вимогами до особистості майбутнього педагога та професійний стандарт на професію «Вчитель початкової школи». Орієнтування на кваліфікаційну характеристику, професійний стандарт дає можливість проектувати зміст професійної освіти, який би відповідав рівню необхідних знань, умінь, навичок та особистісних якостей випускників, які вони мають продемонструвати під час переддипломної практики та безпосередньо на постійному місці роботи.

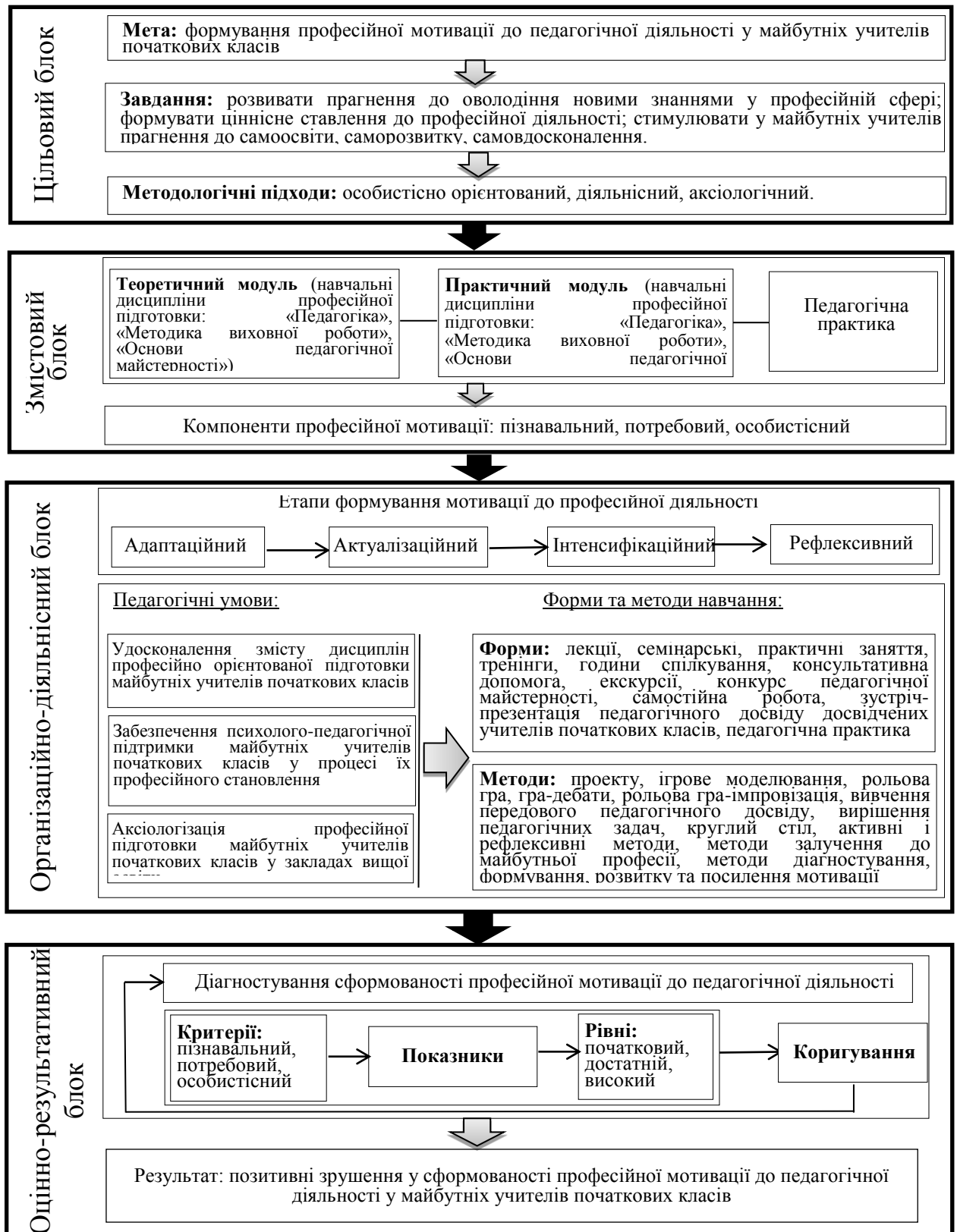

Рис. 2.2. Структурно-функціональна модель формування професійної мотивації до педагогічної діяльності у майбутніх учителів початкових класів

Зміст професійної діяльності педагога окреслюється колом необхідних знань, умінь і навичок. Професіограма вчителя – це система вимог, перелік і опис загальнопрофесійних і спеціальних знань, умінь і навичок, необхідних для успішного виконання професійно-педагогічної діяльності [352, с. 22].

Професіограма вчителя, розроблена В. Сластьоніним, містить сукупність цінних обґрунтованих положень, які на основі аналізу всіх частин педагогічної діяльності, розкривають характеристики та особливості професії вчителя. Професіограма вчителя охоплює такі розділи: особистісні та професійно-педагогічні якості; основні вимоги до психолого-педагогічної підготовки; зміст методичної підготовки за спеціальностями; об'єм та зміст спеціальної підготовки [323].

Відповідно до цього компоненти професіограми, які характеризують педагогічну професію, – це риси та якості, що зумовлюють професійну та особистісну спрямованість майбутнього педагога, а також вимоги до його підготовки під час освоєння професії [323].

Водночас в основі запропонованої Н. Кузьміною професіограми вчителя лежить інша точка зору. Авторка, виокремлюючи низку професійно-педагогічних функцій, визначає необхідні для спеціаліста педагогічні здібності, які приводять ці функції в дію [323, с. 34].

Розглядаючи професійну діяльність педагога, А. Макарова визначає професіограму як нормативний документ, який охоплює відомості про об'єктивний зміст праці, психологічні якості, якими має володіти професіонал. Оскільки у професіограмі зазначаються вимоги суспільства до фахівця (його завдання, засоби, результати), то професіограму можна використовувати як основу для розроблення стандартів діяльності спеціаліста. Авторка підкреслює, що стандарт діяльності спеціаліста – це не жорстка схема кваліфікаційних характеристик і компонентів структури, а «жива» модель особистості, гнучка орієнтована основа розвитку спеціаліста, яка може бути використана як еталон, ідеал у професійному навчанні [200].

Результати аналізу педагогічного доробку, праць, у яких ставляться вимоги до професійних компетенцій та особистих якостей учителя, зокрема учителя початкових класів [200; 232; 263; 291; 296; 317; 351 та ін.], виступають підставою для розроблення узагальненої моделі професіограми вчителя початкових класів, яка відображає загальну характеристику професії, вимоги до індивідуальних особливостей фахівця, вимоги до професійної підготовки, вміння, здібності, професійний обов'язок учителя, шляхи здобуття професії, а також споріднені професії (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1

Професіограма вчителя початкових класів

1	2
Загальна характеристика професії.	<p>Професія «Учитель початкових класів» відноситься до типу «Людина-людина». Основний зміст професії становлять взаємини як з учнями молодшого шкільного віку, так і з їх батьками з метою якнайкраще організувати навчально-виховний процес у початковій школі. Професія відноситься до класу творчих (евристичних), тому що вирішення кожної окремої ситуації вимагає індивідуального підходу.</p> <p>Учитель початкових класів здійснює навчання і виховання учнів, реалізує освітні програми, проводить певну кількість контрольних робіт, забезпечує рівень підготовки, який відповідає вимогам державного стандарту. Також веде всю навчальну документацію, замінює уроки відсутніх учителів, дотримується прав і свобод учнів відповідно до Закону України «Про освіту», Конвенції про права дитини, систематично підвищує свою професійну кваліфікацію, бере участь у діяльності методичних об'єднань та забезпечує охорону життя і здоров'я учнів під час навчального процесу.</p>
Вимоги до індивідуальних особливостей фахівця	<ul style="list-style-type: none"> - любов до дітей; - високий ступінь особистої відповідальності; - самоконтроль і врівноваженість; - терпимість, безоцінне ставлення до людей; - прагнення до самопізнання і саморозвитку; - винахідливість і різнобічність; - тактовність, толерантність; - цілеспрямованість; - артистизм; - вимогливість до себе та інших;

Продовження таблиці 2.1

	<ul style="list-style-type: none"> - спостережливість; - здатність побачити тенденції в розвитку учня, у формуванні його вмінь, навичок, зародження нових потреб та інтересів, комунікативні та організаторські здібності.
<p>Вимоги до професійної підготовки</p>	<p>Учитель має:</p> <ul style="list-style-type: none"> - організовувати власну діяльність, визначати методи вирішення професійних завдань, оцінювати їх ефективність і якість; - здійснювати пошук, аналіз та оцінку інформації, необхідної для постановки і вирішення професійних завдань, професійного й особистісного розвитку; - використовувати інформаційно-комунікаційні технології для вдосконалення професійної діяльності; - працювати в колективі і команді, взаємодіяти з адміністрацією, колегами; - ставити цілі, мотивувати діяльність учнів, організовувати і контролювати їх роботу з прийняттям на себе відповідальності за якість освітнього процесу; - самостійно визначати завдання професійного та особистісного розвитку, займатися самоосвітою, усвідомлено планувати підвищення кваліфікації; - здійснювати професійну діяльність в умовах оновлення її цілей, змісту і зміни технологій; - здійснювати профілактику травматизму, забезпечувати охорону життя і здоров'я дітей; - володіти методикою викладання; - уміти організовувати позаурочну діяльність і спілкування молодших школярів; - здійснювати класне керівництво; - вести роботу з батьками і вміти координувати діяльність співробітників освітньої установи, що працюють з класом; - створювати в навчальному кабінеті предметно-розвивальне середовище; - обирати навчально-методичний комплект, розробляти навчально-методичні матеріали (робочі програми, навчально-тематичні плани) на основі освітнього стандарту з урахуванням виду освітнього закладу, особливостей класу / групи та індивідуальності учнів; - брати участь у дослідницькій та проектній діяльності в галузі початкової освіти.

Продовження таблиці 2.1

Вміння	<p>Передбачається, що вчитель початкових класів має володіти такими вміннями:</p> <ul style="list-style-type: none"> - організація педагогічного процесу відповідно до принципу взаємодії та співробітництва; - конструювання навчального матеріалу як системи пізнавальних завдань, формування в учнів умінь та навичок самостійного навчання; - урахування наявного рівня розвитку дитини, її індивідуальних, вікових особливостей та перспективи їх розвитку й саморозвитку; - прогнозування, моделювання своєї діяльності, окреслення можливих результатів, перешкод, які можуть виникнути під час їх досягнення, а також шляхів їх подолання; - пояснення матеріалу, вміння зацікавлювати учнів зрозуміле; - поповнення, поновлення знань відповідно до потреб; - вирішення педагогічних задач та ситуацій; - проведення самоаналізу й самооцінки результатів діяльності.
Здібності	Учитель має володіти безліччю педагогічних здібностей: академічними, творчими, дидактичними, мовленнєвими, перцептивними, комунікативними, прогностичними, емоційними, організаційними.
Професійний обов'язок вчителя	Проведення уроків, у процесі яких він забезпечує вивчення учнями нової інформації, повторення і закріплення пройденого раніше, контроль і виставлення оцінок, а також організовує самостійну роботу.
Шляхи здобуття професії	Педагогічні училища і коледжі, факультети початкових класів педагогічних інститутів та університетів.
Споріднені професії	Вихователь, гувернер, організатор виховної діяльності, соціальний педагог, викладач, методист, психолог, дефектолог та ін.

Хороший учитель початкової школи повинен бути прихильним спостерігачем і здібним організатором. Він має бути натхненним, має мобілізувати, стимулювати та підготувати свої прагнення до життя швидко мінливому світі. Обов'язки вчителя початкових класів важко переоцінити, а

його особистість та компетенції мають надзвичайне значення в житті дитини. [386].

Педагог – виразник і виконавець вольової та мотиваційної регуляції життя суспільства. Його діяльність є похідною від саморозвитку суспільства. Педагог необхідний суспільству як трансформатор його ідей і життєвих сил, спонукач і першоджерело його рухів, як носій соціального досвіду й економічного розвитку суспільства, що зумовлює й ініціює його духовний розвиток [176, с. 131].

Метою підготовки вчителя початкових класів є формування готовності як професійно важливої якості особистості, яка є первинною і обов'язковою умовою успішного виконання професійної діяльності. Якість підготовки майбутнього вчителя є гарантією успішного виконання ним своєї професійної діяльності та подальшого професійного зростання і, як наслідок, підвищення ефективності роботи освітніх закладів.

Підготовка вчителів початкових класів здійснюється в умовах цілісного освітнього процесу, який забезпечує взаємозв'язок теоретичної і практичної підготовки, в результаті якої відбувається формування різнобічно розвиненої особистості, що володіє професійно важливими якостями і компетенціями в навчально-виховній сфері.

Одним із завдань підготовки майбутнього вчителя початкових класів є формування професійної мотивації здобувача освіти до педагогічної діяльності. З метою сприяння формуванню мотивації здобувачів освіти під час навчання в педагогічному закладі вищої освіти необхідно реалізувати низку заходів, що сприятимуть цьому процесу: одержання знань про сутність педагогічної діяльності, окремі методики викладання; поглиблення і вдосконалення теоретичних знань, встановлення їх зв'язку з практичною діяльністю; формування компетенцій; створення умов для розвитку здібностей і самореалізації студента; розвиток навичок професійної рефлексії; розвиток професійно важливих якостей особистості; формування у

студента творчого підходу до професійної діяльності; адаптація до обраної професії.

ЦІЛЬОВИЙ БЛОК містить мету, завдання, підходи, компоненти. Завдання освітнього процесу впродовж процесу підготовки майбутнього вчителя початкових класів такі:

- розвивати прагнення до оволодіння новими знаннями у професійній сфері;
- формувати ціннісне ставлення до професійної діяльності;
- стимулювати у майбутніх учителів прагнення до самоосвіти, саморозвитку, самовдосконалення.

У розробці моделі формування професійної мотивації слід спиратись на методологічні підходи: особистісно орієнтований, діяльнісний та аксіологічний (ціннісний). Обрана методологія забезпечує розгляд результату (рівні розвитку професійної мотивації).

Педагогіка сьогодення переорієнтовує практику від керованого до синергетичного способу освіти та формування особистості. Підготовка майбутнього висококваліфікованого, вмотивованого фахівця не може обмежуватися передачею знань, умінь та навичок. Така система знаходиться в рамках традиційної парадигми «учитель–учень» і є замкнутою і односпрямованою [320, с. 22]. Особистісна орієнтація професійно-педагогічного навчання передбачена Національною доктриною розвитку освіти в Україні, згідно з якою утверджується підготовка вчителя не як носія знань, а як людини культури, з розвиненими здібностями, сформованими професійними рисами і вміннями, що допомагають налаштуватися на взаємодію з дітьми, батьками, колегами [257, с. 5].

Проблема особистісно орієнтованого навчання отримала відображення в доробці наукових праць багатьох науковців (В. Андрущенко [8; 233], І. Бех [33], Р. Гуревич [89], О. Дубасенюк [96], А. Лігоцький [187], О. Мороз [214], С. Подмазін [265], О. Тімець [339], Л. Хомич [362], М. Чобітько [367] та ін.

Відповідно до положень особистісно-орієнтованого підходу навчально-пізнавальна, науково-пошукова, практична та творча діяльність студентів зорієнтована на їх можливості, бажання, потреби та мотиви. Особистісно-орієнтований підхід, спираючись на суб'єктивний досвід кожного здобувача освіти, забезпечує його розвиток і саморозвиток, надає можливість реалізувати себе в навчально-пізнавальній діяльності, орієнтує освітній процес на самобутність, самоцінність особистості, залишаючи за нею право обирати шляхи і способи саморозвитку, створює умови самоактуалізації. Ґрунтуючи свої положення на унікальності особистості, особистісно-орієнтований підхід дає можливість кожному знайти своє місце в житті, бути конкурентноспроможним, створити позитивну мотивацію навчання, формувати позитивну Я-концепцію особистості, створювати ситуації успіху, надає можливість кожному студенту бачити своє зростання, тобто рух уперед у професійному вдосконаленні відповідно до рівня сформованості професійної мотивації.

Становлення індивідуальності кожного здобувача освіти особистісно-орієнтований підхід реалізує за допомогою надання психолого-педагогічної підтримки (супроводу), що в майбутньому забезпечить для нього можливість продуктивної побудови власного життя і професійної реалізації [259, с. 250]. До того ж обраний підхід визначає критеріальну базу, яка враховує рівень знань, умінь і навичок у єдності із сформованістю певного інтелектуального рівня.

Отже, особистісно-орієнтований підхід дає можливість виділити як системоутворювальний фактор отримання майбутньої професії, професійного розвитку особистості студента, який охоплює особисті потреби, мотиви, здібності та активність, що забезпечують успішність процесу формування професійної мотивації до педагогічної діяльності і формування професійних компетенцій.

Діяльнісний підхід орієнтує на процес діяльності людини, спрямований на свідоме становлення його особистості в цілому.

Ґрунтуючись на роботах Л. Виготського, О. Леонтєва, П. Гальперіна, подальшого розвитку діяльнісний підхід набув у роботах Б. Бадмасвої [19], А. Боровських [47], В. Давидов [90, 92], Н. Мирончук [210], А. Решетова [291], Н. Талізїна [335], згідно з якими робимо висновок, що розвиток особистості в системі освіти забезпечується насамперед формуванням універсальних навчальних дій, які є основою освітнього та виховного процесу. Він заснований на принциповому положенні нерозривного зв'язку психіки людини з її діяльністю, в якій людина є суб'єктом діяльності, а її дії, підпорядковані потребам та мотивам, спрямовані на зміни її діяльності у процесі. При цьому діяльність у цьому випадку розуміється як цілеспрямована активність людини, яка полягає у вирішенні важливих завдань, що визначають існування та розвиток особистості. Відповідно до цього підходу метою підготовки майбутнього фахівця можна вважати не озброєння знаннями, не їх накопичення, а формування вмінь діяти як знавець своєї справи, забезпечуючи реалізацію особистісних потреб. Саме використання діялісного підходу уможлиблює розгляд рівня сформованості умінь і навичок майбутньої професійної діяльності, що визначає і мотивацію до навчання та майбутньої професійної діяльності. Цей підхід сприяє організації та управлінню цілеспрямованою навчальною діяльністю здобувачів освіти у контексті майбутньої професійно-педагогічної діяльності [345].

Діялісний підхід передбачає формування активної позиції, виходячи з якої відбувається власне становлення професійної мотивації. Головна мета реалізації діялісного підходу полягає в тому, щоб активізувати цікавість здобувача освіти до процесу навчання як засобу отримання професії. Залучення здобувачів освіти до активної навчально-практичної діяльності мотивує їх до наступних кроків на шляху опанування педагогічною справою, сприяє формуванню професійного інтересу, професійної мотивації. Результатом має стати виховання здобувача освіти, який здатний ставити

перед собою цілі, вирішувати навчальні та життєві завдання і відповідати за результат своїх дій.

Аксіологічний підхід розглядається як один із провідних у контексті гуманістичної педагогіки і психології, оскільки він визнає кожного учасника освітнього процесу активним ціннісно-мотивованим суб'єктом діяльності, дає можливість вибудувати суб'єкт-суб'єктні відносини і створити сприятливий психологічний клімат [101].

У центрі аксіологічного підходу, як зазначається в багатьох наукових роботах [8; 50; 51; 54; 67; 76; 79; 91; 126; 253; 270; 292; 342 та ін.], знаходиться концепція взаємозалежного, взаємодіючого світу. У його основі лежить твердження, що наш світ – це світ цілісної людини, тому важливо навчитися бачити те загальне, що не тільки об'єднує людство, а й характеризує кожну окрему людину. Гуманістична ціннісна орієнтація, образно кажучи – «аксіологічна пружина», яка надає активність усім іншим ланкам системи цінностей. Базуючись на поняттях цінності, підхід надає можливість з'ясувати якості і властивості предметів, явищ, процесів, здатних задовольнити потреби певного суспільства й окремої особистості, а також ідеї і мотиви як норма та ідеал [101].

Застосування ціннісного підходу в розробці моделі формування професійної мотивації до педагогічної діяльності пов'язано з необхідністю формувати аксіологічне мислення, яке структурують матеріальні і духовні цінності. Всі соціальні інститути, маючи в основі загальні цінності, формують власні специфічні: професійні, педагогічні, культурні, які відображають сенс професії. Аксіологічний підхід дає можливість окреслити ціннісні орієнтири майбутніх учителів початкових класів та скорегувати роботу з умотивування здобувачів освіти до навчання та майбутньої професійної діяльності відповідно до визначених цінностей.

Обрані підходи забезпечують відповідну методологічну базу, яка забезпечує вибір механізмів виділення педагогічних умов формування професійної мотивації до педагогічної діяльності, оскільки вони яскраво

демонструють причинно-наслідковий зв'язок між зовнішнім впливом та внутрішнім станом, реакцією на нього, дають можливість визначити педагогічні умови формування професійної мотивації. Водночас створюється цілісне уявлення про спонукання та мотивацію, що керує особистістю на шляху набуття професійних знань, умінь та навичок.

Загальними критеріями сформованості професійної мотивації до педагогічної діяльності є такі структурно-функціональні компоненти: пізнавальний, потребовий, особистісний.

ЗМІСТОВИЙ БЛОК відображає ядро процесу підготовки майбутніх учителів початкової школи, на основі якої реалізується формування професійної мотивації до педагогічної діяльності. Блок охоплює теоретичний та два практичних модулі й окреслює обсяг та структуру навчального матеріалу, який уможливить на достатньому рівні досягти мети.

Слід відзначити необхідність ґрунтовної теоретичної підготовки майбутніх педагогів, яка здійснюється під час роботи здобувача освіти безпосередньо на лекційних заняттях. На думку С. Мартиненко, вчитель початкової школи «має вміти аналізувати, класифікувати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, розпізнаючи серед них випадкові та помилкові; моделювати і перетворювати моделі взаємодії, визначати мету і розробляти конкретні завдання діагностичного вивчення, підбирати діагностичний інструментарій, накопичувати і обробляти діагностичну інформацію, здійснювати самодіагностику тощо» [203, с. 149]. Саме теоретична підготовка реалізує сукупність взаємопов'язаних цілей: здійснюється передача здобувачам освіти фундаментальних і прикладних знань з їх теоретичним аналізом, триває різнобічний розвиток і виховання різних якостей, ставлення, поглядів, переконань, суджень тощо. Також це є досить значним способом мотивувати здобувача освіти до майбутньої професійної діяльності [258, с. 49].

Сучасна вища освіта ставить завданням навчити вчитись, що все частіше вимагає використовувати освітньому процесі закладу вищої освіти

інтерактивні методи та форми навчання, які передбачають активну позицію здобувача освіти, залучення його до роботи, діяльності. Практичний модуль, включений до змістового блоку, передбачає активні форми навчальної діяльності, визначені практичними заняттями та їх підвидами. За навчальним планом спеціальності «Початкова освіта» кожна з передбачених ним дисциплін має певну частину годин, що є практичними, на яких здобувачі освіти виконують практичну аудиторну чи позааудиторну роботу з будь-якого предмета. Особливо значну роль практичні заняття мають відіграти у вивченні профільних предметів [76, с. 18]. Під час таких занять відбувається наближення теорії до практичного її втілення, демонстрація шляхів вирішення можливих професійних проблем, відповідно до основних наукових положень формуються професійні вміння й навички [230, с. 235].

У практичній діяльності активізується процес мислення майбутнього педагога, закріплюються теоретичні знання, розвивається пізнавальна активність і самостійність, здобувач освіти накопичує цінний досвід, який може використовувати під час педагогічної практики та майбутньої професійної діяльності. Також практична частина підготовки вчителя початкових класів відіграє значну роль у формуванні мотивації до самовдосконалення, педагогічної майстерності, забезпечення формування професійної мотивації до майбутньої педагогічної діяльності.

Завдяки практичній підготовці створюються умови та надається можливість визначити професійно важливі деталі роботи з дітьми молодшого шкільного віку і відповідно конкретизувати одержані знання.

Змістовий модуль також містить третій модуль – педагогічна практика, яка в системі підготовки майбутніх учителів є однією з основних форм їхнього професійного становлення та дає можливість синтезувати теоретичні знання і практичний досвід. Відомий педагог К. Ушинський писав: «Метод викладання можна вивчити з книги або зі слів викладача, але набути навички у вживанні цього методу можна тільки тривалою і довготривалою практикою» [224, с. 259]. Опанування педагогічною діяльністю і формування

готовності до неї можливі лише за умови взаємопроникнення та взаємозумовленості теоретичної й практичної підготовки майбутнього педагога: жоден компонент професійних умінь і навичок не можна сформулювати лише в аудиторіях [124].

Підготовка висококваліфікованого майбутнього вчителя початкової школи забезпечується послідовним вирішенням комплексу взаємопов'язаних завдань (які поступово ускладнюються), визначених для окремих етапів практики. Повнота змісту кожного з етапів відображає всі компоненти професійно-педагогічної діяльності вчителя, а також підвищення відповідно до етапу вимог до прояву студентами ініціативи і самостійності у виконанні конкретних завдань.

Практика – це активне, дієве освоєння і перетворення дійсності. Відповідним чином повинна організовуватися і педагогічна практика, в ході якої здобувачам освіти надається можливість реально взаємодіяти з учнями і почати освоювати простір шкільної дійсності з позиції педагога. Педагогічна практика передбачає участь у навчанні і вихованні учнів, підготовку і проведення уроків та позакласних заходів у початковій школі [338, с. 47].

Педагогічна практика, запланована для здобуття професії вчителя початкової школи, має основні завдання:

- ознайомлення здобувачів освіти із системою, реальними умовами, працею в початковій школі;
- закріплення, поглиблення, збагачення та практична перевірка умінь і навичок, набутих в процесі теоретичних і практичних занять у педагогічному закладі вищої освіти;
- формування у здобувачів освіти професійно-педагогічних умінь і навичок для проведення в сучасній початковій школі різних форм навчально-виховної роботи, вміння застосовувати засвоєні знання і навички у вирішенні конкретних педагогічних завдань;
- проведення навчально-виховної роботи з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей школярів;

- самостійне планування, проведення, контроль і коригування урочної і позаурочної діяльності;
- оволодіння сучасними педагогічними технологіями;
- відпрацювання прийомів володіння аудиторією, формування мотивації учнів;
- формування та розвиток інтересу до педагогічної професії, потреби в педагогічній самоосвіті;
- засвоєння форм і методів роботи з дітьми, котрі відчувають труднощі в навчанні;
- розвиток умінь виявляти, аналізувати і долати власні педагогічні труднощі;
- оволодіння деякими вміннями науково-дослідницької роботи в галузі педагогічних наук, спостереження, аналіз і узагальнення передового педагогічного досвіду [256].

«Діяльність студентів у період педагогічної практики є аналогом професійної діяльності вчителя, вона організовується в реальних умовах роботи навчально-виховного закладу» [344, с. 311]. Винятково за умов практики в початковій школі з усіх напрямів майбутньої професійної діяльності майбутній учитель початкових класів може проаналізувати й усвідомити педагогічні явища, ситуації, закономірності й принципи освітнього процесу задля отримання відповідного досвіду майбутньої професії.

Майбутні вчителі початкових класів, прислухаючись до настанов викладачів педагогіки і методик, проводять різні за типом, структурою і змістом уроки, виховні заходи та застосовують при цьому різні форми роботи: фронтальну, групову, індивідуальну, колективну, самостійну, роботу за варіантами і в парах. Проходження здобувачами освіти різних видів практики під час навчання зі спеціальності 013 Початкова освіта надає можливість виявити свої професійні здібності, уміння спілкуватися з

майбутніми колегами та адміністрацією, що може стати одним із способів працевлаштування після закінчення педагогічного вишу [49].

Також під час проходження педагогічної практики майбутні вчителі виявляють готовність до самоосвітньої діяльності, тобто спрямованість до педагогічної самоосвіти, навички самостійного оновлення і поповнення необхідних знань. Відповідно до цього педагогічна практика має бути орієнтованою на постійну пізнавальну діяльність здобувачів освіти під час освітнього процесу, застосування ними креативного підходу у вирішенні навчальних і практичних завдань, виявлення самостійності у вдосконаленні своїх знань, умінь та навичок. Результатом педагогічної практики майбутнього вчителя початкових класів має бути стійка професійна мотивація до педагогічної діяльності як фундамент майбутнього професійного росту.

Практичний досвід надзвичайно цінний, бо це не лише безпосередня підготовка здобувача освіти до обраної професії. Саме під час педагогічної практики студенти формують професійні якості і властивості особистості майбутнього вчителя, професійну мотивацію, розвивають свою педагогічну свідомість, професійну педагогічну культуру, організаторські здібності, креативність мислення і, зрештою, впевненість у правильності власного вибору професії.

Повертаючись до моделі слід відзначити, що змістовний блок визначає стійкий і цілеспрямований характер формування професійної мотивації майбутніх учителів початкових класів до педагогічної діяльності і є педагогічною системою. Цей блок взаємопов'язаний з усіма блоками моделі і охоплює структурований зміст професійного навчання як складників професійних умінь, які формуються в процесі підготовки майбутнього вчителя початкових класів, та складників мотивації, що забезпечують професійне педагогічне становлення здобувача освіти.

Відповідно до завдань Болонського процесу результат підготовки фахівця має відповідати конкретним вимогам, які пропонуються сферою

конкретної професійної діяльності, а через це зміст освіти, методи, засоби навчання мають відповідати сучасним вимогам та розвитку науки. Підготовка сучасного вчителя повинна забезпечити його конкурентоспроможність на ринку праці, що можна вирішити шляхом мобільності здобувачів освіти та науково-педагогічного складу закладів вищої освіти, і тим самим підвищити рівень володіння іноземними мовами, толерантності, знайомства з різними культурами [79, с. 157]. Також слід зазначити, що сформованість стійкої мотивації до майбутньої професії та її розвиток є об'єктивно вагомим складником підготовки конкурентоспроможного педагогічного фахівця.

Сучасний учитель початкової школи є водночас викладачем, вихователем, організатором діяльності дітей, активним учасником спілкування з колегами, учнями та їхніми батьками, дослідником педагогічного процесу, консультантом, просвітителем і громадським діячем. Він постійно підвищує рівень свого професіоналізму і педагогічної майстерності, веде творчий пошук нового. Функції професійної діяльності вчителя молодших школярів навіть ширші, ніж у вчителя-предметника, оскільки він завжди працює класним керівником і викладає більшу кількість різнопрофільних навчальних дисциплін.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ДІЯЛЬНІСНИЙ БЛОК взаємопов'язаний з усіма блоками пропонованої моделі і забезпечує дотримання послідовності у формуванні професійної мотивації до педагогічної діяльності вчителів початкових класів. Блок передбачає етапи формування професійної мотивації до педагогічної діяльності, які в науковій психолого-педагогічній літературі розглядаються з двох боків: як цілісний та поетапний процес.

Виходячи з теорії цілісного освітнього процесу [39; 118; 158; 220; 314; 319 та ін.], у формуванні професійної мотивації як системного професійно-особистісного утворення можуть бути виділені дієві аспекти в єдності постійності (статистичний) та руху, розвитку (динамічний). Відомо, що розгляд освітнього процесу в статистичному аспекті передбачає

виокремлення його структурних станів – найменшої частини процесу, його етапів, стадій, фаз. У динамічному аспекті етапи, стадії, фази – це певні «відрізки» цілісного освітнього процесу, що відрізняються цілями, реалізованим змістом освіти, запланованими й використаними засобами та отриманими результатами. Виходячи із зазначених уявлень, здійснюється опис цілісного освітнього процесу як певної послідовності перетворення його станів, що приводить до кількісних і якісних змін в особистості того, хто навчається, його якостей та інтеграційних властивостей [332].

Формування професійної мотивації як поетапного процесу було предметом дослідження багатьох науковців (Є. Іллін [123], О. Леонт'єв [177], М. Магомед-Еміне [195], А. Маркова [198], С. Рубінштейн [299], Л. Хабаєва [358], J. Atkinson [384], В. Caparrini [385], E. Kirby [387], G. Reid [390]). Усі особливості формування мотивів пов'язані з їх змістовними особливостями – дієвістю, домінуванням серед інших мотивів, особистісним змістом, самостійністю виникнення і прояву, рівнем усвідомлення мотиву, ступенем поширення мотиву на різні види діяльності [353]. Залежно від форм розвитку тих чи інших мотивів можна зробити висновок щодо характеру мотивації особистості.

Учений О. Дубасенюк стверджує, що етапи формування педагогічної мотивації відповідають «етапам професійного становлення вчителя як фахівця і вихователя: початковий етап, пов'язаний з мотивами обрання педагогічної професії, здобуванням педагогічної освіти; основний етап, пов'язаний з етапом самостійної педагогічної діяльності, набуттям певного досвіду роботи; етап зрілості, пов'язаний з оволодінням професійної майстерності і процесом саморозвитку, самовдосконалення» [96, с. 208].

Проблемі формування професійної мотивації, зокрема мотивації до педагогічної діяльності, присвятили свої роботи багато дослідників психології, педагогіки, філософії, але роботи, спрямовані на вивчення формування професійної мотивації до педагогічної діяльності майбутніх

учителів початкових класів з урахуванням усіх особливостей цієї професії, практично відсутні.

Оскільки мотивація педагогічної діяльності підпорядковується загальним механізмам мотивації діяльності й утворення нових мотивів, урахувавши результати аналізу психолого-педагогічної літератури [109; 132; 145; 335; 358 та ін.] та особливості фахової підготовки вчителів початкової школи, формування професійної мотивації до педагогічної діяльності учителів початкових класів можна представити у вигляді послідовності взаємопов'язаних етапів:

1. Адаптаційний етап – на початку навчання здобувач освіти має адаптуватися до свого нового оточення і майбутньої спеціальності, що вимагає усвідомлення необхідності змін у взаємодії із середовищем. У процесі соціалізації у нього формується нова поведінка, норми та цінності, які допомагають гармонійно почувати себе в новому середовищі. Також на цьому етапі відповідно до поставленої мети та професійних планів і намірів відбувається зміна навчально-пізнавальних мотивів.

Відповідно до тривалості навчання етап адаптації здобувача освіти охоплює перший семестр і вимагає від нього оволодіння такими вміннями: самостійно організовувати навчальну діяльність; навчатися (способи опанування нових знань, умінь та навичок); планувати та організовувати свій час; аналізувати навчальний матеріал; аналізувати й корегувати свою навчальну діяльність; встановлювати цілі та обирати шляхи їх досягнення; формувати взаємини в студентській групі, з професорсько-викладацьким складом та адміністрацією навчального закладу; запам'ятовувати і відтворювати навчальний матеріал. Від першого етапу залежить подальша успішність здобувача освіти в освоєнні майбутньої професії у педагогічному закладі вищої освіти.

Організація педагогічного навчання відповідно до положень аксіологічного підходу забезпечує адаптацію здобувачів освіти до

конкретного навчально-професійного середовища, об'єднаного одними спільними цінностями.

Як пріоритетне завдання професійної освіти аксіологічний підхід висуває розкриття цінностей як головних сил особистості, її інтелектуального, морального, творчого потенціалу, що виражається в здатності вільно орієнтуватися в складних соціальних і професійних ситуаціях, обирати, здійснювати інноваційні процеси.

Дуже важливо, щоб на цьому етапі за наявності спеціальних умов почали розвиватися потреби та мотиви майбутнього вчителя початкових класів. Успіх адаптаційного періоду студента залежить не тільки від мотивації, а й від певного рівня знань і вмінь з профільних предметів. Через це професійна підготовка охоплює теоретичне навчання з метою формування правильного розуміння сутності майбутньої професійної діяльності та засвоєння необхідних знань, які зі свого боку забезпечать продуктивну практичну діяльність студента.

Об'єктивно оптимальна модель навчання для цього етапу професійної педагогічної підготовки – аксіологічна. Перший етап є основою наступних етапів формування професійної мотивації до педагогічної діяльності вчителів початкових класів.

2. Актуалізаційний етап охоплює другий семестр навчання. Характерною рисою цього етапу є виявленням раніше сформованих потреб і мотивів, їх актуалізація, що дасть здобувачеві освіти можливість активізувати власну навчальну діяльність. У цей період для здобувачів освіти стає звичним виконання навчально-практичної діяльності, формуються ключові компетенції, категоріальний апарат, уміння ставити та вирішувати навчально-професійні завдання. Результатом актуалізації мотиву стає утворення цілей, прийняття рішення та певні дії – розгортається мотиваційний процес.

Заняття з дисциплін професійного спрямування мають актуалізувати мотиви попередніх досягнень, викликати цікавість до невирішених питань,

посилити мотиви професійної орієнтації, підкреслюючи важливість професійних знань та вмінь, мимовільні мотиви, пов'язані з допитливістю. На цьому етапі вивчення теоретичного матеріалу з практичним його відпрацюванням за наявності спеціально створених умов започатковується формування професійних умінь.

Самостійність суб'єкта в навчально-пізнавальній діяльності проявляється в його здатності свідомо й активно управляти процесом навчання: ставити цілі і завдання пізнавальної діяльності, планувати й організовувати її, контролювати й оцінювати ефективність. Не менш активна роль в управлінні навчальною діяльністю належить викладачеві, який повинен мотивувати здобувачів освіти до прийняття цілей навчання. Мотивація є співвіднесенням цілей навчання з потребами та інтересами студентів на різних етапах їх професійного формування [166, с. 41–44].

На цьому етапі передбачається проведення низки заходів, спрямованих на виявлення та обговорення питань щодо задоволення потреби здобувачів освіти у повноцінному й успішному оволодінні майбутньою професією. Таким чином, актуалізується потреба у вивченні дисциплін професійного спрямування, у системному самопізнанні та професійному розвитку, починають розвиватися навчально-професійні та особисті мотиви, встановлюються взаємозв'язки між майбутньою педагогічною діяльністю і змістом навчальної програми, проектується траєкторія саморозвитку й самореалізації. Особистісно-орієнтована модель навчання найбільше виграє на цьому етапі.

3. Інтенсифікаційний етап охоплює частково другий і третій курси підготовки майбутніх учителів та передбачає орієнтування під час організації навчального процесу студентів на їх сформовані мотиви, націлюючи їх діяльність на вирішення складних практичних завдань і взаємодію з усіма членами академічної групи. Відповідно розвиток мотивації залежить від підвищення рівня її усвідомленості, стійкості, дієвості. Важливо пам'ятати про роль означеного етапу, бо, зумовивши появу мотивації, необхідно

обов'язково продовжувати її формування, аби не втратити здобуті результати.

Навчальна діяльність здобувачів освіти передбачає чергування різних видів навчально-практичної діяльності та їх оцінювання, що водночас уможлиблює корегування мотивів та емоцій, забезпечуючи активність мотиваційної сфери особистості. Відповідно до цього спостерігається наявність результату задоволення потреб особистості (задоволення чи часткове задоволення), що слугує підґрунтям для розвитку умінь самоконтролю й самооцінки.

Означеному етапу формування професійної мотивації характерний тісний зв'язок з опануванням ключових професійних знань, умінь, навичок та формування досвіду професійно-практичної діяльності. Важливо, щоб необхідність у професійному самовдосконаленні студент сприймав як особисту потребу, яка вимагає задоволення шляхом квазіпрофесійної діяльності (на етапі освоєння професії) та оновлення й поповнення знань, умінь і навичок (під час безпосередньої професійної діяльності). За таких умов діяльності здобувача освіти його мотивація, набуваючи необхідних ознак, трансформується в особисту спрямованість. Як результат – навчально-практична діяльність майбутніх учителів набуває глибокого особистого характеру, бо за змістом і умовами виконання схожа на професійну, а набуті особистісно-професійні якості професіоналізуються. Також важливо спонукати здобувача освіти до самоконтролю власної навчально-практичної діяльності шляхом залучення його до самостійної роботи.

Процес формування професійної мотивації до педагогічної діяльності потребує постійного діагностування та відповідно до його результатів корекції умов. Професійне навчання на цьому етапі має відповідати діяльнісному підходу.

4. Етап рефлексії триває протягом четвертого курсу професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи. Для нього характерний активний вияв умінь, навичок самооцінки власних можливостей, особистих

та професійних якостей, знань, умінь і навичок, професійної ідентифікації та готовності до професійної діяльності. До моменту наближення періоду переддипломної практики здобувачі освіти повинні мати позитивний особистий досвід і установку на подальше навчання, освоєння професійних компетенцій, що формуються під час вивчення дисциплін фахового спрямування. Усе це характеризує позитивну мотивацію перспективи. Однак процес формування професійної мотивації не завжди потребує підкріплення успіхів. Часто виникає необхідність у визначенні прогалів у навчально-практичній підготовці здобувача освіти з метою формування у нього диференційованого уявлення про свої можливості. У результаті мотивація перспективи майбутнього вчителя буде більш адекватною і дієвою.

Означений етап спрямований на адекватне зіставлення студентами оцінки власних можливостей і професійних здібностей з оцінкою професорсько-викладацького складу закладу вищої освіти. Перехід від одного етапу до іншого безперервно і послідовно зумовлюється змінами видів діяльності, мотивів, накопиченням інтегральних професійно значущих якостей і умінь, професійним розвитком, формуванням власного освітнього простору, що характеризує професійне становлення здобувачів освіти.

Динаміка процесу формування професійної мотивації здобувачів освіти до педагогічної діяльності на кожному етапі навчання залежить від відповідності реальної навчально-професійної та нормативної діяльності студента, вибудованої відповідно до логіки становлення. У разі їх відповідності відбувається ефективне перетворення структурних компонентів особистості (прогресивне становлення). У протилежному випадку – компоненти будуть наближатися до нової якості, але не досягатимуть її. Перехід на більш високий рівень можливий лише за умови освоєння діяльності нижчого рівня. Оптимальна модель освіти для цього етапу професійної підготовки – діяльнісна.

Організаційно-діяльнісний блок містить також педагогічні умови, від яких залежить формування професійної мотивації до педагогічної діяльності

майбутніх учителів початкової школи. Ефективність педагогічного процесу багато в чому залежить від установлених умов. Погоджуємося з думками багатьох учених [17, 118 та ін.] щодо того, що умови складають те середовище, обставини, в яких виникають, існують і розвиваються конкретні явища або процес. Випадково обрані умови не можуть істотно вплинути на ефективність досліджуваного процесу формування професійної мотивації майбутніх учителів початкових класів до педагогічної діяльності, тому необхідний вибір комплексу педагогічних умов, який би враховував методологічні та теоретичні основи педагогічного дослідження. Виокремлені педагогічні умови формування професійної мотивації до педагогічної діяльності у майбутніх учителів початкових класів описано в пункті 2.1.

ОЦІННО-РЕЗУЛЬТАТИВНИЙ БЛОК містить критерії та рівні оцінки формування професійної мотивації здобувачів освіти педагогічної діяльності в процесі отримання майбутньої професії вчителя початкової школи (див. п. 1.3). Він передбачає процедуру діагностики і моніторингу, реалізовану через систему критеріїв і показників, що уможливають оцінку рівня сформованості професійної мотивації та вибірккову диференційовану оцінку її компонентів. Цей блок виконує діагностичну, оціночну та аналізуючу функції. Діагностична функція полягає в процесі діагностики складників професійної мотивації здобувачів освіти до педагогічної діяльності і реалізується на всіх етапах професійної підготовки, забезпечуючи тим самим можливість проведення моніторингу та коригування процесу навчання. Оцінююча функція полягає в зіставленні отриманих результатів із прогнозованими під час співвіднесення цих результатів з критеріями і рівнями. Аналізуюча функція полягає у виявленні чинників і труднощів, визначенні способів корекції, які забезпечують підвищення рівня формування професійної мотивації здобувачів освіти до педагогічної діяльності. На основі педагогічного моніторингу (в процесі кожного етапу, після закінчення етапу і всієї підготовки в цілому) здійснюються

накопичення й аналіз інформації про процес навчання здобувачів освіти педагогічного закладу вищої освіти.

Оцінка результатів підготовки майбутніх педагогів здійснюється за допомогою розроблених критеріїв, показників та трирівневої шкали організації педагогічної діагностики. Кожен етап формування професійної мотивації до педагогічної діяльності майбутніх учителів початкових класів містить відповідні характеристики сформованості:

- адаптаційний – сформованість змістоутворювальних мотивів навчально-пізнавальної діяльності, ціннісного ставлення до обраної професії, усвідомлення власних потреб, сформованість початкових професійних знань;

- актуалізаційний – сформованість навчально-пізнавальних, навчально-професійних і особистісних мотивів, потреби в самопізнанні, рефлексії та професійному розвитку, наявність систематизованих знань, сформованість початкових професійних умінь;

- інтенсифікаційний – сформованість ключових професійних знань, умінь і навичок, актуальних професійних якостей і цінностей, умінь та прагнень професійного самовдосконалення, аналізу і корекції власної професійної діяльності, сформованість професійно-педагогічної спрямованості, вміння побудови взаємин з усіма членами педагогічної діяльності;

- рефлексивний – сформованість умінь поповнювати, поновлювати знання за необхідності, здатність до самоконтролю виконуваних навчально-професійних дій, до рефлексії; готовність до професійної діяльності.

Аналіз отриманих результатів свідчить про рівень успішності реалізації розробленої моделі та очікуваний результат формування професійної мотивації педагогічної діяльності.

Таким чином, у структурно-функціональній моделі формування професійної мотивації майбутніх учителів початкових класів до педагогічної діяльності на основі тісного взаємозв'язку теоретичної підготовки та практичної діяльності описано етапи і складники процесу формування і

посилення мотивації, визначено вплив та місце розроблених педагогічних умов формування мотивації до педагогічної діяльності.

Запропонована модель є педагогічною системою, якій притаманні всі системні ознаки: цілісність і узгодженість, наявність структурних компонентів та взаємозв'язку між ними й освітнім середовищем, ієрархічність, наявність системоутворювального чинника, множинність опису. Модель ґрунтується на положеннях діяльнісного, особистісно орієнтованого та аксіологічного (ціннісного) підходів; ураховує принципи професійного навчання, характеризується етапністю формування професійної мотивації до педагогічної діяльності, розвиває готовність студентів до усвідомленого вивчення дисциплін галузевої підготовки за рахунок наявності високої мотивації до навчально-професійної діяльності, здатності до рефлексії та усвідомленого прагнення до самостійної навчальної діяльності.

2.3. Методика формування професійної мотивації до педагогічної діяльності у майбутніх учителів початкових класів

Реалізацію розробленої моделі формування професійної мотивації до педагогічної діяльності майбутніх учителів початкових класів розглядаємо в єдності із упровадженням розроблених педагогічних умов. Психолого-педагогічна підготовка здобувачів освіти відповідно до розглянутої моделі полягає в забезпеченні задоволення потреб і бажань поступово наближатися до найвищого рівня функціонування своєї психіки та в процесі здобуття нових знань, понять, уявлень, навичок, опанування сучасними методиками викладання й інноваційними технологіями, які застосовуються в освітньому процесі початкової школи.

Відповідно до визначених педагогічних умов та поетапності реалізації взаємопов'язаних і послідовних етапів формування професійної мотивації (адаптаційний, актуалізаційний, інтенсифікаційний, рефлексивний), які мають забезпечити стійкий мотиваційний компонент психіки особистості, що

забезпечить успішну професійну діяльність та особисте задоволення, розроблено методичку формування професійної мотивації до педагогічної діяльності майбутніх учителів початкових класів. Методичку розроблено з урахуванням вище зазначених етапів формування професійної мотивації до педагогічної діяльності та пов'язано з вирішенням таких завдань:

1. Прискорення адаптації студентів-першокурсників до умов навчання у педагогічному закладі вищої освіти як необхідної передумови активної пізнавальної діяльності та важливої умови її ефективності. Адаптація забезпечувалася за допомогою:

- вивчення структури закладу вищої освіти і факультету, ознайомлення з навчальною базою, науково-педагогічним складом та адміністрацією;

- вивчення структури й організації освітнього процесу, системи контролю й обліку успішності, стимулювання, заохочення, можливостей і умов працевлаштування;

- ознайомлення з формами, методами й умовами навчання у межах роботи студентів у різних академічних гуртках;

- прищеплення здобувачам освіти навичок самостійної, усвідомленої творчої праці;

- оволодіння навичками роботи з літературою, конспектування, підготовки до заліків, іспитів, індивідуальної і колективної роботи.

2. Формування у здобувачів освіти на основі професійних знань якомога повнішого й адекватного уявлення про майбутню професію, відображення її в освітніх компонентах навчального плану, модулях та темах навчальних програми, їхніх зв'язків між собою та з професійно значущими ситуаціями і вимогами до висококваліфікованого вчителя початкових класів.

3. Розвиток почуття поваги, гордості, цінності щодо педагогічного фаху за допомогою вивчення історії закладу вищої освіти, передового педагогічного досвіду, усвідомлення значущості професії педагога, зокрема вчителя початкових класів, для суспільства в різні історичні періоди.

4. Надання викладацько-професорським складом закладу вищої освіти допомоги здобувачам освіти у виборі свого професійного і життєвого шляху, у вихованні позитивних стійких особистісних якостей, громадянської позиції та способів самоствердження, творчого ставлення до майбутньої професійної педагогічної діяльності.

5. Формування атмосфери взаєморозуміння, взаємопідтримки в навчальній групі, на факультеті і навчальному закладі в цілому.

Конкретизуючи розроблену методику, спрямовану на вдосконалення системи професійної педагогічної підготовки здобувачів освіти з метою формування професійної мотивації до педагогічної діяльності, з урахуванням особливостей освітнього середовища та етапів формування професійної мотивації до педагогічної діяльності, було сплановано та реалізовано комплекс організаційно-профілактичних заходів (під час вивчення дисциплін профільного спрямування) та консультативної допомоги викладачів, психолога та/або соціального педагога, а також діяльності куратора академічної групи (табл. 2.2). Організаційно-профілактичні заходи проводяться з залученням навчальних груп факультету.

Реалізація педагогічних умов та етапів формування професійної мотивації здобувачів освіти до педагогічної діяльності в процесі навчання здійснюється за допомогою використовуваного дидактичного інструментарію, який містить комплекс методів, організаційних форм і засобів навчання, застосування яких визначається на кожному етапі залежно від поставлених завдань. Поряд з традиційними методами навчання вищої школи застосовуються активні і рефлексивні методи, методи залучення до майбутньої професії, методи формування, розвитку та посилення мотивації, метод проектів. Вибір методів навчання залежить від раціонально підібраної форми організації навчання, в умовах якого на основі реалізації дидактичних принципів поєднуються теоретичне і практичне навчання.

Таблиця 2.2

**Програма заходів формування професійної мотивації до педагогічної діяльності
у майбутніх учителів початкових класів**

Етап	Діагностичне спрямування	Організаційно-профілактичні заходи	Заняття, включені до програм дисциплін профнапряму	Діяльність куратора	
				Протягом всього періоду навчання	Поетапно
адаптаційний	<ul style="list-style-type: none"> • особистісні якості студента; • схильність до певного типу професії; • адаптаційна спроможність; • мотивація вибору педагогічної професії. 	<ul style="list-style-type: none"> • адаптаційний тренінг; • соціально-психологічний тренінг «Роль учителя для дитини»; • заходи ознайомлювального характеру; • консультативна допомога (психолог, соціальний педагог). 	<p>Педагогіка:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ігрове моделювання «Діалог крізь епохи». • практичне заняття «Розробка професіограми вчителя»; • практичне заняття «Навчальний план нового покоління». 	<ul style="list-style-type: none"> • Ознайомлення з результатами діагностування групи. • Профілактична групова та індивідуальна робота. • Організація та проєднання заходів різного спрямування. 	<ul style="list-style-type: none"> • тематичні години спілкування («Що ти знаєш про свою майбутню професію», «Подорож в майбутнє (плани на майбутні 10 років)», «Соціальне значення професії «Вчитель»» тощо); • заходи, присвячені згуртуванню колективу;
актуалізаційний	<ul style="list-style-type: none"> • Професійно важливі якості особистості студента; • міжособистісні стосунки студентів групи; • оцінка професійної та особистісної спрямованості. 	<ul style="list-style-type: none"> • зустріч-презентація педагогічного досвіду досвідчених учителів початкових класів; • майстер-класи. • консультативна допомога (психолог, соціальний педагог); • залучення до науково-дослідної діяльності; 	<p>Методика виховної роботи:</p> <ul style="list-style-type: none"> • семінар «Особистісно-професійне самовиховання»; • рольова гра «Виховна робота в початковій школі та характеристика діяльності вчителя». 	<ul style="list-style-type: none"> • Проведення тематичних годин спілкування на актуальні для групи теми. • Прогнозування та проведення заходів психолого-педагогічного 	<ul style="list-style-type: none"> • тематичні години спілкування («Вчителі з великої букви» «Твій успіх у твоїх руках», «На них рівняються діти» та ін.); • заходи, присвячені згуртуванню колективу академічної групи; • екскурсії у місця педагогічної спадщини;

інтенсифікаційний	<ul style="list-style-type: none"> • Мотивація досягнень; • професійно-ціннісні орієнтації; • готовність до професійно-практичної діяльності. 	<ul style="list-style-type: none"> • тренінг «Студентський навігатор: розрахунок маршрутів професійного зростання та відстаней до успіху»; • факультетська конференція «Формула успіху сучасного вчителя початкових класів»; • консультативна допомога (психолог, соціальний педагог). 	<p>Педагогіка:</p> <ul style="list-style-type: none"> • гра-дебати «Що таке педагогічні цінності?»; • ігрове моделювання «Створення своєї авторської школи»; • семінар «Напрями реформування професійної підготовки за вимогами НУШ»; • рольова гра-імпровізація «Між нами – вчителями»; <p>Педпрактика:</p> <ul style="list-style-type: none"> • проект «Під мікроскопом». 	<p>супроводу.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Підготовка методичних розробок. 	<ul style="list-style-type: none"> • тематичні години спілкування («Думки, вчинки, справи», «Мій вклад в розвиток держави», «Що значить служити людям?» і т.д.); • профорієнтаційні години; • відвідування мистецьких заходів, музеїв, театрів, тематичних виставок;
рефлексивний	<ul style="list-style-type: none"> • Самооцінка професійно значущих якостей; • рівень мотиваційної готовності до професійного саморозвитку. 	<ul style="list-style-type: none"> • тренінг самопізнання та розвитку впевненості «Повір у себе»; • «Конкурс педагогічної майстерності»; • просвітницькі програми; • консультативна допомога. 	<p>Основи педагогічної майстерності:</p> <ul style="list-style-type: none"> • круглий стіл «Сучасний учитель – ідеальний учитель»; • семінар із подальшим індивідуальним консультуванням «Основи планування успішної кар'єри»; • семінар «Імідж сучасного вчителя початкових класів». 		<ul style="list-style-type: none"> • соціальні акції; • години спілкування корекційного та консультативного спрямування.

Зазначена програма була укладена з урахуванням того, що необхідно формувати не лише зовнішні алгоритми дій, а й внутрішні умови підготовки до майбутньої педагогічної діяльності. Основна частина програми реалізується під час лекційних, практичних та семінарських занять із дисциплін професійного спрямування (педагогіка, методика виховної роботи, основи педагогічної майстерності). У межах зазначених дисциплін заплановано проведення оглядових лекцій, тренінгів, рольової гри-імпровазації, ігрового моделювання, гри-дебатів, практичних занять, семінарів із подальшим індивідуальним консультуванням, круглих столів тощо.

Аудиторна робота, як зазначає І. Котова, має певну специфіку, а точніше: спрямованість свідомості на себе як суб'єкта педагогічної діяльності; організацію самопізнання професійно-особистісних якостей; використання спільних форм діяльності; широке залучення до різних видів професійно-нормативних відносин; формування правильного оцінного ставлення до себе тощо [155].

Разом з аудиторною підготовкою майбутні вчителі початкових класів опановують та відпрацьовують вивчені способи дій під час педагогічної практики в школі. Зокрема, під час реалізації розробленої методики доцільним є упровадження проекту «Під мікроскопом», головне завдання якого полягає у підвищенні рівня професійної мотивації до педагогічної діяльності, якості підготовки здобувачів освіти та ціннісного ставлення до педагогічної діяльності.

Розроблені заняття дають можливість сформувати високий рівень професійної педагогічної самосвідомості, пізнавальної і професійної мотивації, готовність майбутніх учителів початкової школи до діяльності в різних навчальних ситуаціях.

Поширена помилка викладачів педагогічних закладів вищої освіти полягає в тому, що вони в своїй педагогічній практиці покладаються на той факт, що здобувачі освіти прийшли вчитися з власної волі, і вже тому

достатньо мотивовані і зацікавлені. Але, як показує практика, мотивація – це результат відносин діяльності до предмета вивчення. Наше завдання полягає в тому, щоб зрозуміти, наскільки мотивований здобувач освіти до навчання і практично-професійної діяльності. Для того щоб розуміти мотивацію і прогнозувати її динаміку, важливо поточно визначити її стан, спираючись на отримані результати діагностичного інструментарію. Тому кожен етап запропонованої програми містить діагностичний складник, результати якого допомагають слідкувати за динамікою формування професійної мотивації та її складників і коригувати роботу з цього напрямку.

Проведення занять з профільних дисциплін створює сприятливі умови для формування у здобувачів освіти уявлень про майбутню педагогічну діяльність, про її характер, специфічні умови, типові навчальні ситуації, які трапляються на практиці. Вивчення основ педагогіки є теоретичними засадами для подальшого формування у здобувачів освіти професійної педагогічної самосвідомості, вмінь і навичок, завдяки яким майбутній учитель початкових класів пройде всі етапи становлення.

Формування педагогічної мотивації розпочинається зі студентами – майбутніми вчителями початкових класів – з першого курсу. Метою цього етапу є визначення здобувачами освіти власного мотиву вибору своєї спеціальності, сутності та соціальної значущості професії вчителя. Грунтуючись на результатах мотиваційного діагностування, необхідно планувати подальший зміст психолого-педагогічного супроводу, який передбачає поповнення власних уявлень про сутність професії, про вимоги професії до особистісних якостей майбутніх фахівців, набуття початкових професійних навичок.

Реалізація цього етапу починається з проведення в групах на першому тижні навчання адаптаційного тренінгу. Адаптаційний тренінг сприяє психологічній адаптації здобувачів освіти першого курсу до нових умов освітнього процесу, а також корекції хибних очікувань щодо

навчання, формуванню мотивації навчання і професійної діяльності, побудові комфортної поведінкової моделі у новому для першокурсників середовищі та обранню оптимальної стратегії навчання. Колективне обговорення і самоаналіз сприяє усвідомленню мети та сенсу власної діяльності, самооцінці, аналізу особистих переживань і суб'єктивних уявлень. Значну роль під час проведення тренінгу відіграє груповий феномен, передусім через забезпечення зворотного зв'язку та взаємопідтримки учасників з ідентичними проблемами і потребами. За умов групової роботи здобувачі освіти віднаходять способи взаємодії один з одним, ідентифікують себе та інших. Самоаналіз і відвертість учасників тренінгу значно активніші під час групової роботи, до того ж формується комфорт спілкування у новому колективі академічної групи.

Мета: допомогти здобувачам освіти познайомитися один з одним та краще пізнати себе, самостійно проаналізувати переваги і недоліки студентського періоду життя, мінімізувати дистанцію під час спілкування; сприяти інтеграції здобувачів освіти шляхом залучення до спільної діяльності та вербалізації особистих і професійних цінностей і принципів, усвідомленню вимог майбутньої професійної діяльності; розвивати пізнавальну активність; формувати професійну мотивацію, виховувати почуття поваги один до одного.

Обладнання: указка, олівці, фломастери, аркуші формату А4.

Рекомендована література: [87, 197, 382, 381]

Перебіг заняття

1. Перевірка готовності до заняття.
2. Вправа «Щоб такого побажати»

Студенти по черзі передають один одному указку або інший символічний предмет із доброзичливими побажаннями («добра», «посмішок», «задоволення» тощо) на час проведення тренінгу.

3. Вправа «Візитна картка».

Здобувачі освіти отримують аркуш паперу формату А4, на якому повинні зобразити візитну картку, що має містити їх ім'я та слово-характеристику, яке відповідає особистості студента. Але слово обов'язково має починатися першою літерою імені. Кожен презентує свою візитівку та розповідає про себе, обмежуючись 4-5 реченнями.

4. Вправа «Постав мету»

– Дуже часто люди своє життя планують заздалегідь. Іноді на день, іноді на тиждень чи на рік ми ставимо перед собою цілі. А з якою метою ви вступили до педагогічного закладу вищої освіти на факультет початкової освіти? Пропоную вам подумати та продовжити фразу: «Я хочу від навчання.....»

5. Вправа «Бачу ціль – не бачу перешкод».

– Назвіть перешкоди, які можуть виникнути, на вашу думку, на шляху до досягнення успіху в опануванні професією вчителя початкових класів?

Викладач підсумовує відповіді та коментує названі перешкоди.

6. Підведення підсумку. Вправа «Зобрази яскраво»

Здобувачі освіти об'єднуються в дві групи, кожна з яких отримує аркуш формату А4. Завдання обох груп зобразити картину, сюжетом якої має бути студентське життя. На зворотному боці аркуша необхідно написати 5 тверджень, які відображатимуть переваги цього часу, та 5 недоліків. Після завершення групи презентують свої роботи та коментують дописи. Під час обговорення здобувачі освіти мають відповісти на запитання, від яких би переваг студентського періоду вони відмовилися, для того щоб швидше стати професіоналом своєї справи.

Підсумовуючи проведене заняття, необхідно підкреслити найбільш позитивні моменти студентського життя, які відзначили самі здобувачі освіти та повторити поставлені цілі на майбутнє.

Необхідно формувати у здобувачів освіти практично з перших днів навчання усвідомлення їх соціальної ролі як майбутнього вчителя у

відношенні до їхніх учнів, ступеня професійної відповідальності та обов'язку. З цією метою було проведено соціально-психологічний тренінг «Роль учителя для дитини».

Мета заняття. Забезпечення пошуку здобувачами освіти ефективних засобів професійного самовираження, вибору ними внутрішньої позиції, відповідно до якої вчитель початкових класів має здійснювати свою діяльність; розвиток перцептивних якостей студентів, їхніх умінь аналізувати, узагальнювати та робити правильні висновки.

Обладнання: набір карток-ролей.

Рекомендована література: [115, 173, 272]

Перебіг заняття:

1. Вступне слово організатора тренінгу.
2. Підготовка ігрового поля.

Здобувачі освіти утворюють коло з робочим полем у центрі. Майбутні педагоги мають усвідомити поліфункціональність професійної діяльності вчителя початкової школи. З цією метою кожен з них отримує картку, на якій зазначена певна позиція-роль учителя. Завдання – проаналізувати і презентувати цю роль іншим учасникам, добираючи вагомі аргументи щодо її важливості та описуючи роль, конкретно не називаючи її. Учасники зі свого боку мають конкретно назвати, про яку роль говорить доповідач. По черзі виступає кожен здобувач освіти. Відгадавши зашифровану роль, дозволяється з метою уточнення ролі ставити доповідачу додаткові запитання. На полі є також пусті картки, які за результатами дискусії також необхідно заповнити, записавши ролі, запропоновані та обґрунтовані здобувачі освіти.

3. Виступи учасників

Кожен презентує отриману роль, наводячи вагомі аргументи її важливості для професійної педагогічної діяльності вчителя в початковій школі.

Після заповнення ігрового поля увагу здобувачі освіти необхідно звернути на зворотній зв'язок, тобто на ту роль, яку відіграють учні в житті вчителя. Їм пропонується на стікерах написати свої відповіді та, обґрунтовуючи їх, прикріпити стікери в центр робочого поля.

4. Рефлексія (аналіз та обговорення отриманого результату (рис. 2.3)

5. Підбиття підсумків тренінгу

У результаті проведення тренінгу здобувачі освіти усвідомлюють, що професія вчителя поліфункціональна, оскільки у своїй професійній діяльності спеціаліст виконує безліч ролей, які до того ж ще й пов'язані одна з одною. Обговорення запропонованого матеріалу спонукає до висновків, що не можна виокремити найголовнішу або найменш важливу роль у діяльності вчителя початкових класів.

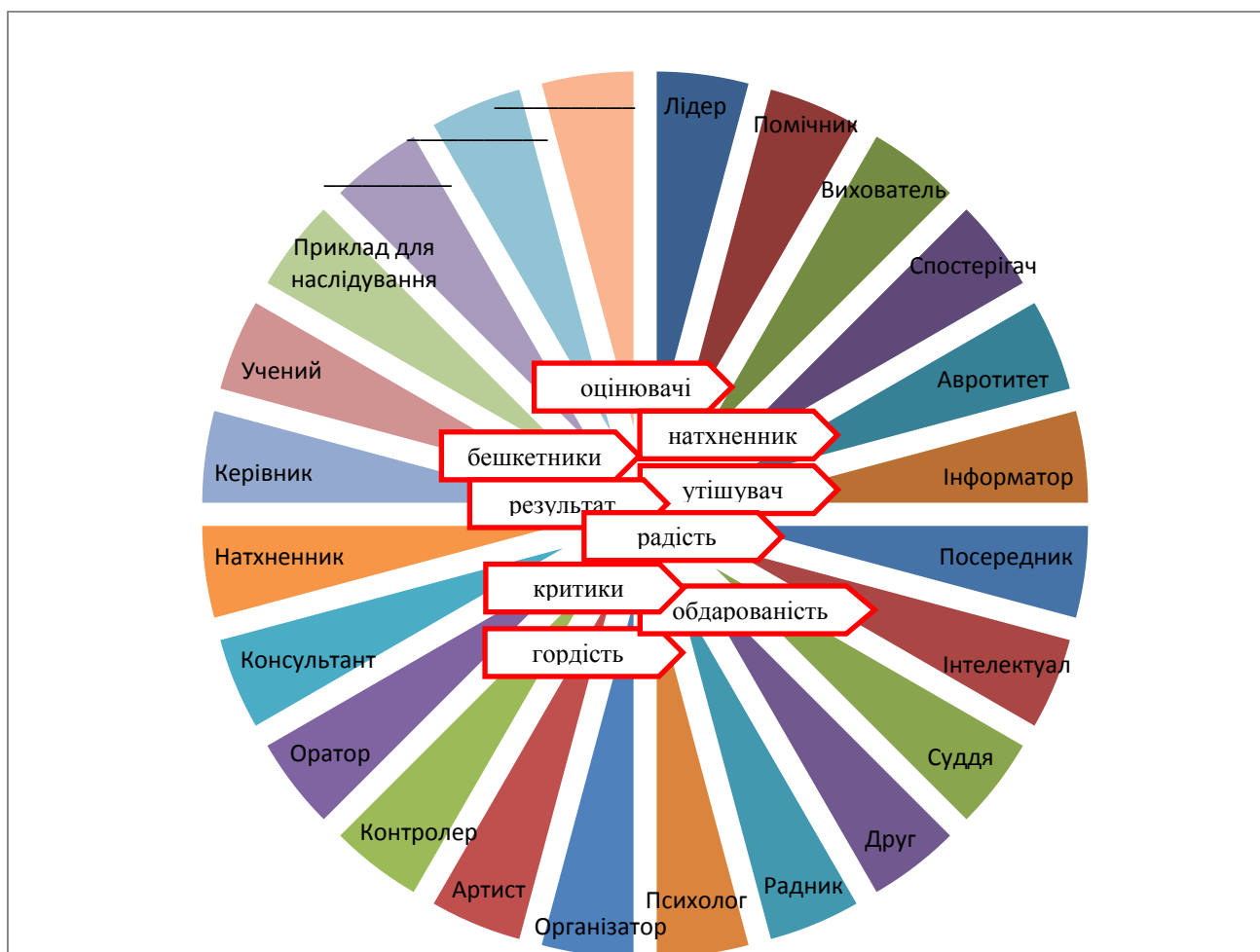

Рис. 2.3. Результат роботи здобувачі освіти на тренінгу

У результаті здобувачі освіти починають свою адаптацію до нового оточення у спільній практичній діяльності із членами своєї групи та до майбутньої спеціальності, усвідомлюють необхідність змін у взаємодії з середовищем. Згідно з новим статусом – студента-майбутнього вчителя – здобувач освіти поводить себе відповідно до нових норм і цінностей, які допомагають йому гармонійно почуватися в новому середовищі.

Подальша робота відповідно до розробленої програми передбачає організацію аудиторних занять із профільних дисциплін. Відповідно до навчального плану спеціальності 013 Початкова освіта профільними дисциплінами, які вивчають здобувачі освіти вже з початку навчання, є «Педагогіка», «Методика виховної роботи». Через активне залучення до різних форм навчання (проблемні лекції, практичні, семінарські заняття, ділові ігри, конференції, круглі-столи тощо) здійснюється формування пізнавальної мотивації, яка в подальшому трансформується в професійну мотивацію до педагогічної діяльності.

З метою попереднього ознайомлення з характером, специфікою і сутністю професійної діяльності майбутніх учителів початкової школи та усвідомлення ними мети професійної підготовки доцільно проводити заняття, які забезпечують реалізацію визначених умов формування педагогічної мотивації. Відповідно до них на заняттях з дисципліни «Педагогіка» у студентській групі доречно проводити оглядові лекції з питань розвитку професії вчителя, його соціальної ролі та перспектив, які має ця професія. Далі здобувачі освіти працюють на заняттях практичного спрямування: ігрове моделювання «Діалог крізь епохи», практичні заняття «Розробка професіограми вчителя» та «Навчальний план нового покоління».

Тема заняття. Вивчення актуальних проблем педагогіки за траєкторію минуле–сучасність–майбутнє.

Форма заняття. Ігрове моделювання «Діалог крізь епохи».

Мета заняття: закріпити й удосконалити знання здобувачів освіти з теми «Виникнення, становлення і розвиток педагогіки як науки»; створити атмосферу діалогу епох для більш глибокого розуміння становлення педагогічної думки; формувати бажання долучитися до вирішення проблем сучасної школи, вболівати за перспективи розвитку педагогічної науки; формувати професійну мотивацію; виховувати прагнення до співробітництва, вміння спілкуватись і працювати в групах.

Обладнання: портрети педагогів.

Рекомендована література: [13, 125, 269]

Перебіг заняття:

1. Перевірка готовності до заняття
2. Виступи представників груп

Представники кожної групи по черзі виступають із доповідями, розкриваючи внесок педагогів певної епохи у розвиток педагогіки (найбільш яскраві представники епохи, їхній унесок у розвиток педагогічної думки, актуальність їхніх ідей (рис. 2.4), а також демонструють портрети педагогів.

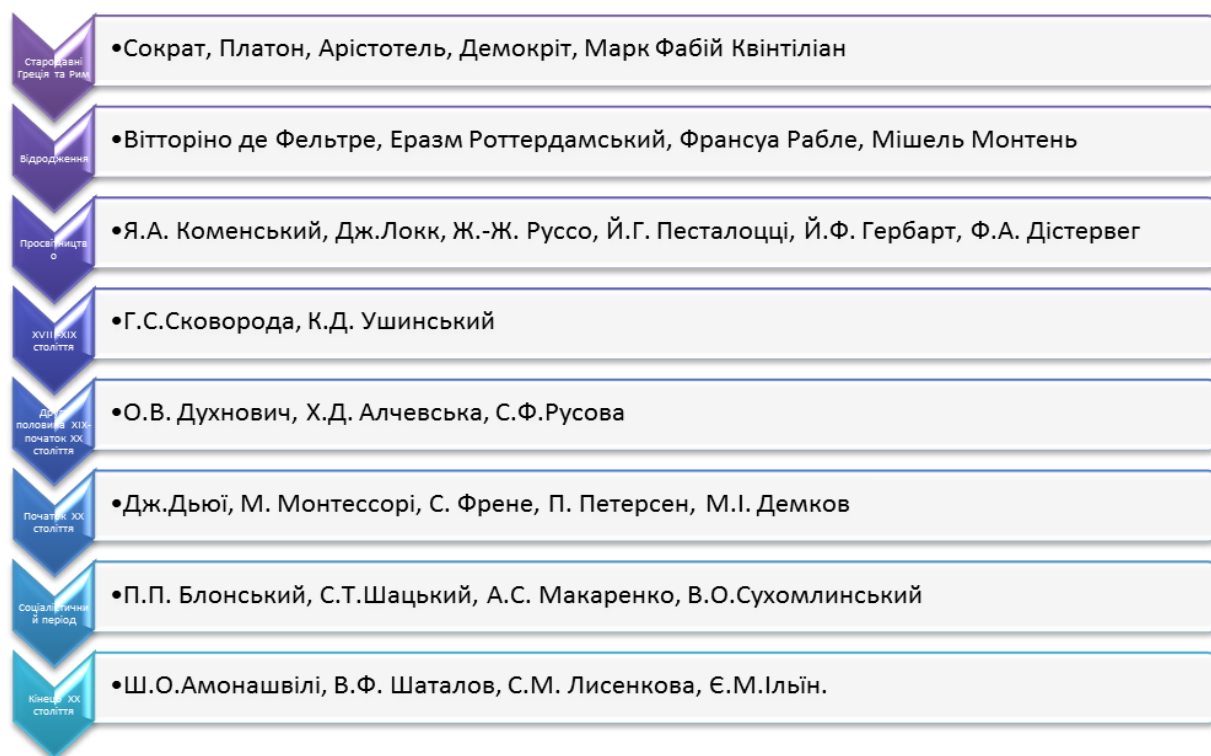

Рис. 2.4. Епохи розвитку педагогіки

3. Обговорення

Студенти ставлять один одному запитання з метою уточнення, розширення, роз'яснення інформації або кращого ознайомлення з певною епохою (наприклад, «Який внесок зробив М. І. Демков?», «Чому педагогічно-реформатори вирішили змінити підхід до педагогічного процесу?», «Чому методика М. Мотессорі саме зараз набуває популярності в Україні?» тощо).

4. Дискусія

Студенти академічної групи, які представляють сучасну школу, презентують свої доповіді, аналізуючи школи сьогодення та висвітлюючи проблеми, які існують. Представникам останніх груп, виходячи з поглядів досліджуваного ними періоду, надана можливість запропонувати варіант вирішення тієї чи іншої проблеми, спираючись на досвід попередників.

5. Підбиття підсумків заняття.

Під час заняття здобувачі освіти усвідомлюють, що розвиток педагогіки – це тривалий процес, який бере свій початок ще з античних часів та триває й досі. Аналіз досвіду відомих освітніх діячів ілюструє, що нові відкриття ґрунтуються на здобутках попередників, а також ідеї класичної педагогіки актуальні й для вирішення освітніх питань сьогодення. Це сприяє формуванню здатності свідомо встановлювати цілі та обирати шляхи їх оптимального досягнення.

З метою пояснення та усвідомлення співвідношення вимог суспільства, соціальних очікувань, індивідуальності педагога і його суб'єктивної готовності відповісти на ці вимоги відповідно до професійної підготовки доречно провести наступні заняття. Перше заняття присвячене розробленню професіограми вчителя початкових класів, а друге – розробці плану нового покоління, який дасть здобувачам освіти можливість відповідати вимогам професіограми.

Форма заняття. Практичне заняття «Розробка професіограми вчителя».

Мета: ознайомити з поняттям «професіограма», формувати інформаційний простір, інтерес до майбутньої професійної діяльності, пізнавальну і професійну мотивацію, створити цілісне уявлення про специфіку педагогічної діяльності вчителя початкових класів та соціальні очікування щодо цієї професії.

Рекомендована література: [231, 317, 352]

Перебіг заняття

1. Перевірка готовності здобувачів освіти.
2. Актуалізація знань.
3. Ознайомити з поняттям «професіограма».
4. Складання професіограми з обговоренням.

Студенти об'єднуються у вісім груп, кожна з яких має заповнити певний пункт професіограми вчителя початкових класів (таблиця 2.3).

Таблиця 2.3

Таблиця для створення професіограми вчителя

<i>Пункти професіограми</i>	<i>Характеристика</i>
<i>Загальна характеристика професії</i>	
<i>Вимоги до індивідуальних особливостей фахівця</i>	
<i>Вимоги до професійної підготовки</i>	
<i>Вміння</i>	
<i>Здібності</i>	
<i>Професійний обов'язок вчителя</i>	
<i>Шляхи здобуття професії</i>	
<i>Споріднені професії</i>	

Після закінчення групової роботи кожна з команд презентує результати своєї роботи, обґрунтовуючи правильність своїх тверджень. Інші учасники заняття можуть ставити запитання, уточнювати чи не

погоджуватися з виступаючими. Результат заняття – складена професіограма вчителя початкових класів.

4. Підведення підсумків.

У підсумку заняття здобувачі освіти мають усвідомити, що обрана ними професія – одна з найшанованіших і відповідальних та є фундаментом для всіх інших. Праця вчителя без перебільшень впливає на майбутнє держави, бо від його педагогічної діяльності залежить розвиток молодого покоління, його ціннісні орієнтації, світогляд та моральні якості. Тому розуміння важливості власної майбутньої діяльності, усвідомлення її наслідків спонукає здобувачів освіти до переосмислення свого ставлення до професійної підготовки.

Очевидно, формування реальних уявлень про майбутню професію і про способи оволодіння нею повинно здійснюватися, починаючи з 1-го курсу. Виходячи із практичного досвіду щодо питання пізнавальної мотивації, слід зазначити, що здобувачі освіти досить часто не виявляють цікавості або навіть ігнорують деякі предмети навчального плану. Причину такого явища не можна пояснити об'єктивними труднощами засвоєння таких дисциплін. Величезне значення має те, що здобувач освіти часто погано уявляє собі місце цих дисциплін у своїй майбутній професійній діяльності. Йому здається, що вивчення цих предметів не має ніякого відношення до його спеціальності. Отже, необхідним компонентом у процесі формування у здобувачів освіти реального образу майбутньої професійної діяльності є й аргументоване роз'яснення значення тих чи інших дисциплін для конкретної практичної діяльності випускників.

З цією метою рекомендується проводити заняття з використанням сучасних педагогічних методів і прийомів сінквейн та кластер. Сінквейн – прийом, що дає змогу декількома словами викласти навчальний матеріал чи певну тему і домогтися більш глибокого осмислення. Кластер – педагогічний метод, який розвиває варіантність мислення, здатність

установлювати всебічні зв'язки і відносини досліджуваної теми (поняття, явище, подія) [363].

Форма заняття. Практичне заняття «Навчальний план нового покоління»

Мета заняття. Ознайомитися з моделлю навчального плану за спеціальністю Початкова освіта, проаналізувати його складники; з'ясувати роль окремих дисциплін як складників професіоналізму майбутнього вчителя початкових класів; формувати пізнавальну та професійну мотивацію.

Обладнання: ватман, олівці та фломастери, таблиці.

Рекомендована література: [65, 353, 374]

Перебіг заняття:

1. Перевірка готовності до заняття
2. Ознайомлення з навчальним планом.
3. Вправа «Сінквейн».

Правила складання сінквейна:

1. У першому рядку одним словом позначається тема (іменником).
2. Другий рядок – опис теми двома словами (прикметники).
3. Третій рядок – опис дії в рамках цієї теми трьома словами (дієслова, дієприкметники).
4. Четвертий рядок – фраза з чотирьох слів, що виражає відношення до теми (різні частини мови).
5. П'ятий рядок – одне слово, синонім теми.

Пропонуємо за цими правилами скласти сінквейн спочатку на тему «Навчання у ВНЗ», потім «Робота в школі» і наостанок «Що допоможе мені стати успішним учителем?». Переконавшись, що всі впорались із завданням, пропонуємо зачитати кілька сінквейнів.

Обов'язковий колективний аналіз та обговорення відповідей.

4. Кластер

У центрі великого аркуша паперу записуємо ключове словосполучення «Навчальні дисципліни». Далі пропонуємо здобувачам освіти називати слова або словосполучення, які, на їх погляд, пов'язані з темою, і записуємо їх на аркуші паперу. Потім з метою пояснення важливості кожного складника навчального плану для майбутньої успішної професійної діяльності здобувачів освіти спільно встановлюємо відповідні зв'язки між поняттями та ідеями. Важливо побудувати якомога більше зв'язків, не обмежуючись кількістю ідей.

Зазначені вище заняття ставлять за мету не лише розвивати перцептивні якості, уміння аналізу, синтезу, узагальнення, виробляти навички розв'язувати педагогічні ситуації, а й спонукати майбутніх учителів до пошуку та утвердження у виборі внутрішньої позиції, відповідно до якої вони мають планувати свої дії та здійснювати свою професійну діяльність. Проведення запропонованих заходів у незвичній формі сприяє також створенню творчої атмосфери, яка допомагає яскраво та ілюстративно продемонструвати вимоги до особистості вчителя початкових класів, простежити розвиток педагогіки і більш глибоко зрозуміти становлення педагогічної думки.

Важливою частиною реалізації першого етапу формування професійної мотивації є позааудиторна діяльність здобувачів освіти. Участь у соціально-психологічних заходах щодо адаптації першокурсників, зокрема таких, як «Посвята першокурсників», ознайомлення з різними секторами навчального закладу, оглядові екскурсії найближчих цікавих, важливих та пізнавальних місць, консультування щодо організаційних моментів життя закладу вищої освіти допомагає усвідомити необхідність змін відповідно до взаємодії з середовищем. Під час процесу адаптації студент формує нову для нього модель поведінки, усвідомлюючи соціальну роль і значення майбутньої професії, з'являється нова система норм і цінностей як головних сил особистості. Залежно від

мети та професійних планів спостерігається також зміна навчально-пізнавальних мотивів.

Потреба в самоосвіті і саморозвитку формується через організацію самостійної дослідницької роботи. За допомогою професійних консультацій першокурсники здійснюють аналіз особистих, життєвих і професійних бажань і можливостей.

За результатами першого етапу слід зазначити, що проведений комплекс заходів за наявності спеціально створених умов започатковує розвиток потреб і мотивів майбутнього вчителя початкових класів. Актуалізація професійних мотивів сприяє утворенню цілей, прийнятті рішень та виконанню відповідних дій – як результат відбувається розгортання мотиваційного процесу.

Отже, в цей період відбувається процес побудови освітнього середовища, в якому встановлюються зв'язки між майбутньою педагогічною діяльністю вчителя початкової школи та змістом навчальних програм, проектується траєкторія саморозвитку й самореалізації майбутнього вчителя.

Досвід показує, що для цілеспрямованого формування професійної мотивації до педагогічної діяльності у здобувачів освіти, їх психолого-педагогічної готовності до майбутньої діяльності необхідно проводити бесіди (години спілкування) або диспути на такі теми: «Що ти знаєш про свою майбутню професію?», «Подорож в майбутнє (плани на майбутні 10 років)», «Соціальне значення професії «Вчитель»» тощо. Також обов'язково проводити заходи, присвячені згуртуванню колективу академічної групи та формування певних традицій.

Під час підготовки здобувачів освіти протягом другого семестру першого року навчання (другий етап формування професійної мотивації) наголошуємо на необхідності виявляти наявні, актуальні потреби та мотиви студентства й використовувати їх для інтенсифікації процесу навчання. Важливо у цей період сприяти утворенню навчальних,

професійних та особистісних цілей. Навчальна діяльність має актуалізувати мотиви попередніх досягнень, викликати цікавість до невирішених питань, посилити мотиви професійної орієнтації, підкреслюючи важливість професійних знань та вмінь, мимовільні мотиви, пов'язані з допитливістю.

Отже, з метою реалізації завдань актуалізаційного етапу формування професійної мотивації з дисципліни «Методика виховної роботи» рекомендується проводити заняття практичного спрямування: семінар «Особистісно-професійне самовиховання» і рольову гру «Виховна робота в початковій школі та характеристика діяльності вчителя».

Тема: Особистісно-професійне самовиховання.

Форма заняття. Семінар «Особистісно-професійне самовиховання».

Мета: Розкрити сутність та складові поняття «самовиховання», його роль у системі професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів, виявити етапи особистісно-професійного самовиховання, формувати уміння самоаналізу, вчитися визначати оптимальні шляхи щодо траєкторії особистісно-професійної реалізації.

Рекомендована література: [33, 96, 233]

Перебіг заняття

1. Перевірка готовності здобувачів освіти.
2. Актуалізація знань.
3. Виступи та обговорення питань.

Питання для обговорення

1. Особистісно-професійне самовиховання як складник педагогічної підготовки майбутнього вчителя початкових класів.
2. Організація особистісно-професійного самовиховання майбутніх учителів.
3. Самопізнання як етап особистісно-професійного самовиховання.
4. Самопрограмування як етап особистісно-професійного самовиховання.

5. Самовплив як етап особистісно-професійного самовиховання.
6. Визначення оптимальних шляхів щодо траєкторії особистісно-професійної реалізації.

4. Підведення підсумків.

Тема. Система діяльності педагога-вихователя

Форма заняття. Рольова гра-імпровізація «Виховна робота в початковій школі та характеристика діяльності вчителя».

Мета: формувати систему знань та умінь виховної діяльності вчителя початкових класів, готовності до виконання виховної функції в класі, усвідомлення взаємозв'язків між теорією та практикою виховання, уміння обґрунтовувати власні погляди щодо розв'язання проблем сучасного виховання, набуття практичного досвіду вирішення проблем виховного характеру.

Перебіг заняття

1. Перевірка готовності здобувачів освіти.
2. Бесіда.

Доповніть речення «Я вчитель початкових класів, а це значить...», «Виховна робота в початковій школі – це...», «Дитину виховувати повинні...».

3. Вправа «Оберіть зайве».

Оберіть зайве знизки понять. Свій вибір обґрунтуйте.

Формалізм, байдужість, фрагментарність, виховання, цинізм.

4. Організація гри

Розподіл ролей за жеребкуванням; ознайомлення із завданнями та ролями, підготовка до гри.

5. Групова дискусія.

Студенти аналізують отримані ситуації, оцінюючи точки зору кожної дійової особи. Під час розгляду кожної ситуації всі учасники мають виконувати свої ролі. Результатом розв'язання кожної ситуації є рекомендації з вирішення питань виховання в початковій школі.

6. Підведення підсумків заняття, рефлексія учасників гри.

У ході реалізації другого етапу програми формування професійної мотивації до педагогічної діяльності ватро провести зустріч-презентацію педагогічного досвіду переможця міського конкурсу професійної майстерності «Учитель року» в номінації «Початкові класи». Ця зустріч націлює майбутніх учителів початкової школи на продуктивну практичну діяльність з метою досягнення високого професійного рівня за прикладом запрошеного вчителя.

Також реалізація другого етапу передбачає проведення професійних майстер-класів, консультативної допомоги (психолог, соціальний педагог), проведення тематичних годин спілкування («Вчителі з великої букви» «Твій успіх у твоїх руках», «На них рівняються діти» тощо), заходів, присвячених згуртуванню колективу академічної групи, екскурсійних поїздок до місць педагогічної спадщини України.

Під час 2–3 років навчання триває цілеспрямована робота щодо формування професійних знань, умінь і навичок. Розвиток професійної мотивації, задоволення потреб в особистій і професійній самореалізації у здобувачів освіти здійснюється через активне залучення в навчально-практичну і дослідницьку діяльність.

У цей період реалізації методики формування професійної мотивації під час вивчення дисципліни «Педагогіка» доречно проводити імітаційну гру-дебати «Що таке педагогічні цінності» та рольову гру-імпровізацію «Між нами – вчителями» з метою не лише ознайомлення з поняттям «педагогічних цінностей», а й осмислення їх та виявлення наявності і розвитку власних. У ході першого заняття академічна група об'єднанується у дві опонуючі групи та групу спостерігачів. Перші дві групи мають завданням до початку заняття ознайомитися з проблемною ситуацією, знайти шляхи її вирішення та підібрати ґрунтовні аргументи на підтримку власних думок. Ще одним завданням для груп є формулювання по три запитання для опонентів. Група спостерігачів також знайомиться з

проблемою і зазначає свою думку на початку та після дебатів, при чому перша думка може змінитися, враховуючи виступи груп-опонентів. Головне завдання опонентів у тому, щоб переконати групу спостерігачів у правильності вирішення проблемної ситуації.

Ураховуючи, що дебати – це гостра суперечка, на початку заняття обов'язково слід повторити правила їх ведення. Протягом гри важливим завданням є скерувати обговорення проблемної ситуації у правильному напрямі, враховуючи обґрунтування висловлювань опонентів.

Тема заняття. Поняття «педагогічної аксіології». Педагогічні цінності як основа професіоналізму особистості вчителя.

Форма заняття. Імітаційна гра-дебати «Що таке педагогічні цінності?».

Мета заняття: осмислити сутність «педагогічної цінності» та «ціннісного ставлення», ознайомитися з класифікацією педагогічних цінностей; спробувати розвивати власні педагогічні цінності для підвищення ефективності професійної діяльності; стимулювати трансформації педагогічних цінностей в особисті; розвивати уміння вирішувати педагогічні задачі, ґрунтовно та лаконічно висловлюватися, формувати толерантне ставлення та повагу, розвиток культури мовлення.

Ролі: опоненти, спостерігачі.

Обладнання: годинник-секундомір, фішки для розподілу ролей, картки з проблемною ситуацією.

Література: [189, 125, 293, 353, 379]

Перебіг заняття:

1. Перевірка готовності до заняття
2. Вступне слово організатора гри

Для кожної професії характерна своя система цінностей. Системи цінностей людей різних професій протиставляються одна одній, але в кожній із них робиться акцент на будь-які важливі для цієї конкретної професії складники. У процесі становлення системи цінностей формується

вибірковість у відношенні до навколишнього предметного і соціального світу, тобто професіонал звертає увагу на важливі для себе факти.

3. Перевірка рівня засвоєння основних теоретичних положень з теми заняття

- Що таке цінності?
- Яким чином виникає система цінностей певної професії?
- Охарактеризуйте цінності педагогічної діяльності.
- Чому від учителя залежать ціннісні орієнтації дітей? і т.д.

4. Повторення правил ведення дебатів.

5. Робота в групах

Здобувачі освіти аналізують проблемну ситуацію та готуються до виступу.

6. Обговорення проблемної ситуації.

Учителька 4-го А класу радиться з колегами, оскільки стурбована роботою своєї учениці, яка, виконуючи домашнє завдання, написала: «Раніше я була дуже слабкою і доброю. Я не вмїла ні висловитися міцно, ні захистити себе. Зараз я зовсім інша, всі мене побоюються ... Можна бути талановитим, навіть тричі талановитим, але якщо при цьому у тебе немає хоч трохи жорстокості, якщо ти не сильна особистість, то ти й копійки не вартий ... Наш час – це час сильних людей, які вмїють відстояти своє місце в житті».

- Про що свідчать ці судження?

- Що можна сказати про ціннісні орієнтації молоді?

- Як учитель може вплинути на формування цінностей сучасних дітей?

7. Підведення підсумків.

У підсумку здобувачі освіти мають зрозуміти, що вчитель початкових класів – ключова фігура освітнього процесу, і саме від нього залежить формування ціннісних орієнтацій дітей. Нині дуже важливо, щоб педагог правильно виділив систему педагогічних цінностей, тому що вони

відіграють важливу роль у формуванні його особистості, є вищим рівнем регуляції поведінки людини, виражають інтереси і поведінку, притаманну їй, настанови і мотивації у сфері педагогічної діяльності.

Проведення рольової гри-імпровізації «Між нами – вчителями» передбачає імітувати спілкування вчителів початкової школи в учительській після робочого дня, під час якого по черзі озвучуються та вирішуються ситуації, що нібито мали місце в школі на минулому тижні. Студенти отримували свою ситуацію і мали її розіграти і розв'язати, враховуючи декілька сторін, що брали участь в обговоренні: вчитель, колеги, директор чи завуч, батьки, учні. Для успішного проведення заняття необхідно створити комфортну для учасників атмосферу, щоб кожен із них максимально відчув свою роль, яку отримав за жеребкуванням, і дотримувався її до кінця гри. Протягом гри викладач виконує роль спостерігача і консультанта, здійснюючи поточну допомогу, за потреби залучається до обговорення учасниками і спрямовує його в потрібне русло. Після імпровізації варто висловлювати результати своїх спостережень, аналізувати виконання ролей здобувачами освіти та оцінювання їх.

Форма заняття. Рольова гра-імпровізація «Між нами – вчителями».

Мета заняття: розвивати цілісне ставлення до педагогічної діяльності; застосовувати отримані теоретичні знання на практиці, вдосконалювати вміння аналізувати педагогічні ситуації та розв'язувати педагогічні задачі, отримати практичний досвід вирішення педагогічних ситуацій; закріпити основні закономірності перебігу освітнього процесу; розвивати аналітичне мислення, творчий підхід до розв'язання професійних проблем; удосконалювати навички вироблення оперативних рішень у проблемних ситуаціях; формувати професійну мотивацію до педагогічної діяльності.

Обладнання: фішки для жеребкування (ролі: директор, завуч з виховної роботи, вчителі початкових класів, учні, батьки, експерти)

Рекомендована література: [5, 93, 97, 255, 337]

Перебіг заняття

1. Перевірка готовності до заняття.
2. Повторення теоретичного матеріалу.

Повторити, що таке педагогічна задача та чим вона відрізняється від педагогічної ситуації; види педагогічних задач; алгоритм їх розв'язання.

3. Організація гри

Розподіл ролей за жеребкуванням (ситуації та опис ролей); ознайомлення із завданнями та ролями, підготовка до гри. Ознайомлення та обговорення ситуації, що сталася у педагогічній діяльності педагога-новатора Ш. Амонашвілі.

4. Групова дискусія.

Отримані здобувачами освіти ситуації аналізуються, оцінюються з точки зору кожної дійової особи. Під час розгляду кожної ситуації всі учасники мають виконувати свої ролі. Після кожної проаналізованої ситуації директор чи заступник директора школи по черзі підсумовували, який виховний вплив на учнів мало відповідне її вирішення.

6. Підбиття підсумків заняття, рефлексія учасників гри.

У результаті здобувачі освіти встановлюють співвіднесення засвоєних знань із майбутньою професійною діяльністю, розвивають мислення, формують професійні цінності та активізують необхідні професійні якості. Виконуючи роль учителя, директора, завуча не заздалегідь підготовленим сценарієм дій, а імпровізуючи, вони демонструють свої знання, практичні вміння, навички самоконтролю та самооцінки, професійні якості, готовність до прийняття нестандартних, часто досить складних професійних рішень. Розвиток і формування мислення в процесі навчальної діяльності відбувається у здобувачів освіти на підставі формування аналогій і встановлення логічних зв'язків. Проблемність виконання навчальних завдань під час навчання здобувачів освіти є важливою умовою активізації процесу мислення, який тісно пов'язаний із формуванням пізнавальних і професійних мотивів,

об'єднаних інтересів, спрямованістю ідей і захопленістю. Прищеплення прийомів розумової діяльності відбуваються, як правило, через аналіз, синтез, порівняння та узагальнення навчального матеріалу і теоретичне його осмислення. Розвиток мислення відбувається за рахунок уведення викладачем у процес вирішення тих чи інших навчальних завдань проблемних ситуацій, створення можливостей для творчого, нестереотипного їх вирішення.

Професійно-ціннісні орієнтації дають майбутньому педагогу можливість усвідомити себе суб'єктом професійної діяльності, виконують прогностичну і проектувальні функції, допомагають побудувати в свідомості ідеальну модель майбутньої діяльності, яка є еталоном, орієнтиром саморозвитку та самовдосконалення особистості. Водночас вони відіграють змістоутворювальну роль: усвідомлення значущих мотивів діяльності як цінних для себе забезпечує моральну стійкість і психологічну готовність у складних і важких умовах виконання діяльності [379].

Реформування сучасної школи вимагає внесення змін і у професійну підготовку майбутніх педагогів. Тому до програми формування професійної мотивації варто включити заняття, присвячені змінам у школі, які чекають на майбутніх випускників. Перше заняття має бути присвячене вимогам до вчителя відповідно до НУШ.

Форма заняття. Семінар «Напрями реформування професійної підготовки за вимогами НУШ».

Мета: ознайомити з ідеологічними засадами, фундаментальними пріоритетами реформування освіти, формувати інформаційний простір, інтерес до майбутньої професійної діяльності, пізнавальну та професійну мотивацію.

Рекомендована література: [221]

Перебіг заняття

1. Перевірка готовності студентів.
2. Актуалізація знань.

3. Виступи здобувачів освіти та обговорення питань.

Питання для обговорення

1. Чому треба змінювати школу? Огляд концепції «Нова українська школа».

2. Залежність дошкільної та шкільної освіти.

3. Децентралізація повноважень у законі «Про освіту».

4. Педагогічна свобода та управлінська і фінансова автономія.

5. Співпраця з батьками.

6. Особливості оцінювання навчальних досягнень учнів.

7. Тематичне навчання, планування тематичного навчання.

8. Особливості організації освітнього середовища.

4. Підведення підсумків.

Також варто проводити ігрове моделювання «Створення своєї авторської школи». Студенти працюють в групах (по 3–4) над вибором методичної проблеми, яка є однією з актуальних проблем навчально-виховного процесу та вирішення якої забезпечить підвищення його ефективності. Під час самостійної роботи груп потрібно надавати поточний індивідуальний інструктаж з формулювання методичної проблеми. Ще одним завданням є створення проекту навчального плану, варіативна частина якого має відображати обрану методичну проблему. У результаті роботи групи презентують свої проекти, аналізуючи обрану методичну проблему.

Тема заняття. Освітні програми. Створення та затвердження власної освітньої програми.

Форма заняття. Ігрове моделювання «Створення своєї авторської школи».

Мета заняття: закріпити знання з теми заняття; розвивати вміння визначати актуальні педагогічні проблеми; розробити власний навчальний план авторської школи з урахуванням особливостей освітнього процесу і методичної проблеми, над якою працює школа; вдосконалювати навички

аналізу і корекції своєї професійної діяльності, групової роботи, співробітництва; формувати професійну мотивацію до педагогічної діяльності.

Обладнання: фішки для об'єднання здобувачів освіти у групи.

Рекомендована література: [96, 212, 353]

Перебіг заняття

1. Перевірка готовності до заняття.
2. Повторення теоретичного матеріалу.

Повторення поняття про навчальний план, його структуру; визначення гранично можливих норм річного навантаження у школі; повторення особливостей реформування змісту освіти, що має втілювати сучасна школа.

3. Організація гри (об'єднання студентів у групи, отримання інструкції до гри).

4. Групова робота з формулювання методичної проблеми і створення проекту навчального плану.

5. Презентація авторських шкіл з аналізом обраних методичних проблем.

6. Підбиття підсумків заняття, рефлексія учасників гри.

У підсумку майбутні вчителі початкових класів засвоюють, що методичні проблеми мають відображати актуальні питання педагогіки, пов'язані з упровадженням у навчальний процес нових освітніх технологій, комп'ютеризацією та гуманізацією освіти.

Результатом заняття є демонстрація здобувачами освіти педагогічних знань, умінь аналізу, планування, моделювання та творчого підходу до професійної діяльності і навичок колективної роботи під час виконання практичних завдань. Презентація моделей авторських шкіл показала уміння здобувачів освіти урахувувати освітні стандарти галузей знань, визначені Міністерством освіти і науки, обсяг змісту загальної середньої

освіти, розмаїття циклів навчальних дисциплін, а також проблеми, над якими працює школа, її традиції та географічні особливості.

Паралельно з вивченням дисциплін предметної підготовки здобувачі освіти засвоюють і закріплюють нові способи дій на практиці. Вони знайомляться з позитивним досвідом професійної самореалізації: проходження педагогічної практики в школах, участь у науково-практичних конференціях, навчальних семінарах, майстер-класах, тренінгах тощо.

Окремо слід відзначити результативність проведення проекту «Під мікроскопом», у ході якого здобувачі освіти протягом 1 місяця (1 раз на тиждень) спостерігають за роботою вчителя початкової школи, аналізують, систематизують свої спостереження та вносять результати своєї роботи до щоденника. Основна мета проекту – організувати освітній процес таким чином, щоб підвищити рівень професійної мотивації до педагогічної діяльності, якість підготовки здобувачів освіти та ціннісне ставлення до педагогічної діяльності. Таким чином здобувачі освіти відпрацьовують навички аналізу уроків із різних предметів, а головне, вивчають характер діяльності вчителя та його взаємодію з учнями. Зокрема, здобувачі освіти мають завдання звернути увагу особливо на:

- вміння організації роботи учнів;
- рівень педагогічних вимог до роботи учнів;
- мову вчителя (культуру, логічність, емоційне забарвлення);
- стиль і темп роботи;
- дотримання норм педагогічної етики;
- атмосферу уроку; характер педагогічних вимог;
- педагогічні вимоги на уроці;
- способи стимулювання учнів до успішної діяльності;
- реалізацію індивідуального підходу;
- консультативну, організаторську діяльність;
- загальний стиль поведінки вчителя.

Такий вид діяльності здобувачів освіти забезпечує отримання первинного практичного досвіду для подальшого засвоєння загальних і професійних компетенцій відповідно до фаху. Виконуючи завдання, студенти:

- знайомляться з державним освітнім стандартом, варіативними освітніми програмами, навчально-методичними комплектами за програмою початкової загальної освіти;

- отримують цілісне уявлення про освітній процес сучасного закладу освіти;

- вивчають специфіку праці вчителя початкових класів;

- осмислюють педагогічні цінності, їх роль та важливість для вчителя початкових класів;

- формують початкові вміння планувати, аналізувати уроки, заняття, заходи;

- формують інтерес до педагогічної діяльності;

- формують професійну мотивацію до педагогічної діяльності;

- розвивають потреби в самопізнанні, самовдосконаленні та рефлексії.

У результаті роботи над проектом кожен здобувач освіти має представити власні спостереження у вигляді нотатків та висновків, а також портфоліо «Творча лабораторія», яка охоплює такі розділи: «Банк ідей», «Література (психолого-педагогічна, методична, довідкова, публіцистична, художня, історична, бібліографічна)», «Періодика», «Відео- та фонотека», «Наочність (картини, малюнки, слайди, фотокартки тощо)», «Інноваційний педагогічний досвід» (рис. 2.5).

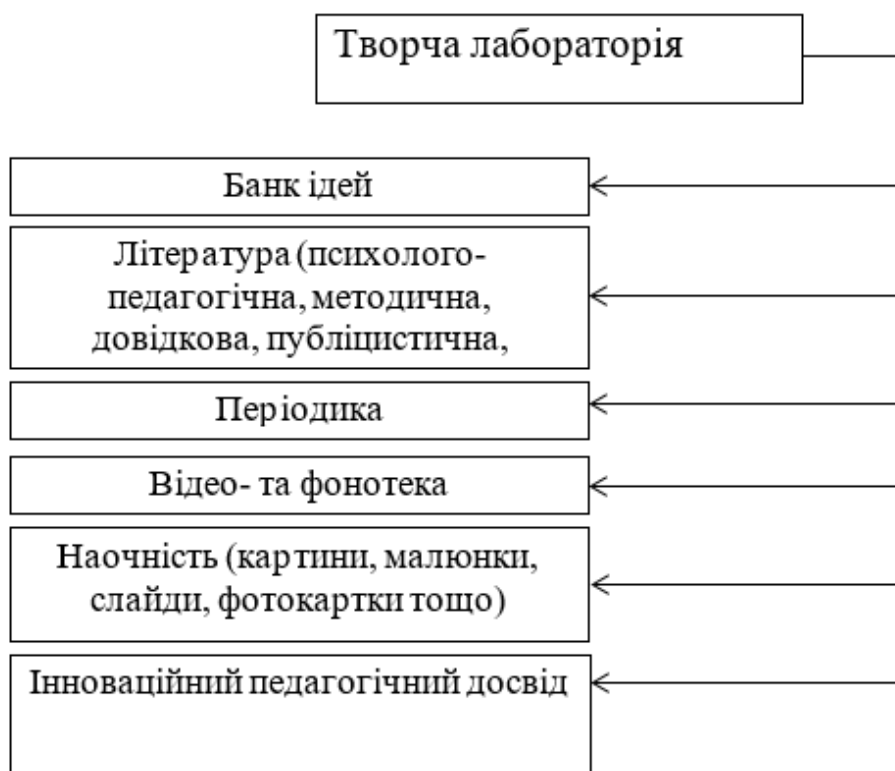

Рис. 2.5. Схема портфоліо «Творча лабораторія»

Доцільним є проведення факультетської конференції «Формула успіху сучасного вчителя початкових класів», під час якої доповіді здобувачів освіти висвітлюють ключові питання підготовки майбутнього фахівця педагогічної справи та успішній професійній діяльності. Участь в науково-дослідній діяльності сприяє розвитку інтересу до професії, педагогічних наук, інноваційних технологій, розвитку творчих здібностей, особистому зростанню, саморозвитку, досягненню поваги студентського колективу, самореалізації.

Окрім занять з дисциплін профільного спрямування, варто проводити тематичні години спілкування «Думки, вчинки, справи», «Мій внесок у розвиток держави», «Що означає служити людям?» тощо, профорієнтаційні години, відвідування мистецьких заходів, музеїв, театрів, тематичних виставок.

Описані заходи стимулюють здобувачів освіти спроектувати модель професійної діяльності, урахувавши об'єктивні умови, індивідуальні

особливості, потреби і мотиви. У результаті проведених занять мотивація здобувачів освіти набуває необхідних рис у діяльності та перетворюється на спрямованість особистості, що, зі свого боку, наповнює освітню діяльність глибоким особистим сенсом. Розвиток студентів як фахівців і формування їхніх дій базується на вже сформованих мотивах, цінностях, фахових вміннях і якостях особистості. Важливо, що запропоновані вище заняття мають квазіпрофесійний характер, наближені до видів майбутньої професійної діяльності і сприяють професіоналізації особистих якостей. Також після проведеної роботи здобувачі освіти мають сформовані вміння планування організації власної професійної діяльності, аналізу та її корекції, виявлення проблем і знаходження шляхів їх вирішення, а також вміння взаємодії з колегами.

На 4 курсі (рефлекторний етап) продовжується засвоєння і закріплення на практиці нових способів дій. Студентам надається можливість усвідомити власні професійні здатності (переддипломна практика), оцінити творчий потенціал (творчі конкурси, наприклад, «Конкурс педагогічної майстерності»), вибудувати концепцію самоосвіти і самореалізації (участь у науково-практичних конференціях, семінарах, проектах, конкурсах, просвітницьких програмах). Також проводяться тематичні години спілкування, профорієнтаційні години і соціальні акції.

З дисципліни «Основи педагогічної майстерності» з метою деталізації та усвідомлення вимог до сучасного вчителя, формування прагнення максимального саморозвитку доречно проводити круглий стіл на тему: «Сучасний учитель \Leftrightarrow ідеальний учитель».

Мета: уточнити поняття «вчитель», «сучасний учитель», «ідеальний учитель», з'ясувати вимоги до кожної з дефініцій; формувати творче ставлення студентів до майбутньої професії; розвивати професійну мотивацію, ціннісне ставлення до педагогічної діяльності.

Рекомендована література: [31, 55, 147]

Перебіг заняття

1. Перевірка готовності студентів.
2. Актуалізація знань.

*«Ми вступаємо в нову еру
виховання, метою якого є
швидше відкриття, ніж
навчання»*

Маршал Маклюен

Сучасне суспільство висуває високі вимоги до педагогів школи, виходячи з яких учитель повинен будувати освітній процес так, щоб не тільки враховувалися здатності і можливості учнів, а й здійснювався максимальний розвиток їх особистості. До того ж він, окрім педагогічної, має ще виконувати інші види діяльності, бути одночасно дослідником, консультантом, розробником проектів, громадським діячем, експертом.

Повсякденна робота вчителя – це дослідницька лабораторія. Він сам творить і підводить підсумки свого дослідження. Тільки шляхом підвищення ефективності праці вчителя, професійної майстерності можна домогтися успіху і перетворити школу в країну знань, до якої учень буде прагнути.

До вчителя початкових класів висуваються особливі вимоги. Адже він повинен залишитися в душі дитиною, мати здатність бачити світ очима своїх учнів. Талановитий педагог завжди знає способи, як перетворити серйозне заняття в цікаве, провести урок так, щоб учням не було нудно. Не просто чогось навчити дітей, а зуміти зробити навчання активним процесом, прищепити дитині потяг до знань. І в жодному випадку не викликати відрази до школи, як до чогось насильницького, де є тільки «треба» і «ти повинен».

Отож, як бути гарним учителем, ідеальним та відповідати сучасним вимогам? Саме про це ми сьогодні поговоримо.

3. Виступи здобувачів освіти та обговорення питань.

Питання для обговорення:

1. Ідеальний учитель: аналіз думок класиків педагогіки.
2. Головне завдання сучасного вчителя.
3. Головні риси особистості вчителя.
4. Ідеальний учитель очима дітей.
5. Ідеальний учитель очима батьків.
6. Портрет ідеального вчителя з точки зору психології.
7. Особливості педагогічної діяльності – визначення позитивів і недоліків.
8. Сучасний учитель: розвиток чи спроба втриматися на плаву.
9. Учитель: минуле (XX ст.) – сучасне – майбутнє.

4. Підведення підсумків.

Сучасний педагог – це прагнення до ідеалу. Професію педагога неможливо порівняти з жодною іншою, тому що це не тільки робота, це рідкісний дар душі. Це самовідданість і бажання віддавати своє тепло, свою енергію десяткам, сотням дітей.

Письменник і педагог Лев Миколайович Толстой бачив у педагогічній професії передусім гуманістичний початок, який знаходить своє вираження в любові до дітей. «Якщо вчитель має тільки любов до справи, – писав Л. М. Толстой, – він буде хороший учитель. Якщо вчитель має тільки любов до учня, батьківську любов – він буде краще того вчителя, який прочитав усі книжки, але не має любові ні до справи, ні до учнів. Якщо вчитель поєднує в собі любов і до справи, і до учнів, він – досконалий учитель» [343].

Ідеал – це зразок, щось досконале. Ідеальний учитель – це людина, яка має значний професійний досвід; досконало знає свій предмет і методику його викладання; має високий рівень методологічної культури; займається самоосвітою; справедливий і рівний у спілкуванні з усіма учнями; знає правильний вихід із будь-якої педагогічної ситуації і може подолати будь-яку складність як у навчанні, так і у вихованні школярів.

Заняття-семінар «Імідж сучасного вчителя початкових класів». Професійний імідж учителя початкової школи – це інтегральна

характеристика, що охоплює сукупність зовнішніх і внутрішніх особистісних, індивідуальних і професійних якостей педагога та сприяє ефективності педагогічної діяльності [315].

Тим, як педагог спілкується з учнями, він їх виховує. Тому кожне слово педагога, його погляд, жест, зверання до учня – все повинно бути підпорядковане завданню виховання людини високої культури. Дослідження питань іміджу показують, що в списку десяти необхідних для педагога якостей самі вчителі надають сучасному іміджу лише восьме місце, учні ж ставлять імідж педагога на почесне друге місце [351]. Ще давньогрецький письменник та історик Ксенофонт писав: «Ніхто не може нічому навчитися у людини, яка не подобається».

Мета: ознайомити з поняттям «імідж»; визначити принципи його формування, складники іміджу вчителя початкової школи та його роль у професійній діяльності; виділити якості, які сприяють успішному формуванню позитивного професійного іміджу; ознайомити з рекомендаціями щодо формування іміджу сучасного вчителя; акцентувати увагу на необхідності працювати над власним іміджем.

Перебіг заняття

*Перш ніж стати викладачем,
треба стати спочатку хорошою
людиною.*

Квінтіліан

1. Перевірка готовності здобувачів освіти. Вступне слово.
2. Виступи та обговорення питань

Питання для обговорення:

1. Поняття «іміджу», його характеристика та складники.
2. Закони й технології побудови іміджу.
3. Педагогічний етикет.
4. Феноменологія іміджу вчителя початкових класів.
5. Правила мовленнєвої культури вчителя.

6. Роль особистих якостей учителя в професійному іміджі.
7. Самопрезентація та самопозиціонування вчителя.
8. Мода та образ учителя. Зовнішній вигляд.

3. Підведення підсумків.

У підсумку студенти мають зрозуміти, що вчитель, який займається створенням власного іміджу, не тільки має кращий вигляд, а й краще почуватися, більш упевнений і як результат – успішніше працює.

Ще одне питання, яке вирішується на проведених заняттях, це планування майбутньої професії і обов'язково успішної. Умови праці сучасного світу змінили сприйняття поняття «кар'єра» на якісно нове. Побудувати кар'єру нині є необхідною умовою самореалізації особистості. Бажання бути не просто гідним спеціалістом своєї справи, а найкращим – це дуже вагома мотиваційна сила для відмінного навчання та початку професійних звершень, які безумовно пов'язані одне з одним. Для успішної адаптації студентів-випускників до умов реальної професійної діяльності в школі необхідно вже на етапі професійної освіти приділяти увагу питанням планування кар'єри і здійснювати початкове її планування на основі визначення специфічних характеристик кар'єрного потенціалу. З цією метою варто проводити семінарське заняття з подальшим індивідуальним консультуванням.

Семінар «Імідж сучасного вчителя початкових класів».

Мета: ознайомлення з теоретичними основами планування кар'єри; визначення послідовності побудови професійної кар'єри; стимулювання кар'єрного потенціалу; ознайомлення з можливими помилками, які може допустити молодий спеціаліст на початку професійної діяльності; мотивування до відмінного навчання як запоруки майбутнього професійного зростання; формування уявлення про перспективи персонального кар'єрного розвитку студентів.

Обладнання: ТЗН, брошура «Планування кар'єри: 6 кроків до успіху», аркуші формату А4, олівці, фломастери.

Перебіг заняття

1. Перевірка готовності здобувачів освіти.
2. Актуалізація знань.
3. Виступи та обговорення питань

Теми для обговорення:

1. Передумови та планування успішної кар'єри.
2. Етапи розвитку кар'єри.
3. Основні напрями успішного керування кар'єрою.
4. Ознаки проблем вашої кар'єри.
5. Професійна підготовка і професійна майстерність учителя.
6. Самовиховання, саморозвиток та самонавчання як складники професійного становлення.
7. Персональна стратегія кар'єрного розвитку.
8. Професійний старт – перші робочі дні.
9. Перспективи успішної кар'єри вчителя початкових класів.
 4. Робота з брошурою «Планування кар'єри: 6 кроків до успіху».
 5. Робота над укладанням плану розвитку власної кар'єри.
 6. Підведення підсумків.

У підсумку здобувачі освіти доходять висновку, що немає нічого неможливого, головне вірити і вже сьогодні починати формувати чіткий розгорнутий стратегічний план побудови власної кар'єри. Досвід показує, що значна частина студентства, навчаючись за педагогічною спеціальністю, впевнені в тому, що не будуть працювати за обраним фахом, посилаючись на непрестижність, невігідність та неперспективність цієї професії. Запропоноване заняття має на меті запобігти подібним твердженням здобувачів освіти та допомогти їм розкрити власний потенціал і мотивувати до професійних звершень.

Відповідно до етапу формування професійної мотивації до педагогічної діяльності, пов'язаного з оцінкою та самооцінкою доцільно проводити тренінг самопізнання та розвитку впевненості «Повір у себе».

Періоду переддипломної практики передує позитивний досвід майбутніх учителів та сформоване бажання щодо продовження навчальної діяльності з метою вдосконалення професійних компетенцій. Це є характеристикою позитивної мотивації перспективи. Для цього етапу вкрай важливо, щоб здобувачі освіти могли самостійно оцінити власні здібності, визнати та позбутися своїх недоліків. Майбутній учитель початкової школи має бути обґрунтовано впевнений у собі і в класі з учнями, і у спілкуванні з їх батьками, і у взаємодії з колегами. Формування професійної мотивації не завжди вимагає підкріплення успіхів, відповідно до ситуації буває кращим визначення слабких місць здобувача освіти з метою формування у нього диференційованого сприймання своїх можливостей.

Тренінг «Повір у себе».

Мета: сприяти визначенню способів удосконалення сильних якостей здобувачів освіти та важливих життєвих цінностей, трансформувати недоліки в переваги, вдосконалювати вміння виступу перед аудиторією, підвищувати самооцінку, відпрацювати навички впевненої поведінки, розширити уявлення про себе, сприяти самопізнанню.

Обладнання: олівці або фломастери, папір А4.

Література: [84, 140, 295, 381, 382]

Перебіг заняття

1. Перевірка готовності до заняття. Вступне слово

Упевненість у собі – це переживання людиною своїх можливостей як адекватних тим завданням, які перед нею стоять у житті, так і тим, які вона ставить перед собою сама. Упевненість у собі в будь-якій діяльності має місце, коли самооцінка людини відповідає її реальним можливостям. Якщо самооцінка вища (нижча) реальних можливостей, має місце відповідно самовпевненість (непевненість у собі). Упевненість у собі може стати і стійкою якістю особистості. Непевненість у собі і самовпевненість часто пов'язані з негативними емоційними переживаннями, такими, що порушують хід психічного розвитку людини. Сьогодні нас чекає дуже

цікаве заняття, після завершення якого ви упевнено будете готові до будь-яких випробувань.

2. Вправа «Малюнок Я»

Кожен отримує аркуш паперу, олівці та має намалювати автопортрет (як кожен себе уявляє) в алегоричній формі. Це може бути будь-що: картина природи, натюрморт, абстракція, фантастичний світ, гостросюжетна ситуація, щось у стилі ребуса тощо, з чим студент асоціює, пов'язує, пояснює, порівнює себе, свій життєвий стан, свою натуру. Завдання необхідно виконати не пізніше, ніж за десять хвилин після початку.

Коли малюнки готові, необхідно їх зібрати і перемішати. Після цього кожен по черзі вибирає зі стосу малюнок і, демонструючи його групі, просить учасника поділитися враженнями, яка людина могла його намалювати. Чийсь коментар обмежується одним словом, хтось ділиться більш детальними здогадками. Це не найважливіше. Головне – сприяти тому, щоб висловилися всі, включаючи й авторів малюнків. Автору, не називаючи себе, пропонується охарактеризувати свій малюнок.

Обговорення:

Як ви вважаєте, хто з вас намалював цей малюнок? Якими якостями володіє ця людина? Це впевнена в собі людина чи навпаки? Коли висловлювалися про ваш малюнок, які почуття ви переживали? Чи все, висловлене про це на малюнку, збігається з Вашими якостями?

3. Вправа «Я – зірка»

Студенти стоять у колі. Кожен з учасників обирає для себе роль відомої людини, яка йому імпонує, подобається, на яку хоче бути схожий тощо (наприклад, президент, актор, співак, казковий персонаж, літературний герой і т.д). По черзі кожен презентує обраний образ (вербально або невербально: вимовляє якусь фразу або показує будь-який жест, що характеризує його зірку). Решта намагаються назвати образ.

Обговорення:

Чи складно Вам було вибрати для себе образ? Що схожого між Вами і обраною зіркою? Які почуття виникли у вас під час презентації? Ви намагалися показати обрану Вами зірку так, щоб було зрозуміло іншим? Що легше: показувати чи відгадувати?

4. Вправа «Дзеркальне відображення»

Кожен отримує аркуш із таблицею, яку має заповнити. У першу колонку він повинен записати свої недоліки, а в іншу – достоїнства, які компенсують зазначений недолік.

Недолік	Наявне достоїнство

Обговорення:

Яку колонку складніше було заповнити? Чи можна недоліки компенсувати іншими перевагами? Чи можна бути впевненою в собі особистістю і мати багато недоліків? Чи плануєте боротися зі своїми недоліками?

5. Вправа «Три хвилини щастя»

Здобувачі освіти отримують завдання додому кожного вечора приділити три хвилини для того, щоб згадати, як пройшов день. До спеціального нотатника необхідно буде кожного дня записувати три гарних чи приємних спогади минулого дня. Це може бути щось незначне, але приємне: гарний сон, вчасно складене домашнє завдання, відмінна оцінка, романтичний подарунок тощо. Записи потрібно вести кожного дня, щоб зрозуміти сутність та надихнутися. У кінці кожного тижня слід перечитувати перелік приємних подій. Це просте, на перший погляд, завдання спрямує мислення здобувачів освіти на позитив і підвищить упевненість у собі.

6. Вправа «Побажання по колу»

Кожен має побажати своєму сусідові щось позитивне, приємне, гарне.

7. Підсумок

Чи змінилося ваше уявлення про себе? Який досвід ви отримали для себе на цьому тренінгу? Що нового ви дізналися про себе? Які висновки ви зробили для себе?

Конкурс педагогічної майстерності – форма змагання та демонстрації здібностей, підвищення рівня професійної підготовки, виявлення кращих індивідуальних показників, підвищення інтересу до професії, під час якого відбувається стимулювання розвитку ініціативи та творчості, створюються умови для самовираження. Завдання конкурсу – контроль і визначення рівня професійних знань, умінь і навичок; надання можливості продемонструвати свої здібності; виявлення кращих індивідуальних якостей; підвищення інтересу до майбутньої професійної діяльності, рівня професійної підготовки.

Конкурс педагогічної майстерності може проводитися в масштабі факультету в декілька етапів, кожен з яких оцінюється відповідно до визначених критеріїв.

Підготовчий етап конкурсу передбачає самостійну підготовку студентських груп за отриманими завданнями, консультування у викладачів. На цьому етапі важливим було розкрити значення самого конкурсу, створити умови, які викличуть у них інтерес активно брати участь у змаганні і домогтися успіху.

Основний етап, безпосередньо сам конкурс, складається з декількох частин, завдання яких розкрити теоретичну і практичну підготовку здобувачів освіти, їхні уміння працювати в колективі, імпровізувати, творчо вирішувати завдання, а також їхні особисті якості, зокрема почуття гумору. Такий вид діяльності сприяє узагальненню та поширенню позитивного досвіду, підвищенню кількісних і якісних змін у

професійному та особистому зростанні кожного здобувача освіти і групи в цілому.

Реалізація завершувального етапу формування професійної мотивації до педагогічної діяльності також передбачає проведення соціальних акцій, профорієнтаційних години, годин спілкування корекційного та консультативного спрямування.

Запропонована методика формування професійної мотивації до педагогічної діяльності у майбутніх учителів початкових класів дає можливість простежити в динаміці процес формування професійної мотивації, чим створює можливість для інтеграції знань із декількох дисциплін, що вивчаються протягом періоду підготовки здобувачів освіти. Це надає цілісності, системної організованості та сенсу усвідомленого матеріалу, а також забезпечує можливість органічного формування і розвитку як пізнавальної, так і професійної мотивації.

Таким чином, спираючись на отримані результати дослідження, удосконалюючи зміст та форму подання матеріалу, впливаючи на діяльність педагогів, допомагаючи у створенні позитивного мікроклімату на заняттях та в студентському колективі загалом, створюючи ситуації успіху на заняттях, поважне, але водночас і вимогливе ставлення до особистості, акцентування на важливості навчальної дисципліни для майбутньої професії, можна формувати навчальну мотивацію здобувачів освіти протягом періоду навчання. Однак місце, певний етап навчання, спосіб впливу, досягнений рівень професійної мотивації на кожному конкретному етапі вимагають психолого-педагогічного обґрунтування, а весь досвід можливих впливів – серйозного вивчення, обліку індивідуальних властивостей особистості кожного студента.

Висновки до розділу 2

Забезпечення успішного професійного становлення майбутніх учителів початкових класів, більш результативного розвитку їхніх професійних умінь і навичок можливе, якщо будуть створені умови для формування професійної мотивації до педагогічної діяльності, що є основою і рушійною силою професіоналізації особистості.

З опертям на результати аналізу стану формування професійної мотивації до педагогічної діяльності у майбутніх учителів початкових класів визначено кілька педагогічних умов.

У результаті аналізу навчальних планів та робочих програм навчальних дисциплін професійного спрямування, з'ясовано, що в навчальних планах не передбачено опанування дисциплін, які спрямовані на вивчення професійної мотивації, її компонентів, методів формування, а в робочих програмах практично відсутні заняття, які б пояснювали майбутньому вчителю залежність навчально-пізнавальної та професійної мотивації, важливість проектування траєкторії саморозвитку і самореалізації в майбутній педагогічній діяльності, а головне, забезпечили б бажання вчитися та працювати за обраною професією. Натомість прослідковується фрагментарність вивчення мотиваційного феномену, системи ціннісних орієнтацій майбутнього фахівця, шляхів саморозвитку та самоосвіти, а також слабкі міждисциплінарні зв'язки щодо вивчення означеної проблеми.

Професійна підготовки майбутніх учителів початкових класів передбачає не лише озброєння їх певною кількістю знань, професійними компетенціями, не тільки надання програми їх дій, а й формування професійних ідеалів, соціальних установок, особистих і професійних переконань і цінностей, професійної зацікавленості та мотивації, тому першою педагогічною умовою є удосконалення змісту дисциплін професійно орієнтованої підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Виявлено, що забезпечення формування професійної мотивації до педагогічної діяльності майбутнього вчителя початкових класів вимагає зовнішнього управління цим процесом, що визначає необхідність забезпечення психолого-педагогічної підтримки здобувача освіти протягом окреслених етапів формування професійної мотивації. Рівень ефективності психолого-педагогічної підтримки більшою мірою залежить від цілеспрямованого впливу на оптимальний розвиток кожного здобувача освіти. Означений вплив доцільно здійснювати у вигляді психолого-педагогічного супроводу, що інтенсифікує його та урізноманітнює. Залучення майбутнього педагога до активної навчальної і професійної діяльності за умови психолого-педагогічного супроводу передбачає утворення стійкої спрямованості на формування професійних і особистісних якостей. Отже, другою педагогічною умовою є забезпечення психолого-педагогічної підтримки майбутніх учителів початкових класів у процесі їх професійного становлення.

Основне завдання психолого-педагогічного супроводу майбутніх учителів початкових класів під час навчання полягає в оптимальному розвитку кожного на основі психолого-педагогічної підтримки його індивідуальності (здібностей, інтересів, схильностей, розвитку) в умовах спеціально організованої навчальної, практичної та науково-дослідної діяльності у закладі вищої освіти, де здобувач освіти виконує різні функції (навчальну, наукову, організаторську тощо).

Формування професійної мотивації майбутніх учителів початкової школи відрізняється від формування професійної мотивації вчителів інших спеціальностей. Передусім потрібно відзначити важливість ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя, без вивчення яких професійна підготовка студентів у педагогічному закладі вищої освіти неможлива, тому що для переходу а в позицію суб'єкта свого становлення цільові орієнтири повинні бути пов'язані із системою цінностей. Саме тому третьою

педагогічною умовою є аксіологізація професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої освіти.

Результати сучасних психолого-педагогічних досліджень доводять, що цінність може мати спонукальну властивість мотиву у випадку, якщо вона, з одного боку, інтеріоризована вчителем, а з іншого боку, якщо вчитель уміє чітко формулювати цілі власної діяльності, знаходити ефективний засіб їх реалізації, правильно і своєчасно контролювати, оцінювати та коректувати свої дії. Лише в тому випадку, якщо професійне становлення особистості відповідає основним її ціннісним уявленням, можна домогтися єдності особистісного розвитку і професійного зростання особистості.

Сутність формування цінностей педагогічної діяльності полягає в трансформації структурних складових професіоналізму як суспільно значущих цінностей в особистісні та реалізації їх у діяльності. Набувши особистісної значущості, цінності стають внутрішніми регуляторами діяльності вчителя початкових класів. Таким чином, ціннісне ставлення є вищим рівнем ставлення вчителя до своєї педагогічної діяльності.

Модель формування професійної мотивації до педагогічної діяльності у майбутніх учителів початкових класів розроблено на основі професіограми, кваліфікаційних характеристик та окреслених вимог до особистості майбутнього педагога. Вона відтворює логіку процесу становлення професійної педагогічної діяльності майбутніх учителів початкової школи на всіх етапах навчання в педагогічному закладі вищої освіти. Реалізація моделі забезпечує зростання суб'єктної активності здобувача освіти від початку навчання, виходячи з позиції вивчення себе, своїх можливостей, потреб, цінностей, а також уявлення, вимог та особистого ставлення до обраної професії і, як результат, осмислення важливості і цінності для майбутнього професіонала подальшої професійної діяльності. Перехід майбутніх учителів у суб'єктну позицію забезпечує зміна цілей діяльності (навчальної і професійної), яка

зумовлена зміною зовнішньої мотивації на внутрішню, суб'єктно- та ціннісно-орієнтовану.

Формування професійної мотивації здобувачів освіти до педагогічної діяльності необхідно здійснювати на основі положень особистісно орієнтованого, діяльнісного та аксіологічного (ціннісного) підходів у їх тісному взаємозв'язку.

Методика формування професійної мотивації до педагогічної діяльності у майбутніх учителів початкових класів передбачає вдосконалення системи професійної педагогічної підготовки здобувачів освіти та реалізацію визначених педагогічних умов. А це зі свого боку вимагало створення і реалізацію цілого комплексу спеціально розроблених занять із дисциплін профільного спрямування, організаційно-профілактичних заходів, тренінгів, проектної діяльності, консультативної допомоги викладачів, психолога та/або соціального педагога, а також діяльності куратора академічної групи. Реалізація окреслених заходів передбачала використання дидактичного інструментарію, який містить комплекс методів, організаційних форм і засобів навчання, застосування яких визначається на кожному етапі залежно від поставлених завдань. Поряд із традиційними методами навчання у вищій школі використовувалися активні і рефлексивні методи, методи залучення до майбутньої професії, методи формування, розвитку та стимулювання мотивації. Вибір методів навчання залежить від раціонально підібраної форми організації навчання, в умовах якого на основі реалізації дидактичних принципів поєднуються теоретичне і практичне навчання.

ВИСНОВКИ

У монографії в теоретичному обґрунтуванні та методичному і практичному аспектах розв'язано наукове завдання формування професійної мотивації до педагогічної діяльності майбутніх учителів початкових класів. Результати дослідження дають підстави зробити такі висновки:

1. На основі вивчення психолого-педагогічної та науково-методичної літератури проаналізовано проблематику дослідження, пов'язану з дефініюванням поняття «мотив», визначенням його природи, структури, узагальненням видів мотивів їх класифікації. Установлено, що професійна мотивація стає компенсаторним чинником за умов недостатнього розвитку здібностей студентів. Визначено, що в процесі освоєння професії, навчання та практичної діяльності відбувається розвиток і трансформація мотиваційної структури суб'єкта діяльності: загальні мотиви особистості трансформуються в практичні, а зі зміною рівня професіоналізму змінюється і система професійних мотивів.

Проведений аналіз проблеми формування професійної мотивації до педагогічної діяльності майбутніх учителів початкових класів дає підстави стверджувати, що вона досліджена не повною мірою. Практично відсутні наукові праці, в яких висвітлено вирішення проблеми формування професійної мотивації саме в майбутніх учителів початкових класів протягом навчання та після закінчення закладу вищої освіти, що обумовлює актуальність обраної проблематики.

2. Теоретичний аналіз психолого-педагогічних досліджень питання професійної мотивації засвідчив, що її сутність пояснюють відповідно до різних підходів, ураховуючи теорію ієрархії мотивів, розвиток особистості фахівця як внутрішніх рушійних чинників, розвиток професіоналізму й особистості, орієнтації здобувача освіти на теорію діяльності.

Уточнено сутність *професійної мотивації до педагогічної діяльності майбутніх учителів початкових класів*, яку потрактовано як усвідомлене прагнення до професійної самореалізації, ефективної професійної діяльності на основі фахової самоідентифікації. Означена мотивація полягає в інтеграції спонукань, пов'язаних із навчальною та професійною діяльністю, основою якої є взаємна трансформація пізнавальних і професійних мотивів. А особистісний компонент спонукає здобувача освіти до самовдосконалення та безперервного професійного розвитку.

Встановлено, що підготовка студентів у педагогічних закладах вищої освіти передбачає формування професійної мотивації в майбутніх учителів початкових класів, і цей процес відрізняється від формування професійної мотивації студентів інших закладах вищої освіти.

Професійну мотивацію до педагогічної діяльності майбутнього вчителя початкових класів розглядаємо як динамічне структурно-рівневе утворення, що відображає єдність компонентів: пізнавального, потребового, особистісного. Відповідно до компонентів визначено одноіменні критерії, а також показники і рівні сформованості професійної мотивації (початковий, достатній, високий) та подано їх опис.

3. Результати наукового пошуку дали можливість виявити та теоретично обґрунтувати педагогічні умови формування професійної мотивації до педагогічної діяльності майбутніх учителів початкових класів, а саме: удосконалення змісту дисциплін професійно орієнтованої підготовки майбутніх учителів початкових класів; забезпечення психолого-педагогічної підтримки майбутніх учителів початкових класів у процесі їхнього професійного становлення; аксіологізація професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої освіти. Реалізація педагогічних умов охоплює комплекс заходів, які передбачають доповнення змісту навчальних дисциплін та педагогічної практики, а також проведення організаційно-профілактичних заходів.

4. Розроблено структурно-функціональну модель, складниками якої є взаємопов'язані цільовий, змістовий, організаційно-діяльнісний, оцінно-результативний блоки. Доведено, що ефективність формування професійної мотивації до педагогічної діяльності в майбутніх учителів початкових класів забезпечується дотриманням визначених педагогічних умов.

Схарактеризовано методику формування професійної мотивації до педагогічної діяльності майбутніх учителів початкових класів. Вона ґрунтується на впровадженні розроблених занять із профільних дисциплін («Педагогіка», «Методика виховної роботи», «Основи педагогічної майстерності»), заходів психолого-педагогічного супроводу в процесі професійної підготовки студентів, комплексу спеціальних заходів особистісного розвитку студентів та роботи куратора, в яких системно та послідовно відображаються змістові й ціннісні особливості професійної діяльності майбутніх учителів початкових класів, формується свідоме ставлення до навчання, створюються умови, що сприяють прискоренню адаптації студентів до навчання в закладах вищої освіти. Поряд із традиційними методами навчання у вищій школі застосовуються активні та рефлексивні методи, методи залучення до майбутньої професії, методи формування, розвитку та посилення мотивації, метод проектів.

Дослідження не вичерпує всього комплексу питань, пов'язаних із формуванням професійної мотивації в майбутніх учителів початкових класів до педагогічної діяльності. Подальше вивчення цієї проблеми потребує науково обґрунтованого пошуку нових форм і методів навчання, спрямованих на формування професійної мотивації студентів; визначення впливу рівня сформованості професійної мотивації на професійно-педагогічну діяльність випускників; забезпечення стійкості сформованої професійної мотивації після закінчення закладу вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.

1. Абдрафикова А. Р., Кавиева А. Р. Система профессиональных педагогических ценностей в представлениях студентов – будущих педагогов. *Модернизация педагогического образования: Сборник научных трудов Международного форума (Казань, 3-5 июня 2015 года)* / под ред. Р. А. Валеевой. Казань, 2015. С. 3-7. URL: https://kpfu.ru/staff_files/F1860405159/SBORNIK.pdf.
2. Абдуллина О. А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования : для пед. спец. высш. учеб. завед. 2-е изд., перераб. и доп. Москва, 1990. 141 с.
3. Айзерман М. А., Алескеров Ф. Т. Выбор вариантов: основы теории. Москва, 1990. 236 с.
4. Акімова О. М., Ільїна О. О., Павлова О. Г., Потапова Н. В. Методика виховної роботи в школі: робочий зошит / за заг. ред. Т. Ф. Отрошко. Харків, 2017. 68 с.
5. Амонашвили Ш. А. Основы гуманной педагогики. Книга 5. Учитель. Москва, 2013. 240 с.
6. Ананьев Б. Г. Психология и проблемы человекознания : избр. психол. тр. / под ред. А. А. Бодалева; Акад. пед. и соц. наук, Моск. психол.-соц. ин-т. Москва; Воронеж, 1996. 382 с.
7. Андреева Т. А. Трансформации в общественном бытии и ценностные ориентации личности. *Гуманитарный журнал*. 2006. №1–2. С. 12-17.
8. Андрущенко Т. В. Національне та загальнолюдське як домінантні цінності сучасної освітньої політики (європейський контекст). *Мультиверсум. Філософський альманах*. 2015. Вип. 9–10. С. 117-134. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Multi_2015_9-10_11.
9. Анисимов С. Ф. Теория ценностей в отечественной философии XX века. *Вестник Московского университета*, 1994. Серия 7. №4. С. 34-42.

10. Анисимов С. Ф. Ценности реальные и мнимые. Москва, 2005. 181с.
11. Апшин Ф. Н. Основы современных теорий мотивации. Майкоп, 2001. 56 с.
12. Аридин В. М., Атанов Г. О. Навчальна діяльність студентів. Довідковий посібник для абітурієнтів, студентів, молодих викладачів. Донецьк, 2000. 80 с.
13. Артемова Л. В. Історія педагогіки України : підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ, 2006. 424 с.
14. Архипова И. В. Мотивационные механизмы формирования и развития специальных (педагогических) способностей : дисс... канд. пед. наук: 19.00.01. Новосибирск, 1995. 201 с.
15. Асадулин Р.М., Хамитов Э.Ш., Хозиев В.С. Профессиональная педагогическая подготовка в переломные периоды развития общества. Уфа, 2001. 264 с.
16. Асеев В. Г. Мотивация поведения и формирование личности. Москва, 1976. 158 с.
17. Бабанский Ю. К. Проблемы повышения эффективности педагогических исследований. Москва, 1982. 192 с.
18. Бадмаев Б. Ц. Психология в работе учителя: в 2 кн. Москва, 2000. 240 с.
19. Бадмаева Н. Ц. Влияние мотивационного фактора на развитие умственных способностей : монография. Улан-Удэ, 2004. 280 с.
20. Бадюл С. С. Професійно-педагогічні цінності як психолого-педагогічна основа процесу становлення майбутнього вчителя початкових класів. *Рідна школа*. 2002. № 6(869). С. 14-15.
21. Бакшаева Н.А. Развитие познавательной и профессиональной мотивации студентов педагогического вуза в контекстном обучении: автореф. дисс... канд. психол. наук. : 19.00.07. Москва, 1997. 21 с.
22. Баньковская Н. И. Представления о мотивации к самообразованию учащихся в современной психологии. *Известия ТулГУ*.

Гуманитарные науки. 2011. №2. С. 342–352. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/predstavleniya-o-motivatsii-k-samoobrazovaniyu-uchaschihsya-v-sovremennoy-psihologii>.

23. Барбіна Є. С. Гуманізація освіти : навчально-методичний посібник. Херсон, 2008. 52 с.

24. Барковская М. Г., Осин А. К. Исследование мотивации педагогической деятельности. *Успехи современного естествознания*. 2013. № 10. С. 129-132. URL: http://www.rae.ru/use/?section=content&op=show_article&article_id=10002189.

25. Батаршев А. В. Система психолого-педагогического сопровождения профессионально-личностного развития педагога. *Человек и образование*. Москва, 2015. №1 (42). С. 16-21. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sistema-psihologo-pedagogicheskogo-soprovozhdeniya-professionalno-lichnostnogo-razvitiya-pedagoga>

26. Батаршев В. А. Учебно-профессиональная мотивация молодежи : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. Москва, 2009. 192 с.

27. Безюлева Г. В. Психолого-педагогическое сопровождение профессиональной адаптации учащихся и студентов : монография. Москва: Изд-во МПСИ, 2008. 320 с.

28. Безюлева Г. В. Комплексное психолого-педагогическое сопровождение профессионального самоопределения студентов колледжей и вузов. *Известия Академии педагогических и социальных наук*. Часть II. Москва, 2008. С. 102-109.

29. Белкин А.С. Основы возрастной педагогики : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. Заведений. Москва, 2000. 192 с.

30. Беловолова С. П., Орлова Р. А. Готовность учителя к профессионально-педагогической деятельности как качество личности. *Сибирский педагогический журнал*. 2008. № 14. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/gotovnost-uchitelya-k-professionalno-pedagogicheskoy-deyatelnosti-kak-kachestvo-lichnosti>.

31. Бех І. Д. Виховання особистості : в 2 кн. : кн. 1. Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади : навч.-метод. видання. Київ, 2003. 280 с.
32. Бех І. Д. Духовні цінності в розвитку особистості. *Педагогіка і психологія*. 1997. № 1. С. 124-129.
33. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : наук.-метод. посіб. Київ, 1998. 203 с.
34. Битянова М. Р. Организация психологической работы в школе. Москва, 1997. 298 с.
35. Білоусова Н. Педагогічні умови формування потреби у самовдосконаленні в учнів молодшого підліткового віку. *Рідна школа*. 2010. № 6. С. 45-49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsh_2010_6_12.
36. Бірюк Л. Я. Формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя початкових класів у процесі професійної підготовки (психолого-педагогічний аспект) : навч. посіб. Глухів : РВВ ГДПУ, 2008. 160 с.
37. Бірюк О. О. Психологічні особливості професійної мотивації педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів нового типу : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.10. Київ, 2012. 281 с.
38. Бобкова Т. С., Бобков О. Б. Психолого-педагогическая модель формирования учебно-профессиональной мотивации студентов экономического вуза. *Научно-методический электронный журнал «Концепт»*. 2014. № 4. С. 6-10. URL: <http://e-koncept.ru/2014/14532.htm>.
39. Богданова І. М. Педагогічна інноватика : навч. посібник. Одеса, 2000. 148 с.
40. Бодров В. А. Психология профессиональной пригодности : учеб. пособие для вузов. Москва, 2001. 511 с.
41. Божович Л. И. Проблема развития мотивационной сферы ребенка. *Избранные психологические труды. Проблемы формирования личности*. Москва, 1995. С. 20-55.

42. Божович Л. И. Проблемы формирования личности. *Избранные психологические труды*. 2-е изд. Москва; Воронеж, 1997. 349 с.

43. Божович Л. И. Проблемы формирования личности : избр. психол. тр. / под ред. Д. И. Фельдштейна. 3-е изд. Москва; Воронеж, 2001. С. 342-348.

44. Бондаревская Е. В., Кульневич С. В. Педагогика: личность в гуманистических теориях и системах воспитания: учеб. пособие для студ. сред. и высш. пед. учеб. заведений, слушателей ИПК и ФПК. Ростов на Дону : Учитель, 1999. 560 с.

45. Бордовская Н. В., Розум С. И. Психология и педагогика : учеб. для вузов. Санкт-Петербург, 2011. 620 с.

46. Бордовская Н.В., Реан А. А. Педагогика : учеб. для вузов. Санкт-Петербург, 2000. 304 с.

47. Боровских А. В., Розов Н. Х. Категория деятельности и деятельностные принципы в педагогике. *Вопросы философии*. 2012. № 5. С. 90-102. URL:

http://vphil.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=530.

48. Братусь Б. С. Аномалии личности. Москва, 1988. 301 с.

49. Будник О. Б. Педагогічна практика в початковій школі : посібник / за ред. О. Б. Будник. Івано-Франківськ, 2016. 308 с.

50. Буева Л. П. Духовность и проблемы нравственной культуры: Выступление на «круглом столе» «духовность, художественное творчество, нравственность». *Вопросы философии*. 1996. № 2. С. 3-9.

51. Булах І. С. Психологічні основи особистісного зростання підлітків : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.07. Київ, 2004. 42 с.

52. Бухтеева Е. Е., Кравец О. И. Педагогические условия формирования мотивации к профессиональной деятельности. *Среднее профессиональное образование*. 2013. № 2. URL:

<http://cyberleninka.ru/article/n/pedagogicheskie-usloviya-formirovaniya-motivatsii-k-professionalnoy-deyatelnosti>.

53. Бучевська Л. М. Психологічний супровід навчально-виховного процесу. *Таврійський вісник освіти*. Херсон, 2015. № 1. С. 239-243.

54. Варенко Т. К. Аксиологічний підхід та доцільність його реалізації в сучасній системі вищої педагогічної освіти URL: http://www.dspace.univer.kharkov.ua/.../2/Axiological_Approach_Varenko.doc.

55. Варій М. Й. Психологія особистості : навч. посіб. Київ, 2008. 592 с.

56. Вашуленко М. С. Комплексний підхід до фахової підготовки сучасного вчителя початкових класів: монографія. Глухівський НПУ ім. О. Довженка, 2012. 286 с.

57. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь, 2005. VIII. 1728 с.

58. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход. Москва, 1991. 206 с.

59. Вербицкий А. А. Бакшаева Н.А. Развитие мотивации студентов в контекстном обучении : монография. Москва, 2000. 200 с.

60. Вербицкий А. А. Компетентностный подход и теория контекстного обучения : материалы к четвертому заседанию методологического семинара (Москва, 16 ноября 2004 года). Москва, 2004. 84 с.

61. Вербицкий А. А., Платонова Т. А. Формирование познавательной и профессиональной мотивации студентов. Москва, 1986. 40 с.

62. Вилюнас В. К. Психологические механизмы мотивации человека. Москва, 1990. 288 с.

63. Вилюнас В. К. Психология эмоций [электронный ресурс] Гиппенрейтер. URL : http://www.koob.ru/books/common_psychology/osnovnie_problemi_psihologicheskoy_teorii_emocij.rar.

64. Виселко А. Д. Психолого-педагогічний супровід адаптації іноземних студентів. Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Педагогіка і психологія. 2017. с. 69-73. URL : <http://ir.duan.edu.ua/bitstream/123456789/543/1/13.pdf>

65. Вища освіта і Болонський процес : підручник / Г. Ф. Пономарьова та ін. Харків, 2011. 304 с.

66. Вієвська М., Красовська Л. Формування мотивації фахівця до безперервної професійної освіти. *Вища школа*. Київ, 2011. № 1. С. 75-82.

67. Вітвіцька С. С. Педагогічний аспект проблеми цінностей та цінносних орієнтацій молоді. *Теорія і практика формування громадянських цінностей старшокласників* : зб. наук.-метод. праць; за ред. Л. В. Корінної. Житомир, 2004. С. 34-35.

68. Власова О. І. Педагогічна психологія : навч. посіб. Київ, 2005. С. 192-202.

69. Володько В. М. Основні компоненти загальнопедагогічної підготовки майбутнього вчителя. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія*. Київ, 2001. Вип. 3. С. 25-42.

70. Воробьева О. В. Профессиональная подготовка будущего учителя начальных классов в современных образовательных условиях. Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологии: сб. ст. по матер. XXI междунар. науч.-практ. конф. Часть I. Новосибирск, 2012. URL: <https://sibac.info/conf/pedagog/xxi/29739>.

71. Гаврилова О. В. Взаимосвязь удовлетворённости и мотивации деятельности студентов в системе многоуровневого образования : автореф. дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.05. Казань, 2000. 22 с.

72. Газман О. С. Педагогическая поддержка детей в образовании как инновационная проблема. Новые ценности образования: десять концепций и эссе. Москва, 1995. 58 с.

73. Галаль Абдо Саид Салем. Структура профессиональной мотивации у студентов педагогических университетов : автореф. дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Санкт-Петербург, 2001. 28 с.

74. Гарієвський Ю. В. Педагогічні цінності – об'єкт дослідження педагогічної аксіології. Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ. Запоріжжя, 2013. Вип. 1. С. 19-26. URL : file:///C:/Users/HOME/Downloads/Ppog_2013_1_5.pdf

75. Гладуш В. А., Лисенко Г. І. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія : навч. посіб. Донецьк, 2014. 416 с.

76. Гладуш В. А., Приходько Т. П. Організація та проведення педагогічної практики студентів. Дніпропетровськ, 2015. 108 с.

77. Глуханюк Н. С. Психология профессионализации педагога. 2-е изд., доп. Екатеринбург, 2005. 261 с.

78. Годфруа Ж. Что такое психология. В 2-х т. Т. 1: пер. с франц. Москва, 1992. 496 с.

79. Головатий Н. Ф. Социология молодежи : курс лекцій Київ, 1999. 224 с.

80. Головей Л.А. Психология становления субъекта деятельности в периоды юности и взрослости : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.13. Санкт-Петербург, 1996. 21 с.

81. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ, 1997. С. 217.

82. Гончарова О. Л. Педагогическая поддержка самоопределения обучающихся в условиях преемственности начального и среднего профессионального образования – социально-педагогическая проблема: материалы II Всерос. наук.-практ. конф. Москва, 2008. С. 357-360.

83. Горбатюк А. Н. Процесс адаптации первокурсников и профессионально-личностное развитие студентов в условиях психолого-педагогического сопровождения в вузе. *Известия Академии педагогических и социальных наук*. Часть II. Москва, 2008. С. 213-217.

84. Горбушина О. П. Психологический тренинг. Секреты проведения. Санкт-Петербург, 2008. 176 с.

85. Гребенюк О., Гребенюк Т. Основы педагогики индивидуальности : учебн. пособ.. Калининград, 2000. 572 с.

86. Гребенюк Т. Б. Формирование индивидуальности будущего педагога в процессе профессиональной подготовки : автореф. дис. ...д-ра пед. наук : 13.00.08. Ярославль, 2000. 45 с.

87. Гречуха І. А. Адаптаційний тренінг як засіб ціннісної підтримки студентів першокурсників : матеріали ІІ Міжрегіонального семінару з впровадження програми ціннісної підтримки розвитку здібностей та обдарованості «Три кроки». Житомир, 2009. С. 24-26.

88. Гузева Н. Ю. Формирование профессионально-значимых ориентаций будущего учителя в условиях педколледжа : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Оренбург, 1998. 18 с. URL:

<http://www.dslib.net/obw-pedagogika/formirovanie-professionalno-znachimyh-orientacij-buduwego-uchitelja-v-uslovijah.html>.

89. Гуревич Р. С., Кадемія М. Ю. Інформаційно-телекомунікаційні технології в навчальному процесі та наукових дослідженнях : навч. посібник для студентів пед. ВНЗ і слухачів ін-тів післядипломної освіти. Київ, 2006. 390 с.

90. Давыдов В. В. Теория развивающего обучения. Москва, 1996. 544 с.

91. Демінська Л. О. Аксіологічний підхід у педагогічному процесі. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2010. № 14. С. 101-104. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Snsv/2010_4/10delapp.pdf.

92. Деятельностный подход в психологии: проблемы и перспективы: сб. науч. трудов / под. ред. В. В. Давыдова, Д.А. Леонтьева. Москва, 1990. 180 с. URL: <https://istina.msu.ru/collections/3653789/>.

93. Деніжна С. О., Сова М. О. Практикум з основ педагогічної майстерності : навчальний посібник. Київ, 2010. 146 с.

94. Джумагулова А. Ф. Особенности профессиональной мотивации молодых специалистов : автореф. дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.03. Санкт-Петербург, 2010. 26 с.

95. Додонов Б. И. Структура и динамика мотивов деятельности. *Вопросы психологии*. 1984. № 4. С. 126-130. URL : <http://lib.mgppu.ru/opacunicode/index.php?url=/notices/index/IdNotice:34453/Source:default>.

96. Дубасенюк О. А. Професійна педагогічна освіта: особистісно орієнтований підхід : монографія. Житомир, 2012. 436 с.

97. Дубасенюк О. А., Вознюк О. В. Професійно-педагогічні задачі типологія та технологія розв'язання : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Житомир, 2010. 272 с.

98. Дубасенюк О. А. Дослідження мотиваційних чинників професійного становлення вчителя. *Психологічні та педагогічні проблеми педагогічної дії* : зб. наук. праць у 2-х ч. Ч. 2 / за наук. ред. Л. О. Хомич, О. М. Ігнатович. Харків, 2012. С. 207-218.

99. Ежевская Т. И. Ценности как важный психологический ресурс личности. *Гуманитарный вектор. Серия: Педагогика, психология*. 2010. № 2. С. 55-59 URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tsennosti-kak-vazhnyy-psihologicheskiy-resurs-lichnosti>.

100. Енциклопедія освіти / *Академія пед. наук України*; головний редактор В. Г. Кремінь. Київ, 2008. С. 528.

101. Ефимова Е. М. Аксиологический подход как методологическая основа формирования социальной устойчивости профессионала URL: <http://www.sgu.ru/sites/default/files/textdocsfiles/2013/07/15/efimova.pdf>.

102. Євдокімова О. О. Теорія і практика психологічного супроводу навчально-виховного процесу у вищому технічному навчальному закладі : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.07. Київ, 2011. 42 с.

103. Євтодюк А. В. Аксиологічні засади сучасної системи освіти України. *Педагогічний пошук*. Луцьк, 2014. № 2. С. 12-15.

104. Єрмакова С. С. Формування професійно-педагогічних цінностей у майбутніх учителів початкових класів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2003. 266 с.

105. Єрохін С. А., Нікітіна І. В., Нікітін Ю. В. Концепція професійної мотивації студентів як фактору конкурентності на ринку праці. *Юридична наука*. 2011. № 1. С. 20-27. [URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2011_1_3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2011_1_3).

106. Забродин Ю. М. Психология личности и управление человеческими ресурсами. Москва, 2002. С. 123-151.

107. Занюк С. С. Психологія мотивації : навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ, 2002. 302 с.

108. Зеер Е. Ф. Психология профессий : учеб. пособ. для студ. вузов. 2-е изд., перероб., доп. Москва; Екатеринбург, 2003. 336 с.

109. Зеер Э. Ф. Психология профессионального образования : учеб. пособие. 3-е изд., перераб. Москва; Воронеж, 2008. 480 с.

110. Зелінська Т. М., Воронова С. В. Формування мотивації досягнення у майбутніх учителів. 2-е вид. Черкаси, 2005. 103 с.

111. Зимняя И. А. Педагогическая психология : учебник для вузов. 3-е издание, пересмотренное. Москва; Воронеж, 2010. 448 с.

112. Зимянський А. Етапи та завдання психолого-педагогічного супроводу особистісного розвитку майбутнього педагога. *Молодь і ринок*. Дрогобич, 2016. № 6. С. 40-43 URL:
file:///C:/Users/HOME/Downloads/Mir_2016_6_10.pdf.

113. Золотых Н. В., Остроумова Е. Н. Психолого-педагогическое сопровождение профессионально-личностного становления студентов вуза. *Образование и наука*. Екатеринбург, 2011. №5. URL:
<https://cyberleninka.ru/article/n/psihologo-pedagogicheskoe-soprovozhdenie-professionalno-lichnostnogo-stanovleniya-studentov-vuza>.

114. Зуева О. А. Формирование мотивации самообразования у студентов в системе высшего профессионального образования: автореф.

дисс. ... кан. психол. наук : 13.00.08. Волгоград, 2004. 22 с. URL: <http://nauka-pedagogika.com/viewer/101556/a?#?page=28>.

115. Зязюн И. А., Лебедик Н. П. Социальная зрелость и педагогическое мастерство учителя. *Сов. педагогика*. 1991. № 6. С. 28-34 с.

116. Иванников В. А. Основы психологии. Москва, Питер, 2010. 327 с.

117. Ивин А. А. Аксиология. Москва, 2006. 390 с.

118. Ильин В. С. О концепции целостного учебно воспитательного процесса. Москва, 2012. № 4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/o-kontseptsii-tselostnogo-uchebno-vospitatelnogo-protsesssa>.

119. Ильин Е. П. Мотивы человека: теория и методы. Киев, 1998. 291 с.

120. Ильичёва В. А. Личностное взаимодействие преподавателя и студентов как фактор профессионального развития будущего учителя. *Педагогические технологии в образовательном процессе вуза: сб. науч. тр.* Череповец, 1999. С. 26-31.

121. Ипполитова Н. В. Интегративно-деятельностный подход в довузовской подготовке будущих учителей. *Наука и образование Зауралья*. 1998. № 2(3). С. 21-23.

122. Иванова Н. Мотивація фахівця до професійної діяльності: поняття, зміст та функції. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. Київ, 2016. Вип. 1. С. 21-24.

123. Іллін Є. П. Мотивація і мотиви : навчальна книга / переклад з рос. мови, передмова та примітки Т. В. Тадеєвої. Тернопіль, 2013. 512 с.

124. Інноваційні педагогічні технології у системі неперервної професійної освіти : монографія / за ред. С. С. Вітвицької. Житомир, 2015. 368 с.

125. Історія педагогіки / за ред. М. В. Левківського, О. А.

Дубасенюк. Житомир, 1999. 336 с.

126. Каган М. С. Философская теория ценности. Санкт-Петербург, 1997. 205 с.

127. Казакова Е. И. Комплексное сопровождение развития учащихся в образовательном процессе (аналитические материалы). Санкт-Петербург, 1998. 213 с.

128. Казакова Е. И., Тряпицына А. П. Диалог на лестнице успеха. Школа на пороге нового века. Санкт-Петербург, 1997. 126 с.

129. Калашникова Л. Я. Профессионально ориентированная подготовка будущего специалиста в цикле предметных дисциплин. *Гуманитарный вектор. Серия: Педагогика, психология*. 2009. № 3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/professionalno-orientirovannaya-podgotovka-buduschego-spetsialista-v-tsikle-predmetnyh-distiplin>.

130. Калюжна Т. Г. Педагогічна аксіологія в умовах модернізації професійно-педагогічної освіти : монографія / за наук. ред. О. В. Уваркіної. Київ, 2012. 128 с.

131. Камалова Л. А. Психолого-педагогическое сопровождение профессионального становления студентов – будущих учителей начальных классов. *Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки*. 2014. № 1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/psihologo-pedagogicheskoe-soprovozhdenie-professionalnogo-stanovleniya-studentov-buduschih-uchiteley-nachalnyh-klassev>.

132. Каньоса Н. Г. Особливості формування професійної мотивації студентів вищого педагогічного закладу. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. Київ, 2012. Вип. 11. С. 50-56.

133. Капланский А. В., Забрамная С. Д. Психолого-педагогическая концепция «сопровождения» в образовательном учреждении. *Инновации в российском образовании: специальное (коррекционное) образование*. Москва, 2000. 80 с.

134. Караваев А. Ф., Андреев О. С., Обухова Е. С. Мотивационная основа профессионального становления личности сотрудника. *Психопедагогика в правоохранительных органах*. 2003. №2.

URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/motivatsionnaya-osnova-professionalnogo-stanovleniya-lichnosti-sotrudnika>

135. Каргина Е. М. Формирование профессиональной мотивации будущих специалистов : автореф. дисс. ... кан. пед. наук : 13.00.08. Пенза, 2004. 24 с.

136. Карнаухов В. А. Особенности мотивационно-смысловой сферы личности студентов-первокурсников педагогических вузов : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Белгород, 1997. 16 с.

137. Карпова Е. В. Мотивация достижения в структуре мотивационного обеспечения учебной деятельности и методика ее диагностики. *Ярославский педагогический вестник*. 2012. № 2 – Том II. С. 328–333. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/motivatsiya-dostizheniya-v-strukture-motivatsionnogo-obespecheniya-uchebnoy-deyatelnosti-i-metodika-ee-diagnostiki>.

138. Кацова Л. І. Формування професійного інтересу у майбутніх учителів у процесі педагогічної практики : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2005. 19 с.

139. Киреев О. В. Професійно-орієнтована підготовка майбутнього вчителя. URL: http://www.library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/10/visnuk_6.pdf.

140. Кирейчева Е. В., Кирейчев А. В. Психологический тренинг развития Я-концепции. Ялта, 2006. 80 с.

141. Клепцова Е. Ю., Рубцова Д. О. Проблемы мотивации студентов вуза. *Научно-методический электронный журнал «Концепт»*. Киров, 2016. Т. 32. С. 60-66. URL: <http://e-koncept.ru/2016/56665.htm>.

142. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. 2-е изд., испр. Москва, 2005. 304 с.

143. Клочко В. І. Формування мотивації навчально-пізнавальної діяльності студентів технічних спеціальностей : монографія. Вінниця, 2012. 188 с.

144. Ковалев А. И. Мотивы поведения и деятельности. Москва, 1988. 192 с.

145. Ковзиридзе М. А. Формирование профессиональной мотивации студенческой молодежи : автореф. дисс. ... канд. соц. наук : 22.00.08. Москва, 2011. 21 с.

146. Козелова Н. А. Критерии, показатели, уровни сформированности коммуникативной компетентности студентов агроинженерного вуза. Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологии: сб. ст. по матер. II междунар. науч.-практ. конф. № 2. Часть II. Новосибирск, 2010. URL: <https://sibac.info/conf/pedagog/ii/35531>.

147. Козяр М. М., Коваль М. С. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ, 2013. 327 с.

148. Колесник Е. А. К вопросу о профессиональной мотивации как основе успешности обучения студентов вузов. *Здоровье и образование в XXI веке*. 2016. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-professionalnoy-motivatsii-kak-osnove-uspeshnosti-obucheniya-studentov-vuzov>.

149. Колот А. М. Мотивація, стимулювання й оцінка персоналу : навч. посібник. Київ, 1998. С. 8-15, 38-47.

150. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року : розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 р. № 988-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249613934>.

151. Корнилова А. Г. Личностно-развивающий подход в системе профессиональной подготовки будущих учителей. *Научный журнал*

«Успехи современного естествознания». Москва, 2007. № 8. С. 101-104.

152. Коротаева Е. В., Матвейчук Е. Н. Профессиональные ценности профессии педагога: понятия и классификации. *Философия образования*. Новосибирск, 2012. № 3. С. 11.

153. Косенко Л. Л. Педагогическая поддержка как актуальная современная парадигма. *Молодой ученый*. Казань, 2017. № 51. С. 77-81. URL <https://moluch.ru/archive/185/47305/>.

154. Коссов Б. Б. Личность: теория, диагностика и развитие. Москва, 2000. 240 с.

155. Котова И. Б., Шиянов Е. Н. Педагог: профессия и личность. Ростов на Дону, 1997. 144 с.

156. Кочарян О. С., Фролова Є. В., Павленко В. М. Структура мотивації навчальної діяльності студентів : навч. посіб. Харків, 2011. 40 с.

157. Красовська О. Обґрунтування цілей професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи в галузі мистецької освіти засобами інноваційних технологій. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. № 9 (Ч. 1), 2014 С. 94-101. URL : http://www.library.udpu.org.ua/library_files/probl_sych_vchutela/2014/9_1/Olg_a_Krasovska.pdf .

158. Кремень В. Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації (Факти, роздуми, перспективи). Київ, 2003. 216 с.

159. Кривоногова А. С. Формирование мотивации студентов к профессионально-педагогической деятельности в процессе освоения рабочей профессии : автореф. дисс. ... кан. пед. наук: 13.00.08. Екатеринбург, 2013. 20 с.

160. Крупський Я. В., Михалевич В. М. Тлумачний словник з інформаційно-педагогічних технологій : словник. Вінниця, 2010. 72 с.

161. Крюков В. В. Введение в аксиологию : учебное пособие. Новосибирск, 2002. 76 с.

162. Кузнецова Т. И. Психолого-педагогическое сопровождение

будущих социальных работников в процессе профессиональной подготовки в вузе. *Молодой ученый*. Казань, 2014. № 21.1. С. 182-185. URL: <https://moluch.ru/archive/80/13848/>.

163. Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. Москва, 1990. 119 с.

164. Кузьмина Э. М. К вопросу о ценностях педагогической деятельности. *Проблемы и пути повышения эффективности воспитания студенческой и учащейся молодежи*: материалы Всерос. науч.-практ. конф. URL: http://www.uni-altai.ru/Journal/vestnik/ARHIW/N2_2000/list/list170.html.

165. Кулешова В. В. Формування пошуково-дослідницьких умінь майбутніх інженерів-педагогів у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук Київ, 2007. 17 с. URL: [http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=REF&P21DBN=REF&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A=&S21COLORTERMS=1&S21STR=%D0%9A%D1%83%D0%BB%D0%B5%D1%88%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%92\\$](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=REF&P21DBN=REF&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A=&S21COLORTERMS=1&S21STR=%D0%9A%D1%83%D0%BB%D0%B5%D1%88%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%92$)

166. Кулюткин Ю. Н. Личностные факторы развития познавательной активности учащихся в процессе обучения. *Вопросы психологии*. 1984. № 5. С. 41-45. URL: <http://www.voppsy.ru/issues/1984/845/845041.htm>.

167. Купаевцев А. В. Деятельностная альтернатива в образовании. *Педагогика*. 2005. № 10. С. 27-33.

168. Курлянд З. Н. Личностно-ориентированное педагогическое образование как фактор формирования ценностных ориентаций будущих учителей. *Народное образование*. Москва, 2004. № 4. С.86-97.

169. Курок В. П. [Інноваційні тенденції у підготовці вчителя у вищій школі](#). *Педагогічні науки*. Випуск 48. Херсон : Видавництво ХДУ, 2008. С. 235-240.

170. Курок В. П. Мотивація учіння як провідний чинник пізнавальної активності студентів у ВНЗ. *Молодь і ринок: щомісяч. наук.-пед. журн.*, Дрогобич. 2015. С. 53-56. URL: file:///C:/Users/HOME/Downloads/Mir_2015_2_12.pdf

171. Ларина Е. А. Исследование структуры и динамики мотивационной сферы личности студентов. Известия Самарского научного центра РАН. 2009. №4-5. С. 1218-1226 URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/issledovanie-struktury-i-dinamiki-motivatsionnoy-sfery-lichnosti-studentov>

172. Ларина Е. А. Структура и динамика мотивационной сферы личности студентов разных направлений профессионального образования : автореф. дисс. ... кан. психол. наук : 19.00.01. Москва, 2010. 26 с.

173. Леви В. Л. Искусство быть другим. Санкт-Петербург, 1993. 189 с.

174. Левин К. Динамическая психология: избранные труды. Под общ. ред. Д. А. Леонтьева и Е. Ю. Патяевой; [сост., пер. с нем. и англ. яз. и науч. ред. Д. А. Леонтьева, Е. Ю. Патяевой]. Москва, 2001. 568 с.

175. Левина М. М. Технологии профессионального педагогического образования : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. Москва, 2001. 272 с.

176. Левченко Я. Е. Характеристика змістового етапу педагогічної технології формування професійної спрямованості особистості майбутнього вчителя. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2014. Вип. 36. С. 252-258. URL: file:///C:/Users/HOME/Downloads/Pfto_2014_36_38.pdf.

177. Леонтьев А. Н. Потребности, мотивы и эмоции. *Психология мотивации и эмоций* / под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, М. В. Фаликман. Москва, 2009. 237 с.

178. Леонтьев Д. А. От социальных ценностей к личностным: социогенез и феноменология ценностной регуляции деятельности. URL: http://edu.glazov.net/to_teachers/books/2/leontiev.txt.

179. Леонтьев Д. А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности. 2-е изд., испр. Москва, 2003. 488 с.

180. Леонтьев Д. А. Ценность как междисциплинарное понятие: опыт многомерной реконструкции. Москва, 1996. № 4. С. 15-27.

181. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва, 2005. 352 с.

182. Леонтьев В. Г. Мотивация и психологические механизмы ее формирования. Новосибирск, 2002. 264 с.

183. Леонтьев Д. А. Общее представление о мотивации человека. *Психология в вузе*. Москва, 2004. № 1. С. 51-65. URL : <https://publications.hse.ru/articles/91185904>.

184. Леонтьев Д. А. Понятие мотива у А. Н. Леонтьева и проблема качества мотивации. *Вестник московского университета*. Серия 14. Психология. Москва, 2016. № 2. С. 3-18.

185. Леонтьев Д. А. Современная психология мотивации. Москва, 2002. 343 с.

186. Литовченко О. С. Содержание психолого-педагогического сопровождения профессионального здоровья педагога. *Молодой ученый*. Казань, 2014. № 4. С. 695-697. URL: <https://moluch.ru/archive/63/9899/>.

187. Лігоцький А. О. Теоретичні основи проектування сучасних освітніх систем : монографія. Київ, 1997. 210 с.

188. Лозниця В. С. Психологія менеджменту: теорія і практика. Київ, ЕксОб, 2000. С. 92-112.

189. Лозова В. І., Троцько Г. В. Теоретичні основи виховання і навчання : навчальний посібник. 2-ге вид., випр. і доп. Харків, 2002. 400 с.

190. Ломов Б. Ф. Вопросы общей, педагогической и инженерной психологии. Москва, 1991. 296 с.

191. Лукина В. С. Исследование мотивации профессионального развития. *Вопросы психологии*. 2004. № 5. С. 25-32.

192. Лязина Ю. А. Социальные перемещения молодёжи в студенчество : автореф. дисс. ... канд. соц. наук : 22.00.08. Уфа, 1999. 25 с.

193. Ляшенко І. В. Формування професійної мотивації студентів до успішної фахової діяльності. *Народна освіта*. Біла Церква, 2013. Вип. 1 (19). URL:https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=1076.

194. Магомед-Эминов М. Ш. Деятельностно-смысловой подход к психологической трансформации личности : автореф. дисс. ... д-ра психол. наук : 19.00.01. Москва, 2009. 54 с. URL: <http://www.psy.msu.ru/science/autoref/doc/magomed-eminov.pdf>.

195. Магомед-Эминов М. Ш. Трансформация личности. Москва, 1998. 496 с.

196. Магун В., Руднев М. Жизненные ценности населения Украины: сравнение с 23 другими европейскими странами. *Вестник общественного мнения. Данные. Анализ. Дискуссии*. Москва, 2007. № 3-4. 48 с. URL: http://ecsocman.hse.ru/data/2010/04/23/1213595564/ESS_Chp8_OK.pdf.

197. Мазепа Х., Жигайло Н. Програма адаптаційного курсу для студентів нового набору всіх спеціальностей Львівського державного медичного коледжу імені Андрея Крупинського. Львів, 2003. 25 с.

198. Макарова И. А. Аксиологические основы формирования профессиональных ориентаций студентов в системе высшего профессионального образования : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Комсомольск-на-Амуре, 2006. 23с.

199. Малькова М. О. Психолого-педагогічна підтримка студентів-першокурсників у період адаптації у вищому навчальному закладі. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. Луганськ, 2012. № 22(6). С. 246-252. URL: [file:///C:/Users/HOME/Downloads/vlup_2012_22\(6\)_36.pdf](file:///C:/Users/HOME/Downloads/vlup_2012_22(6)_36.pdf).

200. Маркова А. К. Психология профессионализма. Москва, 1996.

312 с.

201. Маркова А. К. Психология труда учителя: кн. для учителя. Москва, 1993. 192 с.

202. Маркова А. К., Матис Т. А., Орлов А. Б. Формирование мотивации учения: кн. для учителя. Москва, 1990. 192 с.

203. Мартиненко С. М. Діагностична діяльність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика : монографія. Київ, 2008. 434 с.

204. Матяж С. В., Березянська А. О. Класифікація цінностей та ціннісних орієнтацій особистості. URL: file:///C:/Users/HOME/Downloads/Npchdusoc_2013_225_213_7.pdf.

205. Машенцев А. В. Интуиция и ценностная ориентация в познании: автореф. дис. ... канд. философ. наук : 09.00.01. Санкт-Петербург, 2003. 26 с. URL: <https://search.rsl.ru/ru/record/01003238958>.

206. Меднікова Г. І. Становлення особистісної зрілості студентів. Харків, 2015. 288 с.

207. Мельник М. Мотиваційний компонент у структурі готовності обдарованих старшокласників до професійного самовизначення. Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи. 2014. Вип. 1. С. 46-51. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ped_in_2014_1_9.

208. Методика виховної роботи в школі: робочий зошит. Акімова О. М., Ільїна О. О., Павлова О. Г., Н. В. Потапова / за заг. ред. Т. Ф. Отрошко. 3-тє вид., перероб. і доп. Харків, 2017. 68 с.

209. Минков Е. Г. Мотивация. Структура и функционирование. Москва, 2014. 416 с.

210. Мирончук Н. М. Діяльнісний підхід у професійній підготовці майбутніх педагогів до реалізації функцій учителя-вихователя. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка* (76). Житомир, 2014. С. 85–88.

211. Мірошниченко О. А. Види мотивації особистості до професійної діяльності. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2016. № 25. С. 87-93.

212. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навчальний посібник. 4-те вид., доп. Київ, 2003. 615 с.

213. Молчанова О. Б. Соціально-психологічні особливості та ціннісні орієнтації сучасної студентської молоді. *Наукові праці*. Миколаїв, 2010. Т. 146. С. 94-98.

214. Мороз І. В. Педагогічні умови запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу : монографія. Київ, 2005. 196 с.

215. Мясищев В. Н. Психология отношений: избранные психологические труды / ред. А. А. Бодалев. Москва; Воронеж, 1995. 356 с.

216. Мясищев В. Н. Психология отношений: избранные психологические труды / сост. В. А. Журавель; под ред. А. А. Бодалева. Москва; Воронеж, 1995. 356 с.

217. Невмержицька О. М. Цінність як поняття: теоретичні основи. 2015. № 7. С. 114-117. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2015_7_22.

218. Невмержицька О. Цінності виховання у православній педагогіці XIX – початку XX ст. *Молодь і ринок*. Дрогобич, 2011. № 10. С. 88-90. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2011_10_21.

219. Немов Р. С. Психология. Словарь-справочник. В 2 частях. Часть 1. Москва, 2003. 352 с.

220. Николаева И. А., Зайнулина Ю. И. Ценностное отношение и личностные качества педагога. *Психологическая наука и образование psyedu.ru*. Москва, 2016. Том 8. № 1. С. 11-23. URL: 10.17759/psyedu.2016080102.

221. Ніколаєнко С. М. Про стан і перспективи розвитку вищої освіти в Україні. *Парламентські слухання про вищу освіту. Педагогіка*

толерантності. Київ, 2004. № 2-3. С. 104-116.

222. Нова українська школа. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>

223. Новий тлумачний словник української мови: у 3-х т. / укладачі: В. Яременко, О. Сліпушко. Київ, 2008. Т. 2. 669 с.

224. Новиков А. М., Новиков Д. А. Методология. Москва, 2007. 668 с.

225. Носовець Н. М. Проблеми підготовки вчителя в працях К. Д. Ушинського. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки*. Чернігів, 2013. Вип. 110. С. 257-260.

226. Нюттен Ж. Мотивация, действие и перспектива будущего /под ред. Д. А. Леонтьева. Москва, 2004. 608 с.

227. Овчарова Р. В. Практическая психология в образовании. Москва, 2003. 156 с.

228. Олексін Ю. П., Якубовська С. С. Педагогічний супровід як особистісно-професійна підтримка студентів вищого технічного навчального закладу. *Педагогические науки. INNOVATIVE VIEWS IN TO THE FUTURE*. 2018. URL:

<https://www.sworld.com.ua/index.php/ru/pedagogy-psychology-and-sociology-ua8-118/general-and-pre-school-pedagogy-ua8-118/29971-ua118-023>.

229. Ольшанский В. Б. Практическая психология преподавателей. Москва, 1994. 268 с.

230. Онищенко І. В. Формування професійної мотивації як складова фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи. *Збірник наукових праць. Педагогічні науки*. Херсон, 2015. Вип. 67. С. 382-386. URL: http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_67/72.pdf.

231. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ, 2009. 472 с.

232. Основи професіографії : навч. Посіб. / С. Я. Карпіловська, Р. Й. Мітельман, В. В. Синявський та ін. Київ, 1997. 148 с.

233. Основи психології : підручник / за заг. ред. О. В. Киричука, В. А. Роменця. Київ, 1995. 632 с.

234. Особистісно орієнтовані технології навчання і виховання у вищих навчальних закладах : колект. моногр. / Авт. кол.: В. Андрущенко, Н. Дівінська, Б. Корольов та ін.; за заг. ред. В. П. Андрущенка, В. І. Лугового. Київ, 2008. 254 с.

235. Осухова Н. Г. Психологическое сопровождение семьи и личности в кризовой ситуации. *Школьный психолог*. 2001. № 31. С.1-16.

236. Павлова О. Г. Методика формування професійної мотивації до педагогічної діяльності у майбутніх учителів початкових класів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми, 2018. № 10 (84). С. 272-282.

237. Павлова О. Г. Педагогічна практика як мотиваційна складова професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів. *Психологія та педагогіка: необхідність впливу науки на розвиток практики в Україні* : матеріали Міжнародної наук.-прак. конф. (Львів, 23-24 лютого 2018 року). Львів, 2018. Ч. 1. С. 55-57.

238. Павлова О. Г. Педагогічні умови формування професійної мотивації до педагогічної діяльності у майбутніх учителів початкових класів. *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe*. Warszawa. Polska, 2018. № 11(39). С. 22-27.

239. Павлова О. Г. Психолого-педагогічний супровід майбутніх вчителів початкових класів. *Становлення і розвиток педагогіки*: матеріали ІІ Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 16-17 лютого 2018 року). «Молодий вчений». Херсон, 2018. С. 110-111.

240. Павлова О. Г. Психолого-педагогічний супровід як умова професійної мотивації майбутніх учителів початкової школи. *Збірник наукових праць. Педагогічні науки*. Херсон, 2017. Випуск LXXX. Том 2. С.180-184.

241. Павлова О. Г. Формування педагогічних цінностей у майбутніх

учителів початкових класів. *Інноваційні наукові дослідження у сфері педагогічних та психологічних наук* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 4-5 травня 2018 року). Київ, 2018. С. 44-47.

242. Павлова О. Г. Зміст професійної підготовки до педагогічної діяльності вчителів початкової школи. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського*. Педагогічні науки: збірник наукових праць / за ред. А.Л. Ситченка. – № 3 (50), вересень 2015. – Миколаїв, 2015. С. 211-215.

243. Павлова О. Г. Мотивація як фактор успішності професійного навчання майбутніх вчителів. *Розвиток виховної роботи у сучасному вищому навчальному закладі: змістовні домінанти та тенденції*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Харків, 22 листопада 2016 року) Харків, 2016. С. 256-259.

244. Павлова О. Г. Проблеми професійної мотивації студентів педагогічних вищих навчальних закладів. *Педагогіка і психологія: напрями та тенденції розвитку в Україні та світі*: збірник наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 20-21 квітня 2018 року) Одеса, 2018. С. 79-81.

245. Павлова О. Г. Професійна мотивація як педагогічна проблема. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*: збірник наукових праць. Харків, 2018. № 61. С. 121-129.

246. Павлова О. Г. Розвиток професійної мотивації майбутніх учителів початкових класів як складова фахової підготовки. *Вісник Черкаського університету. Серія Педагогічні науки*. Черкаси, 2018. № 2. С. 108-114.

247. Павлова О. Г. Теоретичні основи професійної мотивації до педагогічної діяльності. *Наукові записки кафедри педагогіки*. Харків, 2015. Випуск XXXVIII. С. 214-223.

248. Павлюк О. И Эмоциональные компоненты мотивации. Москва, 2006. 165 с.

249. Пазухина С. В., Шайденкова Т. Н. Особенности профессионального сознания будущих учителей начальных классов. *Вестник РУДН. Серия Психология и педагогика*. Москва, 2009. №3. С. 54-58. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-professionalnogo-soznaniya-buduschih-uchiteley-nachalnyh-klassov> (дата звернення: 30.01.2015).

250. Пакалина Е. Н. Психолого-педагогическая поддержка и сопровождение как условие предупреждения отчуждения от образовательного процесса в детском, подростковом и юношеском возрастах. *Эксперимент и инновации в школе*. 2011. № 1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/psihologo-pedagogicheskaya-podderzhka-i-soprovozhdenie-kak-uslovie-preduprezhdeniya-otchuzhdeniya-ot-obrazovatel'nogo-protsesssa-v-1> (дата обращения: 05.03.2019).

251. Панасенко Г., Акоюн Т. Особливості професійно орієнтованого навчання іноземних мов студентів у немовних вищих навчальних закладах. *Рідна школа*. 2010. № 1-2. С. 30-34.

252. Панасенко О. Г. Проблема формування позитивної мотивації навчання молодших школярів. *Цивілізаційний поступ сучасної освіти і науки*: матеріали III науково-практичної конференції магістрів ХНПУ імені Г. С. Сковороди (Харків, 17-18 листопада 2011 року) у 2-х частинах. Частина II. Харків, 2011. С. 59-60.

253. Панин М. С. Ценностное отношение к педагогической деятельности URL: <http://waucondastore.com/cennostnoe-otnoshenie-k-pedagogicheskoy-deyatelnosti/>.

254. Паскар В. Особливості формування ціннісних орієнтацій майбутніх учителів початкових класів у процесі фахової підготовки. *Молодь і ринок*. Дрогобич, 2010. № 6. С. 89-94 URL: file:///C:/Users/HOME/Downloads/Mir_2010_6_22.pdf.

255. Педагогика и методика преподавания в высшей школе : учебно-методическое пособие /под ред. А. И. Артюхиной. Волгоград, 2016. 246 с.

256. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; за ред. І. А. Зязюна. 3-тє вид. допов. і переробл. Київ, 2008. 376 с.

257. Педагогічна практика. Програма для студентів спеціальності 013 Початкове навчання.

258. Печерська Г. О. Професійні ціннісні орієнтації вчителів. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія Психологічні науки*. Миколаїв, 2013. Т. 2, Вип. 10. С. 252-257. URL: http://en.mdu.edu.ua/wp-content/uploads/files/51_2.pdf.

259. Пионова Р. С. Педагогика высшей школы : учеб. пособие. Минск, 2002. 256 с.

260. Письменна Н. Особистісно-орієнтований підхід у контексті гуманізації навчально-виховного процесу. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. № 8 (Ч. 1). Умань, 2013. С. 250-254 URL: http://library.udpu.org.ua/library_files/probl_sych_vchutela/2013/8_1/visnuk_40.pdf.

261. Пінська О. Професійна мотивація як засіб підвищення ефективності навчальної діяльності студентів. *Проблеми трудової і професійної підготовки*. Слов'янськ, 2009. Вип. 14. С. 111-115.

262. Пірен М. Ціннісні орієнтації молоді в українському суспільстві на сучасному етапі. *Освіта регіону. Політологія, психологія, комунікації*. Київ, 2011. № 4. С. 213-218.

263. Платонов К. К. Краткий словарь системы психологических понятий : учеб. пособие. 2-е изд., перераб. и доп. Москва, 1984. 174 с.

264. Поваренков Ю. П. Уточнение психологического содержания уровней профессионального становления и реализации личности. *Ярославский педагогический вестник*. Ярославль, 2016. № 3. С. 202-210. URL: http://vestnik.yspu.org/releases/2016_3/37.pdf

265. Подласый И. П. Педагогика: новый курс: учеб. для студ. высш. уч. заведений: в 2 кн., кн.1. Общие основы. Процесс обучения. Москва, 2001. 576 с.

266. Подмазин С. И. Личностно-ориентированное образование : социально-философское исследование. Запорожье, 2000. 250 с.

267. Подоляк Л. Г., Юрченко В. І. Психологія вищої школи. Київ, 2008. 352 с.

268. Подымова Л. С., Слостенин В. А. Педагогика: Инновационная деятельность Москва, 1997. 308 с.

269. Поляков А. О. Педагогічні умови мотивації професійного зростання студентів педагогічних університетів у процесі неперервної освіти: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2008. 19 с.

270. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : науково-методичний посібник. Київ, 2006. 192 с.

271. Помиткін Е. О. Сучасні підходи до комплексної оцінки гармонійного розвитку учнів. *Нові технології навчання* : наук.-метод. зб. Київ, 1997. Вип.19. С.34-51.

272. Помиткін Е. О. Психологічна діагностика духовного потенціалу особистості : посібник. Кіровоград, 2013. 144 с.

273. Практикум з педагогіки : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / О. А. Дубасенюк та ін. за заг. ред. О. А. Дубасенюк. 3-є вид., перероб. і доп. Київ, 2004. 464 с.

274. Практикум по психологии профессиональной школы / под общ. ред. Э. Ф. Зеера. Свердловск, 1990. 117 с.

275. Приймук О. О. Теоретико-методологічні підходи до формування психологічних умов розвитку професійно важливих якостей майбутніх фахівців. Актуальні проблеми психології. Київ, 2015. Т. 1, Вип. 43. С. 53-58. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/appsu_h_2015_1_43_11.

276. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення: 28.09.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

277. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти : Постанова від 21.02.2018 р. № 87. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-rochatkovoyi-osviti>.

278. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : Указ Президента України від 25.04.2013 № 344/2013. URL: <https://pon.org.ua/novyny/2446-nacionalna-strategiya-rozvitku-osviti-v-ukrayini.html>.

279. Простяков А. А. Развитие готовности студентов к педагогической деятельности на основе формирования профессионального самосознания : автореф. дисс. ... кан. пед. наук : 13.00.08. Ставрополь, 2004. 18 с.

280. Профессионально-личностные ориентации в современном высшем образовании : учеб. пособие / под. ред. В. В. Рубцова, А. М. Столяренко. Москва, 2014. 304 с.

281. Психологические аспекты развития человека в современном мире : коллект. монография / под. общ. ред. С. А. Минюровой. Екатеринбург, 2010. С. 85-100.

282. Психология и педагогика : учебное пособие для вузов / сост. и отв. ред. А. А. Радугин; науч. ред Е. А. Кротков. Москва, 2002. 256 с.

283. Психологічна енциклопедія / автор-упорядник О. М. Степанов. Київ, 2006. С. 212.

284. Психологічні закономірності розвитку духовності особистості : монографія / М. Й. Боришевський, О. В. Шевченко, Н. Д. Володарська та ін. ; за заг. ред М. Й. Боришевського. Київ, 2011. 200 с.

285. Пузеп Л. Г., Ривера А. И., Терещенко Ю. А. Влияние педагогической практики на формирование мотивационной и

компетентностной готовности выпускника педагогического вуза к будущей профессиональной деятельности. *Вестник московского университета. Серия психология*. Москва, 2013. №3. С. 127-134.

286. Пырьев Е. А. Психология труда : учебное пособие. Москва, 2013. 489 с.

287. Радугин А. А. Педагогика : учебное пособие. Москва, 2002. 270 с.

288. Разбегаева Л. П. Теория и практика гуманитаризации образования: ценностно-коммуникативный подход : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Волгоград, 2001. 48 с. URL: <http://www.dslib.net/obw-pedagogika/teorija-i-praktika-gumanitarnogo-obrazovanija.html>.

289. Рашидов С. Ф. Ціннісна свідомість сучасного студентства та її трансформація. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. Мелітополь, 2013. №. 2. С. 133-137. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdpu_2013_2_21.

290. Реан А. А., Бордовская Н. В., Розум С. И. Психология и педагогика. Санкт-Петербург, 2002. 432 с.

291. Ребенок В. М. Особистісно-орієнтований підхід у процесі професійної підготовки майбутніх учителів. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. Чернігів, 2016. Вип. 137. С. 151-154. URL: http://visnyk.chnpu.edu.ua/?wpfb_dl=2654.

292. Решетова Т. Я. Теоретические основы исследования стилевых характеристик психической активности субъекта. *Вестник университета Российской академии образования*. Москва, 2010. № 2. С. 101-107. URL: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/221959.html>.

293. Рибалка В. В. Аксіологічні основи психологічної культури особистості : навч.-метод. посіб. Чернівці, 2009. 228 с.

294. Ріккерт Г. О системе ценностей. Науки о природе и науки о культуре. Москва, 1998. С. 363-391.

295. Рогов Е. И. Учитель как объект психологического исследования: пособие для школьных психологов по работе с учителем и педагогическим коллективом. Москва, 1998. 496 с.
296. Роговик Л. С. Психомоторика дитини : методичний матеріал. Київ, 2005. 112 с.
297. Романова Е. С. 99 популярных профессий: психологический анализ и профессиограммы. 2-е изд. Санкт-Петербург, 2008. 460 с.
298. Романова Е. С., Суворова Г. А. Психологические основы профессиографии. Москва, 1990. 182 с.
299. Рубинштейн С. Л. Бытие и сознание. Человек и мир. Санкт-Петербург, 2003. 512 с.
300. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. Санкт-Петербург, 1998. 688 с.
301. Рудишин С. Д. Системний підхід до вищої освіти в Україні : освіченість, компетентність, національні цінності. *Педагогіка і психологія*. 2013. № 3. С. 69-75.
302. Рудкова С. Г. Психолого-педагогическое сопровождение адаптации студентов в вузе : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01: Биробиджан, 2005. 26 с.
303. Рунова С. А. Социально-профессиональная адаптация студентов первого курса к условиям вуза : автореф. дисс. ... кан. пед. наук: 13.00.08. Новокузнецк, 2000. 20 с.
304. Рыжова Н. И., Башмакова Н. И., Громова О. Н. Актуальность аксиологизации профессиональной подготовки современных специалистов в условиях трансформации ценностей. *Наука и школа*. Москва, 2016. №1. С. 37-46 URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/aktualnost-aksiologizatsii-professionalnoy-podgotovki-sovremennyh-spetsialistov-v-usloviyah-transformatsii-tsennostey>.
305. Савченко Л. Вивчення ціннісних орієнтацій сучасної студентської молоді. *Рідна школа*. 2005. № 8 (907). С. 39-41.

306. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія. Київ, 2006. 360 с.
307. Савчук О. П. Педагогічна підтримка особистісної самореалізації майбутніх учителів. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Київ, 2010. Вип. 12 (22). С. 154-158. URL: http://library.vspu.net/bitstream/handle/123456789/547/dis_%D0%A1%D0%B0%D0%B2%D1%87%D1%83%D0%BA.pdf?sequence=2&isAllowed=y.
308. Садова І. Проблеми удосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя у педагогічній теорії. *Молодь і ринок*. Дрогобич, 2012. № 1. С. 80-84 file:///C:/Users/HOME/Downloads/Mir_2012_1_18.pdf
309. Сатановська Л. Педагогічні умови формування готовності до професійного саморозвитку майбутніх магістрів з управління навчальним закладом. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогіка*. Київ, 2015. Вип. 2. С. 68-72. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vknutshp_2015_2_18.
310. Семенченко Ф. Г. «Цінність» як предмет соціально-гуманітарної науки: теоретико-концептуальний підхід аналізу проблеми цінностей. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Філософія, Політологія*. Київ, 2010. № 07 (100). С. 57-61. URL: <http://www.politik.org.ua/vid/bookscontent.php3?b=7&c=386> (дата звернення: 12.11.2017).
311. Сенько Ю. В. Гуманитарные основы педагогического образования: учеб. пособие. Москва : Изд-во МПСУ, 2015. 252 с. 166.
312. Сергеев Н. К., Арнаутов В. В. Профессиональное становление будущего учителя в условиях учебно-педагогического комплекса (мотивационный аспект) ВГПУ. Волгоград, 1997. 205 с.
313. Сердюк О. Ю. Система стимулирования труда как фактор, повышающий эффективность труда. *Социально-экономические аспекты промышленной политики. Социально-трудовые отношения в современных экономических условиях*. Донецк, 2001. Т. 1. С. 117-122.

314. Серебрякова В. А. Организационно-педагогические условия развития мотивации учащихся к профессиональному обучению : автореф. дисс. ... кан. пед. наук : 13.00.01. Москва, 2008. 26 с.
315. Сериков В. В. Образование и личность. Теория и практика проектирования образовательных систем. Москва, 1999. 315 с.
316. Сесёлкин А. И., Багин В. В., Григорьев О. С. Принципы построения открытой системы дополнительного профессионального образования в вузе. *Вестник ФГОУ ВО МГАУ*. Москва, 2013. № 4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/printsipy-postroeniya-otkrytoy-sistemy-dopolnitelnogo-professionalnogo-obrazovaniya-v-vuze>.
317. Сеницына О. Н. Маркетинг : учеб. пособие. Москва, 2013. 216 с.
318. Синявський В. В. Професіограми і психограми професій педагогічного спрямування : метод. посібник. Кіровоград, 2014. 84 с.
319. Сисоєва С. О. Сфера освіти як об'єкт дослідження. *Освітологія. Польсько-Український журнал*. Місто, 2012. Ч. I. С. 22-25.
320. Сисоєва С. О., Кристопчук Т. Є. Методологія науково-педагогічних досліджень : підручник. Рівне, 2013. 360 с.
321. Сластенин В. А. Педагогика : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / под ред. В. А. Сластенина. Москва, 2002. 576 с.
322. Сластенин В. А., Исаев И. Ф., Мищенко А. И., Шиянов Е. Н. Педагогика : учеб. пособие для студ. пед. учеб. заведений. 3-е изд. Москва, 2000. 512с.
323. Сластенин В. А. О современных подходах к подготовке учителя. Москва, 1996. 179 с.
324. Сластенин В. А., Исаев И. Ф., Шиянов Е. Н. Педагогика : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / под ред. В. А. Сластенина. Москва, 2002. 576 с.
325. Слободенюк Л. І. Психологічний супровід навчально-виховного процесу в умовах модернізації освіти. *Таврійський вісник освіти*. Херсон, 2009. № 2 (1). С. 257-265.

326. Слободенюк Л. І. Психологічний супровід профільного навчання / за ред. Л. І. Слободенюк. Херсон, 2010. 147 с.

327. Словник української мови : в 11 т. / ред. кол.: І. К. Білодід (гол.) та ін.; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Т. 4: І-М. 1973. С. 810.

328. Слюсарев Ю. В. Психологическое сопровождение как фактор активизации саморазвития личности : автореф. дис. ... канд. психол. Наук : 19.00.01 : Санкт-Петербург, 1992. 16 с.

329. Сорока Г. І. Система педагогічної підтримки в освіті. Харків, 2003. Вип. 11. С. 73.

330. Староста В., Говдош А. Розвиток професійної мотивації майбутніх учителів у процесі педагогічної практики. *Проблеми підготовки сучасного вчителя* : збірник наукових праць Уманського держ. пед універ. ім. Павла Тичини / ред. кол. : Безлюдний О. І. (гол.ред.) та ін. Умань, 2016. Випуск 13. С. 34-40.

331. Стахова О. О. Психолого-педагогічні особливості професійної діяльності вчителя початкових класів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки*: збірник наукових праць. Київ, 2014. Вип. 45(69). С. 92-99. URL: file:///C:/Users/HOME/Downloads/Nchnpu_012_2014_45_16.pdf.

332. Столяренко Л. Д. Педагогическая психология. Ростов-на-Дону, 2000. 544 с.

333. Ступникова А. Д. Формирование профессиональной мотивации будущего преподавателя на начальном этапе обучения в вузе : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Волгоград, 2005. 21 с.

334. Сусллова О. И. Формирование мотивационного компонента профессионального становления будущих педагогов-психологов : автореф. дис. ... канд. пед наук: 13.00.08. Саратов, 2007. 25 с.

335. Суховірський О. В. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до використання інформаційних технологій : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2005. 20 с.

336. Талызина Н. Ф. Педагогическая психология : учеб. для студ. сред. пед. учеб. заведений. Москва, 2003. 288 с.

337. Терехова Т. А. Мотивационная детерминация познавательной деятельности личности: автореф. дисс. ...кан. пед. наук : 19.00.01. Новосибирск, 2000. 18 с.

338. Теслюк В. М., Лузан П. Г., Шовкун Л. М. Основи педагогічної майстерності : навчальний посібник. Київ, 2010. 244 с.

339. Тихомирова В. Т., Садвакасова З. М., Мукашева А. Б., Сатыбалдина Н. К. Педагогическая практика студентов в школе : учебн. пособие. Алматы, 2006. 100 с.

340. Тімець О. В. Особистісно орієнтований підхід до навчання майбутнього вчителя географії. *Наукові записки екологічної лабораторії УДПУ*. Київ, 2010. Вип. 13. С. 109-113.

341. Ткаченко К. Аналіз навчальних планів і програм щодо проблеми підготовки вчителя початкових класів до формування комунікативних якостей мовлення в учнів. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Педагогічні науки*. Кіровоград, 2014. Вип. 125. С. 205-207. URL:file:///C:/Users/HOME/Downloads/Nz_p_2014_125_51.pdf.

342. Ткаченко Е. Н. Исследование мотивационных предпочтений субъектов профессионального образования: автореф. дисс. ...кан. пед. наук : 13.00.08. Барнаул, 2000. 23 с.

343. Ткачова Н. О. Аксіологічний підхід до організації педагогічного процесу в загальноосвітньому навчальному закладі : монографія. Луганськ; Харків, 2006. 300 с.

344. Толстой Л. Н. Педагогические сочинения. Москва, 1956. С. 362.

345. Топчій Л. С. Роль педагогічної практики у процесі підготовки майбутніх учителів-філологів до формування соціокультурної компетентності учнів гімназії. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки*. Миколаїв, 2015. № 1. С. 309-315. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2015_1_63.

346. Традиции и перспективы деятельностного подхода в психологии: школа А. Н. Леонтьева / под ред. А. Е. Войскунского, А. Н. Ждан, О. К. Тихомирова. Москва, 1999. 429 с.

347. Третяк О. М. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів в умовах кредитно-модульної системи вищого навчального закладу : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Житомир, 2014. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/14947/>.

348. Трусова Л. Н., Соболева О. А. Изучение профессиональной мотивации студентов факультета ветеринарной медицины. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. Тамбов, 2016. № 6(60): в 3-х ч. Ч. 1. С. 205-208.

349. Тугаринов В. П. Избранные философские труд. Санкт-Петербург, 1988. 344 с.

350. Узнадзе Д. Н. Психология установки. Санкт-Петербург, 2001. 414 с.

351. Ульяницкая Т. В. Ориентация будущего учителя начальных классов на саморазвитие педагогической компетенции: вопросы теории и практики : монография. Казань, 2012. 138 с.

352. Федосова И. В. Профессиональный имидж педагога в контексте личностно-профессиональной подготовки будущего специалиста сферы образования. *Психология в экономике и управлении*. 2014. № 1. С. 117-120. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/professionalnyy-imidzh-pedagoga-v-kontekste-lichnostno-professionalnoy-podgotovki-budushego-spetsialista-sfery-obrazovaniya>.

353. Фіцула М. М. Вступ до педагогічної професії : навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. 2-ге вид. Тернопіль, 2003. 136 с.

354. Фіцула М. М. Педагогіка : навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. Київ, 2000. 544 с.

355. Франчук Т. Й. Цілісний освітній простір: педагогічні основи його формування : монографія. Кам'янець-Подільський, 2009. 244 с.

356. Фроликова О. А. Мотивация профессионального развития студентов-психологов в условиях учебно-профессиональной деятельности. *Вестник МГУКИ*. Москва, 2009. № 1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/motivatsiya-professionalnogo-razvitiya-studentov-psihologov-v-usloviyah-uchebno-professionalnoy-deyatelnosti> (дата звернення: 01.02.2016).

357. Фурман О. Є. Полімотивація—спонукальний параметр інноваційно-психологічного клімату. *ScienceRise*, 2015. № 6 (1). С. 105-110.

358. Хабаева Л. М. Психолого-акмеологические условия и факторы формирования профессиональной мотивации в структуре профессионального самовоспитания личности студента вуза. 2001. № 7. URL: <http://www.viu-online.ru/science/publ/bulletin7/page8.html>.

359. Хабаева Л. М., Абаева И В., Гюева Е. П. Проблемы развития мотивации достижения у студенческой молодежи северной осетии. *Современные проблемы науки и образования*. Москва, 2015. № 1-1. URL: <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=17893>.

360. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность. Санкт-Петербург; Москва, 2003. 860 с.

361. Хмельюк Р. И. Курлянд З. Н., Нечаева Л. В. Удовлетворенность деятельностью как один из показателей его эмоционального состояния. Диагностика и регуляция эмоциональных состояний. Москва, 1990. С. 91-97.

362. Хомич Л. О. Педагогічні умови підвищення ефективності професійної підготовки майбутнього вчителя. *Педагогічні науки: збірник наук. праць*. Бердянськ, 2013. С. 26-35.

363. Хомич Л. О. Система психолого-педагогічної підготовки вчителя початкових класів : автореф. дис д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 1999. 42 с.

364. Хоружа Л. Л. Етична компетентність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика : монографія. Київ, 2003. 319 с.

365. Цветков А. А. Аксиологическая концепция культуры в свете онтологии личности. *Вестник гуманитарного факультета ИГХТУ*. С. 56-59. URL: <https://www.isuct.ru/e-publ/vgf/taxonomy/term/>.

366. Целякова О. М. Духовність і ціннісні орієнтації студентської молоді України в трансформаційному суспільстві. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. Запоріжжя, 2009. Вип. 38. URL: http://zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_38_22.pdf.

367. Червінська І. Б. Соціокультурна детермінація професійно-педагогічних цінностей у майбутніх учителів початкових класів. *Гірська школа Українських Карпат. Наукове фахове вид. з пед. наук*. Івано-Франківськ, 2013. № 10. С. 245-247.

368. Чобітько М. Г. Формування особистісно орієнтованої професійної позиції майбутнього вчителя. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. Київ, 2003. Вип. 2. С. 155-164.

369. Чумак М. О. Професійні цінності майбутнього вчителя початкової школи як чинник його особистісного становлення. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. Київ, 2014. № 6. С. 27-30. URL: file:///C:/Users/HOME/Downloads/Otros_2014_6_7.pdf.

370. Чумбалова Г. М. Инновационный метод обучения и самосовершенствование обучающихся. URL: <https://kaznmu.kz/rus/wp-content/uploads/2015/05/%D0%98%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D1%8B%D0%B9->

[%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4.pdf.](#)

371. Шадриков В. Д. Психология деятельности и способности человек : учебное пособие 2-е изд., перераб. и доп. Москва, 1996. 320 с.

372. Шапошнікова І. М. Засоби реалізації завдань практичної підготовки майбутнього вчителя початкової школи. *Наукові записки: збірник наукових статей Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Київ, 2002. Вип. 46. С. 150-155. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/16248>.

373. Шаховой В. А., Шапиро С. А. Мотивация трудовой деятельности : учебное пособие. Москва, 2003. 224 с.

374. Швець Т. А. Критерії та показники формування професійної майстерності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. *Педагогічні науки*. Херсон, 2017. Вип. LXXV. Ч. III. С. 93-97.

375. Шолох О. А. Ціннісне ставлення особистості до майбутньої професії як психолого-педагогічна проблема. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки*. Чернігів, 2017. Вип. 142. С. 225-230.

376. Штейнмец А. Э. К вопросу о психологической подготовке студентов к педагогической деятельности. *Психология в вузе*. Москва-Обнинск, 2009. №1. С. 6-22. URL: <http://shgpi.edu.ru/biblioteka/cgi-bin/search/search.exe?Z21ID=&I21DBN=STATI&P21DBN=STATI&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullw&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=3&S21P02=0&S21P03=A=&S21COLORTERMS=0&S21STR>.

377. Щукина Г. И. Педагогические проблемы формирования познавательных интересов учащихся. Москва, 1988. 205 с.

378. Юрченко О. М. Формування готовності вчителів початкової школи до реалізації самозбережувальних технологій у професійній діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Глухів, 2016. 24 с.

379. Якобсон П. М. Психология чувств и мотивации. Воронеж; Москва, 1998. 304 с.

380. Яковлева И. М. Формирование профессионально-ценностных ориентаций будущих учителей-олигофренопедагогов. *Сибирский педагогический журнал*. Новосибирск, 2009. № 4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-professionalno-tsennostnyh-orientatsiy-buduschih-uchiteley-oligofrenopedagogov>.
381. Ярошинська О. О. Проектування змісту професійної підготовки майбутніх учителів з метою створення інноваційного проекту їх освітнього середовища. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки. Житомир, 2016. Вип. 2. С. 135-141. URL : file:///C:/Users/HOME/Downloads/VZhDUP_2016_2_28.pdf.
382. Яценко Т. С. Психологічні основи психокорекції : навчальний посібник. Київ, 1996. 246 с.
383. Яценко Т. С., Кміт Я. М., Олексієнко Б. М. Активне соціально-психологічне навчання: теорія, процес, практика : навчальний посібник. Хмельницький, 2002. 792 с.
384. Яцій О. М. Гуманізація та технологізація виховання : метод. рекомендації. Одеса, 2007. 56 с.
385. Atkinson, J.W., Raynor, J.O. Motivation and achievement. Wash: Winston, 1974. 519 p.
386. Caparrini B.R. Labales: Motivation from the very first English *Teaching Forum*. 1995. Vol. 33. № 2. P. 47-18.
387. Gnitecki J. Kompetencje nauczyciela w cywilizacji informacyjnej. *Rozwój zawodowy nauczyciela* / red. H. Moroz, Ofi cyna Wydawnicza «Impuls», Kraków, 2005. S. 101-119.
388. Kirby E., Donald Mc. Engage every student: Motivation tools for teachers and parents. Minneapolis : MN, 2009. 113 p.
389. Kirby, E. Engage every student: Motivation tools for teachers and parents. Minneapolis, 2009. 113 p.
390. Maslow, A. Motivation and Personality. New York, 1970. 340 p.

391. Reid G. Motivating learners in the classroom: ideas and strategies.
London, 2007. 56 p.

392. stud.com.ua URL:
https://stud.com.ua/46427/pedagogika/pedagogichna_pidtrimka_suprovid.